BALDESSAR CASTILIONII DE AVLICO, IOANNE RICIO ANNOBERENSI INTERPRETE, LIBER PRIMVS.

Gratia & Priuilegio Cæsareo.

ARGENTORATI,
Excudebat Bernhardus Iobinus. Anno
M D LXXVII.

AD POTENTISSIMVM, ET INVICTISSIMUM Imperatorē Rodolphum II. ſemper Auguſtū, Germaniæ, Vngariæ,& Boëmiæ Regem, Archiducem Auſtriȩ,& Ducem Burgundiȩ Ioannis Ricij Annoberenſis in vniuerſum opus Præfatio.

MAgnam ſemper dignitatem Rodolphe Cæſar habuit ſapiētibus ſententijs & verbis grauibus ornata oratio, Nam, cùm hoc vno potiſsimū anteeamus feris, quòd loqui, & exprimere dicendo ſenſa poſſumus, qui, quo cæteris animantibus homines præſtant, eo hominibus ipſis antecelluit, facilè ille omni tempore incredibilem ſui admirationem excitauit. Ac, quoniam orationis vis eſt duplex vna contentionis, ſermo-

nis altera, in utraque excolenda cùm Græcia omnis, tum in primis illæ cunctarum artium inuentrices Athenæ initiò elaborarūt. nō solū .n. dictionis forēsibus in disceptatiōibus versantis studia in illa ciuitate viguerunt, sed etiam reliqua eius genera, maximeqúe æquabile hoc, lene, suaue & pressum in sermonibus, qui dialogi vocantur, diffusum in eadem illa illustratum, & perfectum est. Extititq; è schola Socratis, & quasi clarißimum lumen apparuit ille longè omnium, qui vnquam Græcè scripserunt, copia, & grauitate dicendi princeps Plato, qui etsi oratorijs ornamentis interdum, & neruis redundat, tamen magna ex parte ita de rebus differit, vt dialogos se scribere, nō in foro causas dicere recordetur. Multique diuini hominis commoti gloria in idem componendorum dialogorum studiū

si

ſi non pari laude, non diſpari ſaltem cona tu diu incubuerunt. Sed, cùm ea tempora incidiſſent, quibus ad dicendi ſtudia Græci priſtinis nec honoribus incenderentur, nec præmijs, diligentia in ſcribendo omnis, omnis ſcribendi laus ab his ad Romanos translata eſt. Floruitque vir ille ſummus M. T. Cicero, qui non modò iudicialibus in concertationibus cunctis Græcis oratoribus, verùm etiam in dialogis Platoni omni eloquentiæ laude ſe æquauit, inprimiſquè in his, quibus ad Q. fratrem ſcribens perfectum oratorẽ informauit. Verùm, quod antè acciderat Græcis, cùm imperij ſplendore amiſſo varias calamitates accepiſſent, idem pòſt extincto ſenatu, cùm vnius dominantis arbitrio regerentur, euenit Romanis, ut omnis eorum induſtria facilè langueſceret, in ſtudioq́; formãdæ, & poliendæ omne ge-

nus orationis minus, quàm superiori tem pore fecerãt, ipsi euigilarẽt. Qua de causa viri literatissimi prodiderunt, summam temperatæ huius scriptionis laudem penes Platonem, & Ciceronem fuisse. Sed exorti sunt in Italia longissimo pòst interuallo homines quidam præstanti ingenio, & doctrina præditi, qui rei dulcedine capti, & moti pulchritudine latinam scribendorum dialogorum rationem veterẽ consectari gloriosum duxerint, eiusquè vsum post Ciceronis necem diu intermissum nostro seculo reuocarint Alcyonius, Bembus, Sadoletus. Etenim, quod literis Latinis hi effecerũt, ut ex ornatissimis illius dialogis similitudinẽ duxerint laudabilem, idem an lingua vernacula popularis eorum Baldessar Castilionius posset assequi quatuor suis de aulico libris periclitatus est. Idquè ita homini successit,

ſit, vt non modò docti, & elegantis, ſed etiam iucundi, & feſtiui dialogorum ſcriptoris laudem intelligẽtium exiſtimatorum omnium aſſenſu ſit, atque approbatione adeptus. Nec id mirum cuiquam debet videri, quandoquidem lingua Italica hodiè ſic exculta eſt, ac perpolita, ſic vocibus, elocutionibusq́; elegantibus ditata, ſplendoreqúe illuſtrata, & lepore condita, nulli vt penè alij rem quancunq; dictione explicandi cedat facultate. Cui rei clariſsimo teſtimonio eſt, quòd librorum, qui de omnis generis rebus eruditè, & ornatè illa ſcripti extant, numerus tũ Græcorum, tum Latinorũ librorum numerum Italicis in bibliothecis penè adæquarit. Quemadmodùm itaque M. Cicero de rebus, quibus perfectus orator euaderet, quamuis ipſe earum author eſſet, Antonium, & Craſſum ſummos in re-

publica Romana viros induxit, loquentes, ita Castilionius etiam illum imitatus res suo iudicio perfecto futuro aulico necessarias ab aliorum authoritate repetiuit, quib. illo tempore eruditionis, & iudicij palmam facile Italia dedit, vt, quantò maior existimatio eorum esset, ac dignitas, tantò plus authoritatis haberēt, quæ scriberet, simulquè eximia talium hominum, singularisquè virtus immortalitati his propagaretur. Nam, cum Guidus Vbaldus Vrbini Dux, ingenij, et doctrinæ laudem haberet præter cæteros, id in primis operam illum dedisse Castilionius narrat, vt domum suam hominibus repleret, qui nobilitate, & virtute longè cæteris præstarent. Eorumquè in numero fuisse Octauiauum Fregosium cum Federico fratre, Iulianum Medicem, Petrum Bembum, Cæsarem Gonzagam,

Gasparem

Gasparem Palauicinum, Comitem Ludouicum Canossam, Bernardum Bibienam, Nicolaum Phrigium, multosquè item alios, qui cuncti dein magnos ad honores ascenderunt, quotquot uitæ naufragium non fecerunt antè, quàm eum portum tenere potuerunt. Atque hos ad Guidi coniugem Elisabetham Gonzagam lectissimam, in omnique genere virtutũ excellentissimam fœminam mox à cœna, quod podagræ doloribus ille ardens quotidie id temporis se tradiderit quieti, cunctos commemorat confluere, ibiquè cõsidere, & plenos suauitatis, plenos liberalium facetiarum sermones inter se varijs de rebus habere fuisse solitos. Anno igitur M. D. VI. cùm Pontifex Iulius II Bononia recepta Vrbinum aduenisset, postridiequè, quàm is Romam illinc esset profectus, cuncti homines nobiles ad Eli

sabethã se vesperi collegissent, &, quodnam ad colloquendum sumerent argumẽtum singuli cœpti fuissent sententiam rogari suam, Federicum Fregosium (qui postea Põtifex est factus Salernitanus) sermonem quendam intulisse, quo asseuerarit, qui res ad perfectum aulicum fingendum pertinentes scirent iudicare, quiqúe, ut aulici dicerentur boni, ipsi mererentur, difficiliter in omni Italia homines nobiles posse reperiri tot, quot adessent præsentes, proptereaqúe uisum illi fuisse faciendum, vt cuipiam ex his onus imponeretur aulicum talem informandi, enunciandiqúe omnia, quæ in homine requireret, &, siqua parum aptè requirere videretur, parumqúe congruentur, contra ea liberè dicendi cæteris esset potestas. Idqúe cùm omnibus placuisset, Comiti Ludouico Canossæ (qui exin pontificatum

tificatum est Baionensem adeptus) istas datas fuisse partes, cumqúe hic omnia exprompsisset, quæ, vt perfectus esset, in illo inesse oporteret, ab eoqúe in plerisque alij dissensissent, res ab ipso prolatas in medium varijs agitatas fuisse disputationibus, ut plus iucũditatis sermo haberet, & delectationis. Quibus disputationibus vespera prima (nam vesperis quatuor viri clarissimi, quos aiebam, & præstantissimi de omni ratione qua perfectus aulicus existeret, disseruerunt) consumpta est, eæq; primo huic sunt libro mandatæ. Postridiè, cùm iterum à cœna ad Elisabetham esset ventum, quo modo, qua ratione, & quo tempore aulicus rebus, quibus à Comite fuerat instructus, vti deberet, Federicus Fregosius copiosè exposuit, quòd, vt id faceret, pridie vesperi placuerat. Ac, quoniam hic voluit benè

aulicum loquentem (quod quomodò facere, inter alia à Comite didicerat) certa quadam suauitate perfundere, facetijsqúe delectare audientes nunquam fastidium afferendo, aut satietatem, postulatum ab eo fuit, vt, quomodò facetijs vti oporteret, ostēderet, ad artēqúe quādā reuocaret omnē varietatem iucundè loquēdi, qua quis inducere auscultantes posset scitè, atque venustè, toti vt lætitia efferrentur, & riderent, siquidem hoc facere posse, magni referret, admodumqúe aulicum deceret. Sed, cùm ipse, quæ de rerū aliarum huic conuenientium vsu probo iam attulerat, dixisset diffusius, propterea qúe par visum esset, vt fandi labore paulùm leuatus quiesceret, relaxaretqúe animum, Bernardo Bibienæ (qui postea in collegium summorum antistitum est coaptatus) vt de facetiarum vsurpatio-

ne

ne decora verba faceret, prouincia fuit data, quòd non modò multò facetissimus esset, sed etiam de facetijs ipsis aliquid scripturum se promisisset, atque ideò idoneus visus esset, qui de his loquens perfectissimè omnibus, cumulatissimeqúe posset satisfacere. Is itaque, postquam ad duo illa facetiarum genera, quorum alterum in omni sermone æquabiliter fusum, inqúe narrando aliquid venustè positum cauillationem, alterum peracutum, & breue in iaciendo ridiculo consistens, dicacitatem Latini vocant, addidisset genus tertium, eiqúe ab animo amico proficiscentis, & rebus cum nulla, vel cum leui coniunctis offensione per iocum aliquem fallentis imposuisset nomẽ ludificationis, præcepit inter alia videndum esse, ne fœminarum ipso læderetur honestas. Verũ duo mulieribus parum beneuoli, Gaspar Palauicinus,

Palauicinus, & Octauianus Fregosius (quorum hic Dux Genuēsium postea factus, ille, cùm integerrima ætate, & spe honorum maximè floreret, vi immaturæ mortis consumptus est) à Bibiena dissidentes, non placere sibi, ostenderunt, vt viri ad fœminarum honestatem ludificando haberent respectum, quòd, si haberent, risus ijs illudendo moueri non posset, siquidem re duntaxat, quæ dedeceret, hic concitaretur, res autem, præter impudicitiam, in ipsas dedeceret nulla.

Nam, cùm nihil, aut parum mulieres, si viris compararentur, haberent dignitatis, in eas etiam, vt quicquam sua spōte cum virtute facerent, non caderet, verecundia ipsas, & metu infamiæ coërceri oportuisse inuitas, vt pudicitiam colerent, à vinculis virtutum reliquarum ijsdem ipsis laxatis quasi potestatem fuisse

ſe permiſſam ſemper eius, quod facere de berent, faciendi cõtrarium ſine macula. A qua calũnia Bibiena, et Iulianus Medices (qui dein Dux Nemurenſis fuit) fœminas vindicantes virtute, & dignitate eas nihil affirmarunt viris cedere, planumqúe hoc fore aſſeuerarunt, ſi quiſpiam tanto ingenio, et eloquentia pollẽs fœminam aulicam rebus cunctis muliebrem decentibus ſexum perfectam nunc informaret, quanto Comes, & Federicus præditi marem in aula viuentem rebus omnibus ſexui aptis virili perfectum antè informaſſent. Quod cùm fieri Eliſabetha planè vellet, vt Iulianus ipſe id faceret, deſiderauit. Atque hãc ſermonis partem libro Caſtilionius tradidit ſecundo. Tertia veſpera Eliſabetha Iuliano inſtitit, vt, qualem erat iuſſus, fœminam aulicam fingeret.

Sed Nicolaus Phrigius perinde, vt Gaspar Palauicinus, & Octauianus Fregosius, mulieribus inimicior alienum à proposito esse perhibuit de his verba facere, quòd de aulico institutus sermo esset, &, vt multa ad eius perfectionem pertinentia dicerentur, restaret. Quem Cæsar Gōzaga magno in errore versari dixit, siquidem, vt aula nulla vel ornamentū, & splendorem habere, vel affici lætitia sine fœminis, aulicus etiam nullus aut gratum, acceptumque se præbere, aut se præstare animosum, aut opera equestria tractare concinnè, nisi fœminarum amore concitatus, harumque fauorem cōsequendi incensus studio posset, ita sermo de eo imperfectissimus esset, cui eædem hæ non interessent, & ad quem venustatis illius, qua humanitatem ipsæ, vrbanitatemque aulicam condiret, nulla proficisceretur

ficisceretur pars. Iulianus igitur de rebus omnibus, quas fœminæ in aula vitam degenti ad hoc, vt perfecta esset, putauit necessarias, ornatè, copioseq́ disseruit. Cui cùm in initio sui sermonis potissimũ conuenire statuisset lepidam quandam, & iucundam affabilitatem, qua cum cuiuscunque ordinis viris pulchrè sciret, & venustè traducere tempus ad hoc ipsum tempus, locumq́, & hominem, cui loqueretur, accommodans orationem, promptamq́ ingenij vim ostendens cum moribus placidis, & modestis, honestateq́ ea, qua cunctas semper componere deberet, & conformare actiones, coniũctam, Federicus Fregosius petiuit, vt, quomodò in collocutionibus de amore affabilitate eiusmodi vti illa deberet, commonstraret. Quod Iulianus Federico gratificans, quo pacto ipsam tum erga verè

amantem, tum erga amantem simulatè in ijs se gerere conueniret, docuit, simulqúe ob argumenti cognationem viam tradiderunt alij, qua, dum amaret, & acquirere aulicus, & acquisitam conseruare posset fœminarum gratiam. Sed, cùm totam hanc de aulicæ mulieris perfectione disputationem variæ contentiones prouexissent longius (multi .n. in primisq; inimici illi fœminei sexus in plerisque Iuliano contradixerant) displicere id sibi Octauianus significauit Fregosius, siquidem concertationibus istis perditum tempus in auditione multarum rerum aliarū poni potuisset, quæ ad aulicum porrò instituendum spectarent. Id, quod creditum fuit dici non seriò, existimatumqúe, nihil quicquam talium rerum esse reliquum, cùm Comes, & Federicus, quæcunque sapuissent, ad hunc absoluendum attulissent,

sent, ad eaque, quæ attulissent, accessionē videretur Octauianus nullam posse facere. Sed perseuerante hoc, in illo, quem ij instruxissent, multò, quàm hactenus requisita essent, se requirere plura, Elisabetha flagitauit, vt, an pluribus ipsum sciret augere, vires sanè periclitaretur ingenij, nisi .n. id faceret, arbitraturam se cum cæteris, quòd nihil aliorum addere posset dictis, sed, quòd aulico fœminam à Iuliano fictam dolens esse parem multò perfectiorem illum fieri posse simularet muliebris honoris inuidia, vt per id longè hæc inferior ipso esse videretur. Eaq; libro author custodiuit tertio. Vespera quarta, quæ fuit vltima, vt suspicionem ab se istam Octauianus remoueret, postquam aulicum omnibus, quibus hactenus institutus fuisset, cumulatum de illis rebus vnam esse dixisset, quæ bonæ cum

essent, non simpliciter, ex suaqúe vi cõsideratæ essent bonæ, sed propter finem, ad quem possent referri, cuiusmodi existerent leges, diuitiæ, liberalitas, & id genus aliæ, finem eius esse statuit, his, quæ à Comite, & Federico esset edoctus, beneuolentiam sibi conciliare principis, quicum esset, ita, vt, quod hunc conueniret scire, id semper auderet dicere, semperq; diceret nunquam mentiens, cumq; diceret,, minimè metueret, ne ei displiceret, tum, si ipsum animaduerteret habere in animo facere, quod dedeceret, vt non reformidaret corripere hominem, à viaq;, quæ ad vitia pateret, abducere in viam verò, quæ ad virtutem ferret, inducere aptè, atque decorè. Ac, cùm sua ætate principes praua consuetudine essent, ignorationeqúe sui, & falsis de se persuasionibus corrupti, nec facilè verũ

ſibi dici paterentur, multi etiam mendacijs, & adulationibus illorum aucuparẽtur gratiam, debere aulicum monuit eniti, vt iſtiuſmodi beneuolentiam principis, cuius eſſet miniſter, ſibi adiungeret, qua collecta non ſolùm veritati liberum ad eum aditum facere, ſed & conſequi poſſet, paulatim vt continentia, fortitudine, iuſticia, temperantia ſcitè ipſius imbueret animum. Finem igitur aulici potiſſimùm Octauianus ſentiens in inſtitutione poſitum principis, cum quo eſſet, qualem hunc ille ea ipſa inſtitutione reddere deberet, eleganter, diſperſeq́ue docuit. Cũq́ue Ariſtoteles, & Plato alter Alexandrũ Magnum, alter Dionem Syracuſiũ inſtituendo ad illum finem habuiſſent reſpectum, videri ſibi dixit, non reſpuiſſe eorum aures perfecti nomen aulici.

Sed hoc Gaſpar Palauicinus eludens

scire se negauit, an posset credere, Aristotelem, & Platonem vnquam saltasse, aut voce, fidibusq́; cecinisse, aut opera equestria nauasse, quæ inter cætera eum, qui illo aulici perfecti esset nomine dignus, facere oportere traditum antè fuerat. Cui contradicens Octauianus cùm homines illos diuinos scisse omnia, secusqúe opinari penè nefas esse censuisset, àtque ideò credi posse ostendisset, fecisse etiam ipsos, quod boni sciuissent esse officiũ aulici, minimeq́; esse putandum, in finẽ, cuius ipse meminisset, huic intuenti non conuenire cuncta, quæ in eo essent requisita, quantumuis seuerißimus esset, sanctißimusqúe philosophus, idem Palauicinus hoc verbis oppugnans Federicum Octauiani fratrem cum alijs amare aulicum pridiè dixit voluisse, ex ijs verò, quæ hunc facere Octauianus nunc ipse

voluiſſet, penè confici, neceſſariò eum oportere eſſe ſenem ſiquidem ſapientia, rerumq́ vſus, quibus principem, apud quem eſſet, vt virtutem amplexaretur, poſſet inducere, in ætatem prouectam duntaxat caderent, atque ideò, vt amaret, ipſi haud conuenire, cùm amor ſenibus non ſuccederet, rebusq́ cunctis, quibus iuuenes, qui amarent, grati, acceptiq́ue eſſent mulieribus, hi mulieribus eſſent odio, ludibrio viris. Eaq́ de cauſa, ſi Ariſtoteles ille Octauiani aulicus natu grandis nunc viueret, deditusq́ eſſet amori, ſe vereri, ne accideret, vt principem ad virtutem erudire obliuiſceretur, puerique eum inſequerentur cachinnis, fœminæ etiam, niſi, quòd homini illuderent, voluptatem ex ipſo nullam caperent. Verùm Palauicino ſe opponens Petrus Bembus(qui in ampliſsimum ſum-

morum antiſtitum ſenatum poſtea eſt lectus) ſi maturioris ætatis aulicus ſaperet, quod cum cunctis, qui coram adeſſent, ipſe poneret, forſan eum ita ſignificauit poſſe amare, vt non modò in vituperationem nullam caderet, ſed multam etiam ſibi laudem pareret, ſummæq; felicitatis, quæ cunctæ offenſionis, ac faſtidij expers eſſet, fieret compos, id, quod rarò, fereq; nunquam contingeret iuuenibus, propterea q; ipſum non commiſſurum amando, vt principem ad res laudabiles inſtituere omitteret, puerorumq; irriſione luderetur. Cuius oratiōis nouitate Eliſabetha mota magno deſiderio arſit audiendi, quomodò hoc fieret, ideoq́ue, cùm parum laboris hactenus Bembus ſuſtinuiſſet, præcepit, vt id aulicum ipſe doceret. Qui argutè, grauiterq; hoc fecit ad ſanctiſſimum illum omnium literis celebratum

bratum amorem eum traducens Platonicum, de quo tanta animi contentione verba fecit, vt, postquam conticuisset, quasi à se discessisse, oculisq́; immotis in cœlũ conuersis obstupuisse videretur. Quæ vt extrema sermonis fuere pars, ita vltimo etiam consignata sunt libro. Atque ex his facilè nunc puto posse intelligi, quid Castilionius tractet, & quo artificio id tractet, quaq́; occasione, ac ordine. Nõ solùm .n. toto opere virum aulicum perfectum, & libro eius tertio perfectam aulicam fœminam fingit, verùm etiam libro quarto, dum, qualem institutione ille sua principem, cum quo sit, efficere debeat, docet, principem informat excellentem ex procreatrice illa, & quasi parente laudandarum præceptionum omnium philosophia repetita doctrina varia, passimq́; pro more, & consuetudine dia-

logorum omne genus salibus huic aspersis, & facetijs, vt cum multis scriptoribus antiquis tam lepore, quàm eruditione certare profectò posse videatur. Ac non difficile homini doctißimo fuisset, quæ sua persona suppressa disputari facit ab alijs, literis Latinis mandare præclarè, nisi, quo sermone narrat esse dicta, eodem scribenda ea putasset, fœminisque æquè, ac viris scriptione gratificari sua voluisset, quarum sciebat Latinè scire non multas. Verùm, cùm magis virorũ interesse ego putarim, quàm mulierum, nosse res, quas ciuium suarum causa lingua Italica ille scripsit propterea, quòd harum paucæ lingua latina scriptas intellexissent, feci, vt Germani, quorum pauci lingua Italica scriptas intelligunt, lingua eas legere posint scriptas Latina. Nam superioribus annis Romæ cùm essem,

ſem, gratiam me confidens ab hominibus initurum noſtris authorem bonum in primis, & dulcem ex Italico cæpi conuertere, vtque oratione veterem illam Latinorum ſimplicitatem, & grauitatem redolente eum exprimerem, laboraui, quā interpretationem diu intermiſſam, dum otium ſum nactus, nunc reuocaui, et quātùm facultas mea tulit, elimaui. Quod verò ſub tuo Cæſar nomine hoc opus, ſub quo eius nunc exit pars, emittere decreuerim, cauſæ non leues extiterunt. Nam, cùm de officio id ſit ſcriptum non quidem hominis cuiuſuis de populo, ſed eius, qui ſtirpe nobili ortus in domibus principum ætatem agat, quiq; illo ita cumulatè his poßit, & abundè ſatisfacere, vt numeris omnibus perfecti mereatur nomen aulici, tu profectò ſummus princeps vt ſummo dignus es aulico, ita etiam ille

esse es visus, ad quem hos libros, quibus is instruitur, mittere deberem. Iam miri ficam non sperem te percepturum voluptatem, cùm principis excellentis in libro quarto virtutes posthac legens virtutes leges tuas? Quis .n. te, qui summo loco natus non solùm auum paternum, & maternũ, itemq́ patrem habuisti clarissimos Imperatores, sed etiam Imperator nunc ipse es inclytus, aut bonis literis, quamprimum per ætatem intelligere aliquid potuisti, accuratius erudiri cæpit? aut à teneris vnguiculis probatissima educatione vigilantius institui? dum parens, auunculusqúe tuus sapientissimi principes exquisitissimis, grauissimisq́ hominibus te in virtutum, & officiorũ disciplinam maturè tradiderunt. Nam, cùm ex ignorãtia falsæ in hominibus, quibus peccarent omne id, quod peccarent, nascerentur

nascerentur persuasiones, vt arte illa viuendi, quam sapientiam vocamus, te inficerent, studio acri hi euigilarunt, hi, cũ virtutes singulæ mediocritates quædam existerent inter duo positæ vitia, illisq; hæc ita vicina essent, ac finitima, sæpe vt specie honesti mortales decepti in turpia ferrentur, quomodò res expetendas à fugiendis internoscendi scientia, quam prudentiam vsurpamus, te imbuerent, quantum maximè potuère, fuerunt enisi, ijdem cum scirent, tales in te viro futuros esse habitus, qualibus exercitationibus adolescens, ac iuuenis assueuisses, vt citò temperantia appetitus regere, rectaq; cupere, ac agere, praua fugere, ab ijsq; te abstinere inciperes, cunctos neruos contenderunt. Omitto loqui de continentia, de mansuetudine, de lenitate, de clementia, de humanitate, & comitate tempe-

rata grauitate, virtutes hæ sunt familiæ tuæ propriæ, vt, qui principem Austriæ cum dicat, is principem dicat virtutibus his omnibus exornatum. Quis non idem affirmet de bonitate? cuius cùm parens in te tuus quandam quasi stirpem seminarit, educatio eam aluit, doctrina firmauit. Hac populos, quibus imperaturus olim esses, amandos tibi didicisti, vt liberos parenti, hac cum regina illa, ac domina virtutum reliquarum omniũ iusticia, quæ suum cuique tribuẽs probos præmijs, malos pœnis afficeret, sociata eosdem tibi cognouisti esse regendos. Quid dicam de fortitudine, de magnanimitate, de cõstantia, de cupiditate gloriæ? quæ vt non mediocres in te inessent, sed planè maximæ, id verò illi, qui educauere te, & erudiere, vel in primis operam dederunt. Ac, cùm virtutum horum omniũ omnis

laus in actione conſiſtat, tu earũ ſpecimina hactenus dediſti præclara, cumq; id feceris non modò Vngarorum, & Boemorum, ſed etiam Romanorum Rex factus, ſiquidem (quod ſcitè dixit Bias) magiſtratus oſtendit virum, ſimul documenta dediſti illuſtria, Imperatorem te nobis futurum, quo præſtantiorem optare, & meliorem nullum planè poſſemus. Macte igitur virtutibus Cæſar tãtis toto animo, & ſtudio omni his ad gloriam contende ſempiternam, ad quam magnus campus eſt, magnus curſus tibi apertus. Quis familiæ tuæ, quis totius Chriſtiani nominis hoſtis ſit, vides, hic ne in Germaniam vſque imperium dilataret ſuum, non modò ſapientia, & conſilio, ſed etiam armis, ipſarũq; laterum ſuorũ oppoſitu pater tuus præcauit, et, qualemcunque ſe ei præbere nunc putabatur fortuna, ſi in vita longius manſiſſet, res geſſiſſet maiores.

Sed

Sed firmißima in spe sumus, diuinitus tibi hanc reseruatam esse palmam, hanc tibi desponsam esse et destinatam laudẽ, quem à progressu in patriam perẽni cum gloria ille arcuit, eum vt tu maiorum ex tuorũ regnis præcipitem mox exturbes, eius tu sic vires frangas, sic comprimas ferocitatem, sic domes audaciam, vt à reditu perpetuò refrenetur. Id quod dies, noctesq́ue machinanti, & molienti tibi cùm præsto futuræ sint tot gentium inprimisq́; Germanorum validißimæ legiones, & instructißimus, inuictißimusq́; equitatus, re vna Cæsar ne deficiaris; etiã, atque etiam tibi memento prouidendum. Lapsa militiæ disciplina veteri vehemẽs in animos hominum nostro tempore inuasit opinio, hæc illis inhæret, penitusq́; est insita, pecuniam esse ualde expetendã. Cuius cupiditas maior cupiditatem omnẽ

in

in ipſis reſtinxit gloriæ, vt auidum lau-dis eſſe in uitio propemodùm corrupta hæc ætas ponat. Sed maiores eo, quod ad honeſtè cum coniugibus, liberiſqúe viuẽ-dum ſatis eſſet, contenti libertatem, pa-triam, & parentes ſe protegere, ſe hoſtẽ ferire, ſe murum ſcandere, dumq́; hæc fa-cerent, ſe conſpici, diuitias eſſe putabant, virtutisq́; inter illos, & gloriæ, non pe-cuniæ, & opulentiæ erat certamen. Ali-quidne autem effrænata noſtræ ætatis, inexplebiliq́; auaritia reipublicæ Chriſti-anæ eſt importatum detrimenti? animuſ-ue, viresq́; creuerunt hoſti, dum pecuniæ c acervandæ magis, magisq́; ſtudium creuit huius tẽporis militibus? non eſt mi-hi propoſitum hoc nunc diſſerere, ingrata forſan eſſet, forſan odioſa ea oratio. Sed, cùm diſciplina militaris apud illum vige-at, cùm legionibus ille, cùm belli ille ner-

uis abundet, vt maximum hoc, & vno tempore simul multis poßit diuersis in locis facere, diuq́ trahere, si, ex quibus exercitus erit contra ipsum tibi comparandus, ij omnia in pecunia semper ponent, quid per deum immortalem futurum tandem est aliud, nisi, vt vel pauci in militiam, quòd cupiditatem se ibi expleturas diffidant suam, tecũ proficiscantur? vel, si multi proficiscẽtur, quò plures illi erũt, hoc citius ne ærarium exhauriatur, metuant, belliq́ sua coniectura non lucrosi pertæsi segniter, socorditerq́ rem gerant, & per id crudelißimo tyranno in manus venientes fœdißima morte mactentur, demumq́ Christiani populi curæ commißi nunc tuæ in seruitutem ei tradantur sempiternam? Quod ut ne eueniat Cæsar, huc omni cogitatione, curaq́ tibi putes incũbendum, hoc dies, noctesq́ meditandum,

quomodò

quomodò antiqua disciplina restituta assuefieri homines possint, id vt pro certo habeant, id crebris inter se sermonibus vsurpent, ad id alius alium cohortetur, in bello patriæ commodis, non proprijs esse seruiendum, pro huius salute, & libertate inediam, atque egestatem, si necesse sit, tolerare, pro hac mille pericula adire, in ferrum ruere, sanguinem denique, vitamque profundere omnibus diuitijs, omnibus omnium Regum gazis, omnibus rebus fluxis, atque caducis cæteris longè esse anteferendum. Eoque animo vt affecti sint, quorum opera in bello vteris, rationem inire non difficile tibi erit pro eximia Cæsar sapientia tua, sed ad id efficiendum magnum etiam habebit momentum, si ingenua in illis, ardensque sitis accendetur gloriæ, quod cùm rebus alijs, tum in primis bonis literis, & historicorum, poe-

tarum, similiumq́ scriptorum euolutione fieri, primo hoc libro grauiter Castilionius putat. Quis .n. à Cæsare, ab Alexandro, à Scipione, ab Annibale, à tot alijs res gestas legit, & his partam immortalem gloriam considerat, qui dulcedine nõ captus laudis incredibili inflammetur cupiditate, vt præclara illorum facinora, quantùm maximè poßit, imitando consectetur? patriæq́ incolumitatem cariorem non habeat, & antiquiorem sua? Sic si animati fuerint milites Cæsar tui, erit, erit profecto dies illa, qua potentißimo hoste deuicto, longißimeq́ imperio prolato tibi redeunti, qua eundem tibi captiuũ ducenti cunctis ex oppidis omnium generum, omnium ætatum multitudo prodibit obuiam, tibi victoriam, tibi famam, laudemq́ perennem hac adeptam gratulabitur, te patrem patriæ salutabit, tibi

vitam,

vitam, tibi salutem suam, tibi sublato omni belli metu pacem, tranquillitatemque acceptam referet, quod vt faustè, prosperéque tibi eueniat, à Deo optimo maximo optimi quique Cæsar precantur.

BALDESSARIS CASTILIONII AD ALPHONSVM ARIOSTVM DE AVLICO, IOANNE RICIO ANNOBERENSI *interprete, Liber primus.*

VTrum difficilius Alphonſe eſſet, denegare tibi ſæpius idem flagitanti, an facere id, quod flagitares, diu, ac multùm dubitaui. Nam & denegare ei, quē ego ſummo amore amplecterer, cuiq; me cariſſimum eſſe ſentirem, rem laudabilem præſertim vehemēter cupienti, multò duriſſimum mihi videbatur, & ſumere faciendum, quod difficile efficere eſſet, atq; abſoluere, non exiſtimabam eſſe hominis, qui iuſtam reprehenſionem, quantùm deberet, vereretur. Sed poſt multas cogitationes tibi obſequens, laboremque, quem toties imponere mihi voluiſſes, ſuſcipiēs ſtatui experiri, quantum in hoc adiumentum afferre diligentiæ meæ poſſent ſtudium illud, & deſiderium ardens gratificandi, quæ cæteris in rebus induſtriam homi-

num augere tantoperè, atq; acuere solerent. Petis igitur, vt aliquid scribam de morum, officijq; genere, quod ego potissimùm rear conuenire in aula ætatem agenti homini nobili, &, quo omni in re honesta putem principi, qui cũ sit, ita abundè eum posse satisfacere, vt huius consequatur gratiam, & aliorum adipiscatur laudem, exquirisq; planè iudicium meum, cuiusmodi debeat esse is, qui summi mereatur nomen aulici, omninoq; ita perfecti, vt nihil penitus ipsi deesse videatur. Quam petitionem consideranti mihi nisi maiori dignum vituperatione visum esset, beneuolentiam abs te meam requiri, quàm ab alijs omnibus desiderari prudentiã, defugissem hoc munus, quòd essem veritus, ne, si eo fungerer, temerè facere viderer cunctis, qui sciunt, quàm [illegible] difficile, è tanta, tamq; multiplici varietate officij, &, quibus in principum domibus nunc viuitur, morum absolutissimam, & pulcherrimam speciem tanquam florem posse excerpere. Nam sæpe facit consuetudo, vt idem arrideat nobis,

nobis, & ſordeat, vtque mores, habitus, ritus, modos, quos vnum tempus in rebus quaſi pretioſis habuit, aliud in vilibus numeret, &, quos deſpexit vna ætas, pro nihiloque duxit, alia ſuſpiciat, magnique æſtimet. Ex quo eſt perſpicuum, ad res nouas in morem inducendas, abducendasque à conſuetudine tritas plus vſum valere, quàm rationem, quarum vtræ ſint alteris perfectiores, qui dijudicare conatur, & ſtatuere, is ſæpe falſa opinione ductus allucinatur.
Quam argumenti ad ſcribendum nunc mihi dati cùm cognitam habeam difficultatem, multas alias etiam eſſe, non ſim neſcius, excuſare me cogor, & relinquere teſtatum, hunc errorem (modò muneris tam ardui ſuſceptio error poteſt dici) tecum mihi eſſe communem, vt, ſi ob eum incurrendum mihi ſit in reprehenſionem, huius etiam homines intelligant ad te pertinere partem. Neque enim exiſtimari ſanè debet, minori in culpa eſſe te, qui onus mihi impoſueris, quod ſuſtinere, & ferre non poſſim, quàm me, qui in humeros id

extulerim,& acceperim. Sed veniamus ad hoc, quod nobis est propositum, aggrediamurque fingere (si fieri potest) aulicum talem, vt princeps, qui dignus erit, apud quem sit, etsi prouincia, & ditione sit non magnus, longè maximum tamen esse illo se dicere possit ministro. Non vtemur autem in his libris certo aliquo ordine præceptionum distinctarum, cuius in rei cuiusque institutione, & disciplina crebrior solet esse vsurpatio, sed ad morem multorum veterum gratam memoriam, iucundamque renouantes sermonem quendam exponemus, quo summi pridem, singularesque homines perfectum aulicum informarunt. Cui cùm non interfuerimus ipsi, sed vir amicissimus ad nos è Britannia, in qua, cùm haberetur, fuimus, post aliquantò reuersos fidelissimè eum, vberrimeque retulerit, conabimur penitus, quoad facere potuerimus, ad memoriam ipsius reuocare animum, vt cognoscas, quid senserint de hoc, quod quæris, & statuerint digni summa laude homines, quorumque iudicio,

dicio, dum vixerunt, cuncta in re sine vlla dubitatione facilè omnium stare potuit assensio. Minimè verò alienum instituto fuerit nostro, vt ad finem, atque exitum, quem spectamus, ordine fiat progressio, si originem illius sermonis, ansamque paulò altius repetamus. In Apennini appendicibus, quæ ad mare vergunt Adrianum, media quasi Italia Vrbinum (vti neminem fugit) positum est vrbs parua. Quæ etsi undique cincta est montibus, & quidē non æquè amœnis, ac fortè sunt aliqui, quos multis in locis cernimus, tamen tanto fauore in eam, & benignitate propensi fuêre cælites, vt nō modò saluberrimo circunfusa aere, sed etiam fertilissimo, vberrimoque frugum circundata solo abundantia circunfluat, & copia omniū omnino rerum ad vitam propagandam necessariarum. Sed felicitatum, quas meminisse de ea, & commemorare possumus, maiorum hanc reor esse præcipuam, quòd inde à longo tempore ad nostram vsque memoriam optimi semper principes ciuitatem in ipsa rexerūt.

quanquam in cōmuni calamitate bellorum Italicorum quoddam tempus hanc etiam illis vidit orbatam. Planum id facere, ne longius abeamus, illustri possumus, & gloriosa memoria Ducis Federici, qui sua tempestate lumen Italiæ fuit. In vita manent integerrimi, atque amplissimi etiam nunc testes de eius prudentia, de humanitate, de iustitia, de liberalitate, de animo inuicto, in primisque de disciplina militari, quæ qualis fuerit, indicio sunt tantæ victoriæ, tot castella expugnata habita inexpugnabilia, tanta in expeditionibus celeritas, toties exigua manu maximi, fortissimique fusi, & fugati exercitus, nullo vnquam deniq; victum fuisse in prælio, vt non sine causa conferre ipsum, atque æquare possimus cum multis antiquis, qui rerum gestarum gloria floruerunt. Is inter alia hoc etiam fecit dignum laude, quòd in montoso Vrbini, asperoque situ domum ædificauit, quæ opinione multorum reliqua omnis Italię domicilia pulchritudine facilè vincat, eamque cuncta opportuna re, atq;

idonea ita inſtruxit, vt non domus, ſed ſub ſpecie domus, ac figura vrbs eſſe videatur. Etenim non modò reb. in quotidiano collocatis vſu vaſis argenteis, & pretioſiſſimis aulęis ex auro, è ſerico, materieq́; è ſimili eam inſtruxit, verum etiam innumeris ex marmore, æreq́ue ſtatuis antiquis, diuiniſſimisq́ue picturis, & omne genus inſtrumentis muſicis exornauit, reiq́ue planè nulli, niſi rariſſimæ in ipſa, & præcellentiſſimæ locum eſſe voluit. Congregauit in eandem maximis impenſis, & ſumptibus non paruam porro vim præſtãtiſſimorum, minimeq́ue vulgarium librorum Græcorum, Latinorum, Ebraicorum, quos cunctos auro decorauit, atque argento in hoc ſummam excellentiã ponens magni domicilij ſui. Atenim quinque, & ſexaginta iam annos natus, cùm curriculum viuendi à natura datũ confeciſſet, laudatiſſimam vitam cum glorioſiſſima morte cõmutauit, prolemq́ue, quæ decem annos compleuiſſet, quamq́ue ſolam marem, & matrẽ orbam haberet, vt Vrbinatibus impera-

ret, Guidum reliquit Vbaldum. Qui vt prouinciæ, ita cunctæ quasi virtutis paternæ hæres esse videbatur, incipiebatque ab ipsa statim pueritia mirifica indole tantarum rerum expectationem de se cōcitare, quantas de homine mortali sperare, fas esse non putabatur ita, vt existimaretur, inter egregia facta Ducis Federici nullum pręstabilius esse, atque maius, quàm, quòd talem natum genuisset. Sed fortunæ inuidia tantæ virtuti, tam illustri cum gloria primùm velut pubescēti omni conatu mox obstitit, ante vicesimum enim ætatis suæ annum Guidus tetris podagræ cæpit ardere doloribus, quibus magis, ac magis manantibus latius breui tempore cunctis artubus vsqueadeò fractus fuit; & debilitatus, vt nec stare, nec loco moueri se potuerit. Ita vnum de corporibus summa tum pulchritudine, tum firmitate præditis in ipso ætatis flore deformatum fuit, & vitiatum. Nec verò tanta hominis afflictione contenta fortuna, & satiata ita porrò infensa ei, atque aduersa in omni instituto, & conatu

fuit,

fuit, vt, quæ efficere cupiuerit, raro facultate fuerit cõsecutus. Etenim, quanquam consilium sapientiæ plenissimũ, animusq; inuictissimus in eo inessent, tamen, cùm res obijt seu bellicas, seu alias vel paruas illas, vel magnas, atque arduas, nulla vnquam ipsius incæpta prosperos exitus, secundosque habuerunt. Testantur hoc multæ eius, & variȩ calamitates, quas tam vigenti animi robore semper ita tulit, vt nunquã virtutem à fortuna passus sit vinci, quin potius tempestates huius, & procellas fortiter, sapienterq; despiciens in morbo vt sanus, in rebus aduersis vt fortunatissimus cum summa dignitate apud omnes, atque existimatione vixit. Etsi enim corpore ita infirmo esset, (vt dixi) & debili, honestissimis tamen conditionibus sub clarissimis regibus Neapolitanis Alphonso, & Ferrando minore, sub Alexandro VI. Pontifice, sub Venetis item, & Florentinis militauit. Dein, cùm Iulius II rerum potitus esset, bellorum regni Pontificij nomine gerendorum dux fuit creatus. Quo tempo-

re, vt anteà ſemper conſueuerat facere, in hanc potiſſimùm cogitationem, curamq́ue incumbebat, vt domum ſuam hominib. & nobilitate, & ingenio præſtantiſſimis repleret, quibuscum admodum viuens familiariter mirifica iucunditate perfundebatur. Nec verò minore voluptate ipſe afficiebat alios, quàm ab alijs afficiebatur, quòd Græcè, & Latinè doctiſſimus cum affabilitate, & lepore ſermonis noticiam rerum innumerabilium ſociarat. Quid dicã, quanto ſtimulo excelſitas eum animi concitarit, vt, etſi opera equeſtria, quemadmodùm ante id tempus fecerat, nauare non poſſet iam ipſe, tamen incredibili cum voluptate nauari videret ab alijs? quorum vnumquenque pro eo, ac merebatur, nunc increpans, nunc collaudans luculenter oſtendebat, quàm intelligens de illis, & pręſtans omnino haberet iudicium. Itaque in ludicris certaminibus, ſeu eminus haſtis, ſeu cominus gladijs in hæc deſcenderetur, in equitando, in tractando omne genus arma, ſimiliter in læti. virorum, mulierumq;

rumque conuentibus, in ludis, in vocum, neruorumque cantibus, in cunctis denique exercitationibus, quæ hominem decerent nobilem, quisque magno studio nitebatur se præbere talem, vt in tam lectorum hominum numero, & cōsociatione qui esset, dignus haberetur. Erantque singulæ diei horæ singulis honestis, atque iucundis tum corporis, tum animi exercitationibus destinatæ. Sed, quoniam Guidus semper à cœna ob infirmam valetudinem mox somno se dabat, vnusquisque id temporis ad illum locum, in quo vxor eius Elisabetha erat Gonzaga, quotidie se conferebat, eodem perpetuò veniebat Aemilia Pia, quæ tam acri ingenio (vt scis) & iudicio fuit, vt quasi dux, & magistra omnium existere, sapientiamque ab illa haustam ad se transfundere, ab illius ingenij lumine sui ingenij lumen accendere singuli viderentur. Ibi igitur sermones pleni suauitatis, pleni liberaliū facetiarum audiebantur, quædamque in facie singulorum quasi depicta videbatur iucunda hilaritas ita, vt Guidi V-

baldi

baldi domus propria reuera domus læticiæ posset, sedesque appellari. Minimeque credo, alio vnquam in loco æquè, ac aliquādiu illic, fuisse gustatum, quanta sit ex hominum se mutuò arctè complectentium societate, & coniunctione nascens iucunditatis suauitas. Nam, vt silentio nunc transeam, quanto honori cuique nostrum fuerit, talis se principis, qualem dixi, esse familiarē, quasi rebus omnibus ad voluntatē nostram fluentibus cuncti perbeati nobis esse videbamur, quotiescunque ad vxorem eius redibamus. Tenebatque hæc velut cathena quædam tanta nos caritate inter nos deuinctos, nunquam vt maior voluntatum consensio, nunquā maior amoris ardor inter germanos fratres extiterit, quàm inter nos erat. Pari coniunctione inter se nexę, & iugatæ erant fœminæ, quibuscum liberrimum commercium, honestissimumq; erat, cuicunq; enim assidere, cum quacunque & colloqui, & iocari, & ridere cuiuis licebat. Verùm omnibus voluntas vxoris erat tanti, vt ea ipsa licentia

instar freni esset, quo in officio omnes retinerentur, nemoque erat, qui huic placere non summam voluptatem, displicere nõ maximum dolorem esse putaret: Quamobrem honestissimi mores cum laxissima libertate ibi erant cõiuncti, iocaque, & risus tum argutissimi sales tum grauis, grataque omnibus maiestas ea præsente condiebat. Nam modestia illa, illa grauitate, qua cunctos actus suos, & verba, & gestus componebat, facetè aliquid, iocoseque dicens facilè ipsa faciebat, vt etiam ab eo, cui nõ esset ante id tempus visa, summa omnino fœmina, & præcellentissima esse cognosceretur. Atque ita in animis circunstantium velut formam insculpens sui omnes quodammodò ex se videbatur fingere, tum cuncti vel dicendo aliquid, vel faciendo ad consuetudinem, & modum, quo ipsa vtebatur, studiosè se referebant quasi exemplar morũ pulcherrimorum sumentes à tanta, tamq; eximijs virtutibus cumulata muliere. Cuius diuina bona hoc tempore commemorare nõ est nobis in animo, cùm

neque

neque instituti id sit nostri,& quasi alto in loco ea posita omniũ oculis cernantur,sintque planè notiora,quàm vel dicendo nos,vel scribendo ipsa possimus facere. Etenim & illa, quæ abscondita fortè aliquantùm, & abdita latuissent in occulto, fortuna raram ipsorum admirata præstantiam multis calamitatibus,& casib.aduersis quasi stimulis concitata in lucem voluit, aspectumque producere, planè vt fidem faceret, vel in tenera muliere cũ singulari pulchritudine formæ prudentiam, magnitudinemque animi, & cunctas virtutes eas, quæ in seueris quoque, durisque viris difficiles sunt repertu, coniunctas posse,copulatásque existere.Sed,vt de vxore hæc prædicare nunc desinamus,cuncti homines nobiles domestici ad locũ, in quo illa erat,repentè à cœna (quemadmodum dixi) se solebant recipere. Vbi inter cantus,& saltationes, cæteraque oblectamenta iucunda, & assidua bellæ interdum ponebantur quæstiones,nonnunquam ludi existebant ingeniosi diuerso tempore diuersorum ar-

bitratu,in quibus cogitationes ſuas pluribus ſæpe continuis verborum tranſlationibus velatas alij alijs, quibus potiſſimùm vellent,ſignificarent. Aliquando varijs de rebus diſſerebatur, promptisúe,& ſalſis dictis alij ab alijs mordebantur, non raro ſymbola etiam fingebantur, quibus ex rebus mirificam voluptatem cuncti capiebant, quòd domum Guidus ſuam nobilitate, & ingenio præſtantiſsimis (vt dixi) repleuerat hominibus, quorũ celeberrimos ſcis, ac principes fuiſſe Octauianum Fregoſium, Federicum eius fratrem, Iulianũ Medicem,Petrum Bembum,Cæſarem Gonzagam, Comitem Ludouicũ Canoſſam,Gaſparem Palauicinum,Ludouicum Pium, Morellum Ortouitanũ, Petrum Neapolitanum, Robertũ Barrium, alioſque item homines nobiles complures. Erantque porro multi,qui eadem in domo non omne quidẽ tempus, bonam tamen eius partem continenter tererent, ex quorũ numero fuêre Bernardus Bibiena, Vincus Aretinus, Ioãnes Chriſtophorus Romanus,

Petrus

Petrus Montanus, Terpander, & Nicolaus Phrigius sic, vt semper poetæ, musici, omnisque generis homines iucundi, in omnique arte maximè excellentes, qui in Italia essent, illuc confluerẽt. Cùm igitur Iulius II. anno M D VI. ope, auxilioque Gallorum Bononiam sub ditionem Pontificiam iterum subiunxisset, Romam rediens in itinere Vrbinum aduenit. Vbi, quoad eius fieri potuit, honoratè, & apparatu tam magnifico fuit, splendidoq; acceptus, quã accipi in vllo alio Italiæ oppido nobili potuisset ita, vt non ipsius tantùm, sed summorum etiam antistitum omniũ, cæterorumque aulicorum desiderium rerum exquisitissimarum copia, & varietas satiarit. Eorumque nonnulli hominum, quos aiebam, inter se coniunctissimorum capti suauitate Pontifice cum comitatu reliquo discedente dies complures ibi consistebant. Quo tempore in lætis conuentibus, atq; oblectamentis vsitatis non modò fieri solita perpetuabãtur, verùm etiam accessionis ad hæc aliquid facere cuncti studebant

bant maximè in ludis, quibus quotidie ferè vesperi opera dabatur. Eorumque sic ferebat ordo, quamprimùm ad vxorem illi se collegerāt, vel voluntate delectum, vel sorte oblatum capiebant locum in circulo, atque ambitu, propterque singulos viros singulæ considebant fœminę, quàm diu quidem eæ suppetebant, quoniam semper ferè illi numero has longè, multumque vincebant. Exin ad vxoris arbitrium regebantur, ex cuius voluntate frequentius per Aemiliam Piam id fiebat. Postridie itaque, quàm Pontifex esset profectus, cùm hora, locoque solito conuenissent, multaque suauissimè inter se locuti essent, ludorum illa voluit planè hanc facere initium. Quæ vbi nonnihil id munus defugisset, quoniam, tandem inquit, omnino Dux vis, vt ludorum ego initium afferam, par est morem me gerere cupiditati tuæ. Statuoque initium eorum introducere, ob quod mea opinione non multum reprehēsionis habere debeam, minus multum negotij, ac molestię, vt nimirùm singuli, qui adsunt prę-

ſentes, in medium proferant arbitratu ſuo materiam ludi, quo hoc nos tempore cupiant oblectari, noui, dein ex multarum diſſimiliũ quaſi aceruo communis omnium conſenſio vnam excerpat digniſſimam conſeſſu, cętuque hoc noſtro. Simulque Gaſparem intuens Palauicinum, tu quidem, inquit, primò id facito. Qui repente, tuum eſt, inquit, primò id facere. Quin ego, inquit illa, id iam feci, verùm tu Dux, vt mihi obtemperet, huic mandato. Tum Dux arridens, vt quiſque, inquit, dicto ſit audiens tuo, in vicem te meam ſubſtituo, authoritatemque meam in te omnem transfero. Mirum herculè eſt, inquit Gaſpar, ſemper fas eſſe mulieribus laborem omnem à ſe deonerare, & traijcere in viros, eiusque rei cauſam ſi planè nunc auerem ſcire, iuſtum eſſet, vt arbitror, deſiderium meum. Sed, ne ego ſim is, à quo imperium Aemilia tuum recuſandi proficiſcatur initium, differã hoc ſanè in tempus aliud, & à neceſſitatis, quibus aſtringor, nunc vinculis me laxabo. Exiſtimo igitur, animorum noſtrorum

ſtrorum in amando perinde, vt in factis alijs, cunctisque item rebus, contraria inter ſe, & pugnantia eſſe iudicia, ex eoque ſæpe euenire, vt idem vni gratiſſimus ſit, odioſiſſimus ſit alij. In hoc tamen eorundem congruentia ſemper, & conuenientia ſunt ſtudia, quòd cariſſimus nobis, acceptiſſimusq; ſit, quem amamus, vſqueadeò, vt ſæpe propenſionis abundantia, qui omni excellenti virtute ſit præditus, præter eum vnum, prorſus putemus eſſe neminem, perfectiſſimumque ipſum, & ſummum planè hominem eſſe exiſtimemus. Sed, quoniam nihil in humanam naturam cadit, quod omnibus partibus ſit, numeriſque expletum, & nemo eſt cunctorum mortalium, in quo non aliquid deſideretur, non errare nos id faciētes, & decipi, quaſiqúe cæcari amoris magnitudine, minimè profectò poſſumus dicere. Ego itaque velim, ludum hoc veſpere eſſe, oblectamentúmque noſtrum, vt quiſque exponat, qua potiſſimùm virtute ornatum eſſe cupiat, quē amet, cúmque cunctos homines vitio-

rum quibusdam quasi maculis notarit natura, cuius ex his labem eidem malit esse aspersam, vt cernere possimus, quis eligere sciat virtutes magis laudabiles, magísque vtiles, vitia minus vituperabilia, minúsque nocentia tam ei, qui amet, quàm ei, qui ametur. Hæc cùm Gaspar dixerat, Constantiæ Fregosiæ, quæ ad illius sedebat latus, signum Aemilia dabat loquendi, eáque iam se parabat ad sermonem suum ordiendum, cùm subitò Dux, quoniam, inquit, à cura hac omni inueniendæ materię ludi noui soluta voluit, ac libera esse Aemilia, ea cessatione par sanè fuerit fæminas vti, atq; otiari omnes hac quidem vespera, quo in tanta frequentia virorum, ne argumentis ludorum deficiamur nouorũ, minimè sanè puto metuendum. Ita faciemus, inquit Aemilia, & silere iussa Constantia mandauit, vt Cæsar, qui ei assidebat, loqueretur Gonzaga. Ac is, qui, inquit, diligenter volet, & accuratè omnes actiones nostras cõsiderare, variè imperfectas eas, & mancas esse repe riet. In causáque est natura, quæ cun-

ctis in rebus quasi dispar sui, & dissimilis vni in vna, alij in alia ingenij largita est lumen, quo fit, vt alio sciente, quod alius ignorat, & econtrariò quisque facilè errorem alienum cernat, non cernat suum. Etenim cuncti nobis videmur valdè sapere, & fortè magis in eo, in quo magis desipimus, ac deliramus. Ex quo vidimus accidere, vt, multos in hac domo sapientissimos primùm habitos stultissimos esse paulatim comperiretur cura tantummodò, & diligentia nostra. Nam, quemadmodùm Apulos ferunt ex phalangij Tarentini morsu lapsis in morbum multiplices adhibere cantus, latentémque, qui morbum gignit, humorē varijs indagare sonis tantisper, dum ex his aliquem quadā quasi similitudine naturæ sibi cognatum ille sentiens subitò moueatur, simúlq; concutere incipiat, & concitare ægrotum, ipsa vt agitatione conualescat, ita nos, si videre nobis sumus visi, occultam in aliquo, atque abditam insidere stulticiam, tam subtilibus, & varijs persuasionibus, támque diuersis modis tenta-

re ſtuduimus,& experiri, an eam poſſemus elicere, vt ad extremum, quo tenderet, deprehenderimus; hominémq;, in quo ineſſet, benè, & nauiter agitauerimus, donec in vulgus palam omnib. numeris perfectus ſemper euaſerit fatuus. Eáque ratione fecimus, vt ſtulti ſæpe extiterint varij, alij quidem in poetica, in muſica alij, quidam in amando, nonnulli in tripudiando, plerique in ſaltando more, ritúque Aethiopum, multi in equitando, non pauci in palæſtra; & exercitatione gladiatoria, pro vena ſcilicet, naturáq; ſinguli ſua, vnde multiplex dein, vt ſcitis, mirificaque voluptas fuit percepta. Quibus adducor, vt habeam pro certo, in vnoquoque noſtrum ſemen quoddam incluſum eſſe ſtulticiæ, quod varia perſuaſionum ſolertia tanquam cultura adhibita oriri poſſit, & augeſcere quaſi infinitè. Proptereáque velim hanc ipſam rem materiam nunc nobis eſſe ad ludendũ, cúmque ſciam fore, vt palam ego ſim ſtultus, qu enq veſtrum optem dicere, qua in re, & quo in genere fore putet, vt palam

lam ſim ſtultus, ex primis ſtulticiæ indicijs, quæ quotidie ex ſemine eius in me ſparſo tanquam herbeſcens viriditas edi videntur, iudicio facto. Eiuſque rei à me ducto initio, vt ordo ſeruetur noſtris in ludis vſitatus, progreſſionem cupiam fieri ad cunctos, qui adſunt, cæteros, eúmq;, qui quid de alio dicat, eius, quod dicat, perſpicua ſigna habere, atque argumenta. Ex quo hoc adipiſcemur commodi, vt vitia quiſq; ſua quaſi ante oculos ſibi poſita cognoſcens cauere ea melius poſſit, ac fugere. Sin aliquis noſtrum in fatuitate ſua tantopere ſibi placebit, vt nõ inducat animum ſapere, admouebimus homini ad perfectam delirationem quaſi ad calcem in ſtadio currenti calcaria, animamque, vt monachus docet Marianus, vnam lucrifaciemus, quod quæſtus erit non parum. Riſum hic fuit ſanè admodùm, nemoque continere ſe potuit à loquendo, alius, ego, inquit, ſi hic eſſet ludus nunc noſter, ſtultus euaſurus viderer cogitando, ego intuendo, alius, eratq;, qui ſe iam ſtultũ euaſiſſe diceret aman-

do, non nisi de stulticia sermo erat omnibus. Tum Seraphinus monachus ridens more suo, produceretur, inquit, qui de stulticia nostra institueretur, sermo sanè longius, sed, si ludum vultis oppidò pulchrum, efficite, amabo vos, vt quisque enunciet, quamobrem putet mulierib. quasi cunctis in odio esse mures, in amore serpentes, & ad verum accedere propius me videbitis planè neminem, qui mira quadam via reconditam hanc rem, & absconditam inuestigaui, iamque ordiebatur mysteria sua aperire, cùm illico Aemilia silere eo iusso signum loquendi Vinco dedit Aretino fœminam inter hunc, & illum intermediam prætergrediens. Qui non expectans mandatum aliud, ego, inquit, vellem me esse iudicē, cui potestas permitteretur omni tormentorū, cruciatuumque genere exquirendi veri à maleficis, vt fraudes patefacere possem cuiusdam ingratæ, quæ animum maleuolentia suffusum beneuolo aspectu tanquam velo quodam obtendit, nec vnquam dicit, quod sentit, cōmiseratio-

nemq;

nemque erga ſui obſeruantes ſimulans plenam fuci,& fallaciæ in aliam cupiditatem nullam incumbit, niſi more medicorum membratim incidentium humana cadauera ſcalpello ſecandi illorũ corda. Etenim tam venenata,tam ſitiens humani ſanguinis ſerpens in ipſa nõ reperitur Libya arenoſa, quàm hæc eſt falſa, quæ nõ ſolùm ſuauitate vocis, & melle dulcioribus verbis, ſed etiam oculis,riſibus, nutibus, modiſque omnino omnibus vna veriſſimarum eſt Sirenum. Sed,quoniam,quod cuperem, nec cathenis, nec funiculis, nec flãmis indagare verum mihi eſt fas, indagare id mihi libet hoc ludo, vt quiſque noſtrum exponat, quid ſignificare putet literam S, quam in fronte geſtare conſpicimus Ducem. Etſi enim ſine dubiò hæc quoque artificioſum eſt ad fallendum aptum integumentũ, tamẽ quiddã fortè ea oſtendetur ſignificari, quod nunquam illa cogitauit,perſpicieturq́;, fortunam hominum cruciamentis motam,quaſique miſericordia captam feciſſe,vt tam paruo ſigno contra volun-

tatem ipſa proderet ſuam occultam cupiditatem occidendi, ac potius tanquã calamitatis tumulo viuos obruendi, à quibus vel ſpectaretur, vel obſeruaretur. Riſit Dux, & animaduertens Vnicus, quòd depellere à ſe hanc vellet criminationem excuſatione, tace, inquit, Dux tace, non enim, vt tu loquaris, poſtulat nũc locus. Tunc Aemilia ad eum ſe conuertens, nemo eſt, inquit, noſtrũ Vnice, quin palmam libenter tibi deferat rerum planè omnium, inprimiſque Ducis animum multò magis tibi eſſe, omnes fatemur, quàm nobis, perſpectum. Et, quemadmodùm plus alijs in intimos huius receſſus, ac latebras penetras acumine diuini ingenij tui, ita amore etiam eius vincis, antecediſque cęteros. Quorum, ne intelligẽtia comprehendere, & aſſequi poſſint, quàm perfectus idem ſit, perinde, vt illarum auium, quæ ſolem intueri nequeũt, imbecilla acies, retunditur, hebeſcitq; ingenium. Quarè interpretatio, quam quæris, è fonte hauriretur iudicij duntaxat tui, aliunde eam conari haurire,

tempus

tempus esse puto, operamque omnem perdere. Hic Vnicus aliquantùm siluit, sed loqui omnino iussus, quid litera illa S designaret, carmine tandem explanauit, quod etsi fusum ex tempore, factũque subitò videbatur multis, tamen, quia magis ingeniosum esset, magísque excultum, quàm, vt fieri tam breui tempore potuisse putaretur, cogitabatur vtique factum cogitatè. Ideóque, cùm lætus omnium plausus id esset, & nonnullus sermo consecutus, Octauianus Fregosius, cuius erat post Vnicũ loqui, si ego affirmare vellem, inquit arridẽs, nunquam me flagrasse amore, scio certò, Ducem, atq; Aemiliam, quantumuis mihi non crederent, ficturas tamẽ, & simulaturas se credere, dicturásque hoc accidisse propterea, quòd, vt me amaret, mulierem aliquam desperarim posse inducere. Quod an facere possẽ, nondum reuera tanto periclitatus fui conatu, vt diffidere meritò debeam, aliquando id facultate me consecuturũ, nec experiri idem id omisi hactenus, ꝙ dignas non putarim multas, quas ama-

rem,

rem, & colerē, ſed, quòd deterritus fuerim lamentis quorundam amantium continuis, qui pallidi, mæſti, taciti oculos habent indices, ac teſtes ſemper cū fortuna expoſtulantis animi, &, ſi loquuntur, ſingula verba comitantibus bis, térq; iteratis ſuſpirijs meras lachrymas loquuntur, meros cruciatus, meram deſperationem, mera mortis deſideria, vt, ſi ſanè ſcintilla aliqua amoris me contigerit incēdi, reſtinguere illam omni induſtria ſim conuiſus ſubitò minimè quidem mulierum odio, vt hæ opinantur noſtræ, ſed cura, & ſtudio expediendæ ſalutis. À quibus queribundis planè diuerſas dein, & diſcrepantes cognoui quoſdam, qui non ſolùm beatos ſe eſſe prædicant grato aſpectu, verbíſque caris, & nutibus ſuauibus mulierum, quas amant, ſed, quicquid etiam in amore eſt amarum, id vltro condientes dulcedine rixas, iras, indignationes multò ſibi dicunt eſſe ſuauiſſimas. Atque hi plus, quàm felices mihi eſſe videntur, quoniam, ſi in muliebribus indignationibus, quas alteri illi morte pu

tant esse acerbiores, ipsi tantam gustãt dulcedinem, videntur mihi in animi beneuoli significationibus summam eam sentire debere beatitudinẽ, quam nequicquam in hac vita quærimus. Quarè velim, vnumquenq; nostrum nunc dicere, si futurum sit, vt irasci sibi sentiat, & succẽsere, quam amet, quam rem indignationis, qua tanquam æstu quodam ea efferuescet, esse cupiat effectricem. Nam siqui nostrum sunt, qui muliebrium illarum indignationum suaui tate aliquando fuerũt perfusi, minimè dubito, quin pro humanitate sua desiderio flagrabunt audiendi inter eius generis res aliquam, quæ hãc suauitatem progignat, & ego fortassè confidã, paulò, quàm hactenus feci, in amore me progressurum longius, ibíque eandem hanc suauitatem gustaturum, vbi nonnulli sentiunt acerbitatem, desinéntq; ita deinceps infamiam mihi inferre hæ nostræ, quòd ab amando scilicet refugiam, & abhorream. Plurimùm arrisit hæc materia ludi omnibus, iámque singuli se parabant, vt de eo, quod Octa-

uianus

quam ſumma mei cupiditate inflammatam eſſe,incenſamque conſiderem, amorem comperirem multùm refrixiſſe. Vidi eandem alio tempore indignari errore quodam offenſam meo, ob eumque iracundia contra me,& ſtomacho exardeſcere,inq; ipſo puncto temporis, quo hoc perſpexi, atque articulo ſtatui,multò acriorem morſum eſſe eius doloris, quo tunc afficiebar, quàm illius fuiſſet, quo affectus eſſem antè, quique mihi iam eſſet leuatus.Imo diſplicuiſſe me ei, cui ſoli placere cuperē, cuique vt placerem,omni ope,atque opera eniterer, & quidem meo merito me ei diſplicuiſſe, & culpa, id verò ego omnium rerum acerbarum rebar eſſe acerbiſſimum, cunctorumque cruciatuum aliorum,quibus angerer,vim iudicabam,ſenſumque ſuperare. Ego itaque nos ſingulos nunc velim ediſſerere, ſi futurum ſit, vt contra nos excandeſcant,quas amore amplectimur,à ſemetipſis ne malimus, an à nobis, illæ excandeſcendi habeant cauſam, vt cognoſcere poſſimus, vtrum cum dolore ſit

ſit coniunctum maiore, nosne facere, quod diſpliceat ipſis, an facere ipſas, quod diſpliceat nobis. Hoc vt Bembo Aemilia aſſentiretur, expectabant omnes, ſed ea verbum faciens nullum Federicum intuebatur Fregoſium, qui ſignum loquendi ſibi dari vidẽs, ego, inquit, fas mihi eſſe cuperem, in ſententiam ire cuiuſpiam alterius, quemadmodùm interdum facere mos eſt, quoniã libens probarem ex ſuperioribus ludorum materijs vnam, cùm nulla earum ſit, quin mea opinione plena iucunditatis eſſet, & voluptatis, ſiquidem ad nos oblectandos aliquam ipſarum hoc placeret tẽpore ſumere. Sed, vt ego quoque afferam nouam, minimeq́ue communem mihi cum alijs, eũ, qui vel Ducis merita ad ingenia quanuis infima illuſtranda ſua diuina virtute contenta ſilentio tranſiens laudibus celebrare hanc vellet aulam, ſine adulationis ſtatuo ſuſpicione poſſe dicere, tot homines nobiles, tam ſingulares, tam rebus non ſolùm ipſorum profeſſioni proprijs, ſed omnino varijs excellentes,

quàm nūc ſunt nobiſcum, in omni fortè Italia difficiliter poſſe reperiri. Quarè ſi vſpiam homines florēt, qui merentur, vt aulici dicantur boni, quiq́ue iudicare queunt res ad perfectionem morum, & officij aulici pertinētes, eos hic verſari, par exiſtimo eſſe credere. Ad reprimendam itaque multorum ſtulticiam, qui, quòd arrogantes ſunt, atque inepti, bonorum ſe aulicorum credunt adipiſci nomen, velim quenpiam ex nobis nunc deligi, cui onus imponatur fingendi, & formandi oratione aulicum perfectum, explicandiq́ue membratim cuncta corporis, animi, externaq́ue bona, quæ in illo, qui hoc dignus ſit nomine, requirat, tum fas velim eſſe vnicuique noſtrum, ſiqua parum aptè requirere videatur, parumq́; appoſitè, in his contra eum dicere liberè, quemadmodùm in ſcholis philoſophorum aduerſari licet ad diſputandum propoſitas ſuſtinenti quæſtiones. Producebat ſermonem Federicus ſuum longius, cùm Aemilia eum interpellans, hic, inquit, ſi Duci placet, erit ludus nunc noſter.

Mihi verò, inquit Dux, placet. Tũc quasi cuncti circunstantes & Duci cœperunt, & inter sese dicere, hunc ludũ omnium fore pulcherrimum, Aemiliæq; institerunt, vt deligeret, qui initium eius poneret. Quæ ad Ducem referens aspectum, tu, inquit, delige, qui plus tibi est cordi, nolo enim ego vnum potius huic muneri præponens, quàm aliũ quasi iudicare videri, quem ad eius functionem aptum esse statuam ante cæteros, & horum cuiquam id faciens iniuriam facere. Age, inquit Dux, delige Aemilia tu, & caue, ne obedientiæ fines transiens imitationem exempli prodas alijs. Tunc Aemilia subridens, ne itaq; temporis plus etiam perdamus, tibi Comes Ludouice has, inquit, partes impono ea conditione, ac lege, qua cuipiam dari Federicus eas voluit, non, quia iam rerum, quæ aulico bono conueniunt, nihil te putemus latere, sed, quòd, si omnia cõtra, quàm veritas postulet, dicas, vt facturum te speramus, ludus videatur futurus certè pulchrior, cuncti enim habebunt, quo tibi refragentur,
cùm

cùm, ſi alij hæc prouincia daretur, qui plus, quàm tu, illarum rerum ſaperet, omnem contradicendi aditum eius vera, quam ederet, præcluderet oratio, ludusque ſanè eſſet frigidior. Hic ſubitò Comes, nõ eſſet, inquit, periculum, ne deeſſet, qui contra verum dicentem diceret te Aemilia præſente, deq; eo cùm aliquantùm eſſet riſum, ſed ego, inquit idem pergens, perlibenter ſanè laborẽ hunc fugerem, plus nimio enim difficilis mihi videtur eſſe, ſentioq;, quod tu dixiſti ioco, id eſſe longè veriſſimum, præterire ſcilicet me, quæ aulicum bonum deceant, quod planum nunc facere equidẽ non laboro, cùm ex eo, quod nihil agam illo dignum, quid agendum illi ſit, me neſcire, exiſtimari poſſit, habeoq; perſuaſum, minus hoc mihi poſſe verti vitio, nolle enim facere, quod ſit rectum, quàm, quomodò faciendũ ſit, ignorare, cùm ſit peius, magis etiam vt vituperetur, nõ dubito mereri. Sed, quoniam omninò Aemilia vis, vt hoc onus ego ſuſtineam, recuſare id nec licet mihi, nec libet, vt & legem ludi no-

ſtri obſeruaſſe videar, & iudicio non eſ ſe tuo aduerſatus, quod ego longè antepono meo. Tum Cæſar Gonzaga, qa, inquit, pars non parua iam noctis eſt cōſumpta, ſuntque hic multa apparata genera oblectamentorum alia, fortè expedierit, ſermonem Comitem ſuum differre in craſtinum, dabitur enim ſpatiū certè ei, quid dicendum ſit, ſecum meditandi, quoniam de re, atque materia ad diſſerendum ipſi ſubiecta verba facere improuiſo, difficile mehercule eſſe puto. Nolo ego imitari eum, inquit Comes, qui, cùm tunicam exuiſſet, minus ſaltabat, quàm ea fecerat indutus, proptereaque percommodè arbitror cecidiſſe, quòd hæ partes mihi datæ ſunt ſerius, potero enim non niſi pauca loqui temporis excluſus anguſtijs, cumq; nō meditatus aggrediar, paratusque ad dicendū, fas mihi erit, quicquid primùm venerit in buccam, ediſſerere, omniq; id faciens reprehenſione, vt ſpero, carebo. Ne itaque quaſi debitū, quo teneor obſtrictus, ſoluere cuncter diutius, ſtatuo, quæ cuiuſq; rei vera ſit, germanaq; perfe-

perfectio, ſępe ita difficile eſſe ad cogno
ſcendū, penè, vt humano ingenio à na-
tura denegatum videatur, in cauſaque
varietatem puto eſſe iudiciorum. Qua
fit, vt inueniantur multi, quibus non ni
ſi loquaces placeant, & garruli, ſintq́ue
alij, quibus magis arrideant modeſti, a-
lij, qui actuoſos probent, & nunquam
quietos, alij item, qui omni in re tran-
quillis delectentur, & cōpoſitis, quidq́;
deceat, hominum circunſpicientiū prę
ſe ferentibus ſpeciem. Laudatq́ue, & vi
tuperat quiſque alios pro eo, ac ipſi vi-
detur, ſemper aut vitium virtutis finiti-
mæ tegens nomine, aut virtutem vitij,
veluti loquacem vocās feſtiuum, arro-
gantem apertum, modeſtum frigidū,
ignorantem probum, malitioſum pru
dentem, aliosq́ue verbis alijs. Exiſtimo
tamen cuiuſque rei ſuam quandam eſ-
ſe perfectionem licet retruſam, atq; ab-
ditam, illumq́ue, qui quid cognitum ha
beat, ac perceptum, eius, quod cognitū
habeat, abſolutionem iudicare aliquo
modo poſſe rationibus puto, atque ar-
gumentis. Sed cùm, quæ reuera hæc ſit,

lateat (vt dixi) in occulto,egoque,quæ in aulico inesse debeāt, minimè me glorier intelligentia tenere comprehensa, non possum laudare genus aulicorum aliud,quàm,quod pluris æstimo,nec ꝓbare,nisi id,quod quam similimum puto esse veri ꝓ paruo iudicio meo, quod sequemini, si bonum vobis esse videbitur, vel stabitis vestro, si abhorrebit,& discrepabit à meo. Neque enim nunc pugnabo,atq; enitar,vt meum conuincam melius esse, & certius vestro, quia fieri potest,non solùm, vt vobis videatur quippiam diuersum ab eo, quod videtur mihi,verùm etiam,vt idem nunc rem vnam probans,pòst aliam dissentiam à meipse. Volo itaque aulicum nostrum parētibus nobilibus esse natum, generosaque profectū stirpe,nam multò minus in hominem ignobilem dedecet nihil cum virtute facere, quàm in nobilem, qui, nisi vestigia persequitur maiorum suorum, labem infert familiæ,& non modò gloriam ei nullam acquirit,sed etiam amittit ab ipsa acquisitam. Nobilitas nanq; clarus quasi splen

dor

dor eſt,qui,quoniam,quæ honeſtè,tur-
piterque homines nobiles faciunt, om
nium ponit in oculis,ad ſtudium virtu-
tis eos incitat tam metu infamię,quàm
ſpe laudis, ignobiles verò, cùm ipſorũ
facta ſplendore illo careant, nec veniãt
ſub aſpectum, quibus ad virtutem am-
plexandã ſtimulentur,ſpe laudis,& for-
midine infamię vacant,ijdem nulla ne-
ceſſitate aſtringi ſe, alligariq́ue credũt,
quos ætate ſequuntur, hos virtute an-
teeundi,cùm claro loco orti maculæ ſi-
bi eſſe, & vituperationi putent, res ge-
ſtas maiorum non aſſequi ſaltem,& ad-
æquare. Itaque ſemper ferè accidit,vt,
qui in bellicis,alijsq́ue actibus honeſtis
virtute eminent, ſuntq́ue inſignes in-
ter alios, hi homines ſint nobili genere
nati, quoniam natura in cunctam pla-
nè rem occultum illud ſemẽ ſparſit cer
tam quandam vim, & proprietatem pri
mi ſui initij propagãs ei omni, quod ex
ſe edit,ſemperq́ue hoc ſimile faciẽs ſui,
quemadmodùm fieri videmus non ſo-
lùm in diuerſis generibus equorum, cæ
terorumq; animantium, verum etiam

in arboribus, quarum surculi quasi perpetuò similitudinē habent, ex quo trāslati sunt, trunci, &, si interdum ab hoc degenerant, id culpa olitoris, non vitio occulti illius fit seminis. Eodem modo homines, si liberali educatione sunt, doctrinaque exculti, plerunq; similes existunt eorum, à quibus sunt procreati, sæpe etiam his euadunt meliores, sed, si cura caruerunt, & disciplina educatrice, quasi syluestres facti, ac feri nunquā moribus respondent, & virtute maioribus, quanquā non inficior, siue astrorum, siue naturæ concessu id fiat, ac munere, aliquos nasci ita venustos, & habiles, cunctisque tum animi, tum corporis bonis ornatos, vt non nati, sed alicuius Dei manib. ficti esse appareant, quēadmodùm ecōtrariò multi cernuntur adeò inepti esse, atque insulsi, vt natura eos produxisse non nisi per contemptū credi, ludibriumúe possit. Qui vt plerunque proficiunt non multum, quantumuis educatio eis, atque institutio diligens adhibeatur, ita illi paruo labore, & contentione ad summum excellen-

tiæ

tiæ aſcendunt gradum. Ac, vt ea, quæ di
cimus, cuiuſmodi ſint, demonſtremus
exemplo, en Hippolitus Eſtenſis anti-
ſtes Ferrarienſis, qui cum felicitate hac
ſuſceptus eſt in lucem. Nam & figura
corporis, & facie, & ſermone, & cunctis
motibus præditus eſt ita ſcitè ab ipſa na
tura, & venuſtè cõformatis, vt inter ho
mines ſui ordinis natu maximos ipſe iu
uenis grauiſſimam repręſentans autho
ritatem magis ad docendum idoneus,
quàm doctrinæ indigens eſſe videatur.
Idem in cõgreſſu, & ſermone, qui cum
cuiuſcunque ordinis viris, & fœminis
ei eſt, & iocando, & facetè, vrbaneq; lu-
dendo ſic dulcis eſt, ſic amabilib. orna-
tus moribus, vt, qui compellet homi-
nem, vel videat ſaltem, atque aſpiciat,
is ſumma in ipſum, & perenni beneuo-
lentia propendere cogatur. Sed inter
excellentem hanc venuſtatem, & illam
ſtolidam inſulſitatem quoddam reperi
re licet interiectum quaſi medium, poſ
ſuntque ij, in quibus natura quidem ve
nuſtas ineſt, ſed non ita perfecta, & abſo
luta, magna ex parte ſtudio eam, & labo

re quasi limare, & perpolire. Sit itaque aulicus in hoc mihi felix, vt super nobilitatem, & splendorem generis nõ solùm ingenium habeat, figuramq; corporis, & faciem pulchram, verùm etiã certam quandam venustatẽ, quendãq; (vt nos loqui solemus) sanguinem, qui primo statim aspectu acceptũ eum reddat videnti, atq; amabilem, quique velut ornamentum componat, & cõmendet omne id, quod agat, in fronteq; hominis lucens dignum ipsum esse ostendat omnis planè magni principis cõsuetudine, ac gratia. Hic diutius non expectans Gaspar Palauicinus, ne legem, inquit, ludo nostro constitutam negligere, potestatemq; contradicendi nobis permissam parui ducere Comes videamur, in aulico aio claritatẽ generis mihi videri non vsqueadeò esse necessariam, &, si dicturum me putarem rem nouam, nostrumque alicui incognitam, commemorarem multos, qui natalib. illustribus orti vitijs redundarunt, & econtrariò non paucos proferrem ignobiles, qui posteritatem suam virtute illustrarunt.

luſtrarunt. Ac, ſi verum eſſet id, quod tu modò dicebas, cuncta in re ineſſe occultam illam vim primi ſeminis, omnium certè hominũ par eſſet, indifferenſque conditio, ſiquidem idem principiũ habuerint planè cuncti, nec vnus nobilior exiſteret alio. Ego autem diſcriminum inter hos, quibus tanquam gradibus quibuſdam ſuperiores diſtãt, & internoſcuntur ab inferioribus, multas alias cauſas eſſe credo, earumq́ue principatum puto tenere fortunã, cùm omni in re dominari hanc cernamus. quaſique ludentem ſæpe velut ad cœlũ extollere, quos velit, etiã indigniſſimos, digniſſimos verò, qui extollantur, tanquam ad inferos deprimere, atque demergere. Probo quidem, quod de felicitate dicis eorum, qui bonis tum animi, tum corporis ornati naſcuntur, ſed id cum nobilitate plebi cernitur eſſe cõmune, quoniam in naturam non cadũt diſtinctiones iſtę tam ſubtiles, quinimò ſæpe (vt dixi) in infima fortuna hominibus ſumma illius, & illuſtriſſima dona apparent. Proinde, cùm nobilitas hæc

nec

necingenio, nec vi, nec arte comparetur, ipſumque eſſe nobilem laus ſit maiorum potius noſtrorum, quàm noſtra propria, nimis abſurdum, & auditu mirabile mihi eſſe videtur, velle te, quæ in aulico noſtro ſint præclara, ideò perire, quòd parentibus ſit natus ignobilibus, nec ſatis eſſe, vt ſummus poſſit, perfectiſſimusque euadere, alia illa, quæ aiebas, eum habere, ingenium, faciem, & figuram corporis decoram, venuſtatẽque, quæ primo ſtatim aſpectu gratiſſimum ipſum, acceptiſſimumq; vnicuique ſemper reddat. Tum Comes, non inficior, inquit, in hominibus humili loco ortis eaſdem poſſe lucere virtutes, quæ in nobili ſplendent genere natis, ſed, ne repetam, quæ iam diximus, neue multa afferã alia, quæ ad nobilitatis poſſent redundare laudem, cui, cùm cõſentaneum ſit, à bonis vt naſcantur boni, ab omnib. honos eſt habitus omni tempore, quoniam fingendum nobis ſumpſimus aulicũ detractis vitijs omni laude cumulatum ſic, vt nihil deſiderari in eo poſſit, & requiri, mihi videtur nobi-

lis

lis faciẽdus necessariò cùm alias ob causas complures, tum in primis propter vnam opinionem omnium, quæ de nobilitate, vbicunque ea apparet, subitò existit. Fac enim in aula aliqua esse duos, qui benè, aut secus factis iudicia de se hominum nondum vlla concitarint, quàm primùm palam fiet, & percrebrescet, alterum patre nobili procreatum esse, ignobili alterum, lõgè minoris ab omnib. hic, quàm ille, æstimabitur, multoque labore necesse erit, & sensim longo tempore in animis hominum vt idẽ hic opinionem de se imprimat bonam, quam ille vnico temporis puncto erit, solaq; ortus sui fama cõsecutus. Quanti autem referat, quantique momenti sit, eiusmodi de aliquo opinionem semel haberi cœptam, vnicuique non difficile est ad intelligendum. Nam, vt verba de nobismetipsis faciã, vidimus hãc domum venire quosdam, qui etsi insipientes fuerunt, summeque inepti, in omni tamen Italia permagnum in aulicis nomen habuerũt, & quanquam stoliditate sua tanquam indicio quodam,

qui

qui homines essent, tandem ipsi patefecerunt, tamen multos de nobis fefellere, inque animis nostris opinionis de se semel insitæ, quasique signatæ vestigia reliquere sempiterna, quãtumuis, quæ agerent, facilè cerneremus ex virtute proficisci nõ magna. Vidimus alios minimi quidem initiò fieri, sed ad extremum stare præclarè. Atque horum errorum causæ existunt variæ, quarum vna obstinatio est, & pertinacia principum, qui, vt faciãt, quod omnibus moueat admirationem, nonnunquam beneuolentia complectuntur, & beneficijs eos, quos ipsi dignos putant odio, sæpe etiam se fallunt. Sed, quoniam æmulos semper, atque imitatores habẽt innumerabiles, quędam de ipsorum beneuolentia longè, lateque diffunditur fama, quam in iudicando ferè homines sequuntur, sique in his, in quos beneuolentia illa nauatur, offendunt quippiã, quod communi sermoni opinentur, & commendationi non respondere, metuunt, ne opinione fallantur, semperq; expectant reconditum aliquid ab ijs, ac singu-

ſingulare, quòd neceſſe vtique eſſe exiſtiment, vt vero nitatur, ex iuſtisq́; cauſis manet, quæ omnium mentibus ſit comprehenſa, opinio. Ac, quoniam animi noſtri facilimè tum amorem ſuſcipiunt, tum concipiunt odium, id, quod cernere licet in his, qui, aliquos vel dimicare, vel ludere, vel quoquo modo inter ſe certare dum vident, in vnam ſæpe partem ſunt propenſiores, vtq́ue ea vincat, & vincatur altera, ſummo ſtudio cupiunt, tametſi manifeſta, cur id faciant, cauſa nulla appareat, fama ſeu bona de hominibus, ſeu mala ſtatim, vt auribus eſt accepta, illarum perturbationum mentibus noſtris affert alterutrã, proptereaq́ue frequentius benè, maleue de his opinamur, prout vel amore, vel odio impellimur. Quarè etiam, atq; etiam omnes videte, quãti referat, qua quis de ſe opinione hominum animos primùm imbuat, quantoq́ue ſtudio debeat, & cura eniti, ſtatim ab initio vt imbuat non mala, qui in aulicis haberi volet, & numerari bonis. Sed, vt de officio aulici dicere incipiam & quidem articu

latim,

latim,ac distinctè,quod potissimùm ꝓfiteri is debeat, existimo esse rem bellicam, voloque, hanc viuida cum alacritate vt obeat plus, quàm cunctas cæteras,volo,fortitudine, eiusque datis speciminibus,& fide erga illum, cui nauet operam,vt sit notus,& inclytus inter alios, quarum virtutum famam ita demum colliget, si actionibus earum se probauerit hominibus omni tempore, atque loco,neq; enim,nisi summa cum labe,atque infamia de hoc curriculo ipsi vnquam deflectere est licitum. Etenim, quemadmodùm sexus fœmineus maculam, quam pudicitiæ semel inussit,nunquam potest eluere,ita si homo nobilis, qui cum telo est, de se famā vel minima in parte ignauia,vitioue,quod opprobrio illi sit,alio semel maculauit, cum vituperatione ea, ignominiaque coniuncta est sempiterna. Quantò magis itaque aulicus noster cęteris præstabit arte militari, tantò magis, vt laude afficiatur, merebitur. Non existimo tamen perfectam huius, & absolutam cognitionem,cæteráque, quæ in militum

præce-

præfecto requiruntur, illi esse necessaria, sed, cùm ingenti hæc, immensoque pateant campo, satisfaciet nobis specta ta fidei integritate, (vt diximus) & animi robore, siquidẽ omni tempore constare in eo sibi videbitur. Sæpe enim in rebus paruis magis animus fortis cerni tur, quàm in cõtrarijs, nam aliqui, cùm res geruntur plenæ periculi, & magni momenti, præsentibusq; geruntur mul tis testibus, etsi cunctis artubus tremũt, atq; exalbescunt penè moriẽtes metu, tamen vel turpitudinis stimulati verecundia, vel instigati à socijs quasi cum clausis oculis feruntur in discrimina, faciuntque (si dijs placet) officium suum, ijdem rebus, vt in discrimina se obijcere habeant necesse, non vsqueadeò pre mentibus cùm declinare ea, & vitare se posse putant sic, vt macula, ignominiaque nulla notentur, facilè in tuto collo cari se sinunt ab animo paruo. Verumenimuerò qui tunc quoq;, cùm, vt vel spectentur, vel videãtur, vel cognoscan tur, neutiquam cogitant fore, animosi sunt, & fortes rem nullam etiam mini-

mam prætermittentes, quæ omissa infligere ipsis posset turpitudinẽ, hi sunt, qui virtutem illam habẽt animi magni, & excelsi, quam in aulico nos inesse nostro volumus. Qui idcirco tamẽ se præbebit non ita ferum, vt continenter magnificis glorians verbis loricam se dicat duxisse vxorem, horrificisque illis vultibus minetur, quos sæpe fingere vidimus Bertum. Nam id genus hominibus iure potest dici, quod in nobili conuentu, ac cœtu præstanti virtute fœmina lepidè dixit, & festiuè cuidam, quem nominare nunc non mihi est in animo. Is & saltare, & sonis musicis aures præbere, & plurimis oblectamentis alijs, ad quæ honoris causa ab illa inuitabatur, vacare recusans cùm eiusmodi rebus leuibus operam dare professionis dixisset esse non suæ, idque repetiuisset sæpius, &, quidnam ergo professionis suæ esse diceret, ab eadẽ illa interrogatus truci cùm vultu respondisset, pugnare, tandem ipsa, cùm, inquit, nunc non sis militiæ, nec, vt pugnes, postulet tempus, feceris sanè perbenè, si te probè vngi. cũ-

que

que rebus tuis omnibus ad pugnandũ pertinentibus in armamentario aliquo reponi curaueris tantiſper, dum pugnare habeas neceſſe, ne, qui antè rubiginoſus es plus ſatis, rubiginoſus fias etiam magis, ſicque hominem irriſione omnium luſum cũ inepta dimiſit, & amenti arrogantia ſua. Sit ergo hic, quẽ quærimus, in hoſtium conſpectu ferus, & aſper, in eosque ſe immittere ſemper paratus cum primis, in alio loco omni ſit humanus, ſit modeſtus, ſit tranquillus, ac ſedatus, fugiatq; ſuper omnia oſtentationem, impudensque illud laudare ſeipſum, quo ſemper quis odium in ſe concitat, & indignationem eorũm, qui auſcultant. Hic Gaſpar, ego verò, inquit, homines præſtantes, in quacunq; etiam re excellant, noui paucos, qui ſibiipſi non tribuant præconia, facilimeque remitti hoc illis, & condonari poſſe arbitror. Qui enim re aliqua valere ſe ſentit, ex ijsque, quæ facit, qui vir ſit, non cognoſci videt ab inſcientibus, grauiter, moleſteque fert, virtutem perpetuò ignorari ſuam, ac neceſſe eſt, vt no-

tam hanc faciat alijs quoquo modo, ne honore scilicet fraudetur, qui verũ est, propriumque præmium, & merces honestarum actionum. Quocirca inter veteres scriptores hi, qui lõgè plurimùm anteeunt cæteris, raro admodùm à laudatione suiipsius sibi temperant. Fateor quidẽ intolerabiles esse illos, qui nullo merito se laudant suo, sed nõ iam facimus, nostrum id facere aulicum. Si animaduertisti, inquit Comes, ego non posui in vitio, siqs seipse laudaret, sed, si quis impudenter, nulloque ad id, quod deceret, habito respectu hoc faceret, de eo enim, qui virtutibus est præditus eximijs, non mehercule debent, quod tibi dicenti assentior, opinari homines malè, si modestè de seipse prædicet, & pudenter, ac poti⁹ ex huius ore exiens prę-conium longè certiori testimonio esse debet, quàm, si ex ore exiret cuiusquam alius, pollere ipsum, quibus glorietur, rebus. Etenim, qui seipse afficiens laudibus nec errore aliquo ducitur, nec fastidium affert audientibus, nec inuidiã horum vllam sibi conflat, eum ego prudentis-

dentiſſimum eſſe iudico, digniſſimumque, quem ornent, & cumulent laudibus etiam alij, ſanè enim perdifficile id eſt factu. Quomodò id fiat, inquit Gaſpar, tuæ ſunt partes, nos docere. Fuit, inquit Comes, etiã inter ſcriptores antiquos, qui id docuerit, verùm, vt mea fert opinio, ſumma rei in hoc conſiſtit, vt, dum nos prædicemus, minimè appareat, nos inſtituiſſe id facere, ſed etſi aliud nobis ſit propoſitum, in mentionẽ tamẽ laudum noſtrarum videamur incidere neceſſariò ſic, vt neutiquam has præterire poſſimus ſilentio, ſemperque præ nobis feramus, fugere nos prędicationem noſtri, prædicemus nos tamen, ſed non ita, vt glorioſi illi faciunt, atque ſuperbi, qui aperiunt os, & inconſideratè ſinunt, temereque euolare verba. Quemadmodùm paucis ab hinc dieb. quidam ex noſtris, cùm Piſis haſta eius tranſijſſet coxã, viſum ſibi eſſe dixit ſentire, quòd pungeretur à muſca. Alius ſpeculo ſe vti in cubiculo negauit ſuo, quòd, cùm iraſceretur, tam truculẽtus inciperet, & terribilis eſſe aſpectu, vt, ſi

in illo se videret, ipse sibi afferret metũ. Hic risum edentibus cunctis, quid, inquit Cæsar Gonzaga, ridetis? Alexandrum Magnum ignoratis, cùm philosophi cuiusdam opinione mundos accepisset esse innumerabiles, illachrymatum, interrogatumque, cur id faceret, respondisse, quia ex illis ne vnum quidem adhuc cœpisset perinde, quasi in animo haberet, capere ad vnum omnes? Nonne vobis videtur hæc maior fuisse gloriatio, quàm, ꝙ ille, cùm grauiter esset saucius, se punctum esse dixit à musca? Etiam mehercule Alexander, inquit Comes, illo, qui hoc dixit, erat homo maior. Sed reuera præstantes viri, & singulares veniam merentur, cùm sibi plusculum ipsi tribuunt, quoniam, cui res magnæ sunt gerendæ, is gerere illas audeat, sibique ipse confidat necesse est, animoque minimè abiecto sit oportet, & vili, verùm sermone vtetur verecundo, ac pudenti semper se ostendens minus sibi arrogare, quã arroget, dabitque operam, vt, quod sibi sumit, consideratè potius sumere, quàm te-

merè videatur. Ibi,cùm paulùm Comes instititisset, Bernardus Bibiena arridens,memini,inquit, paulò antè te dicere,aulicum hunc nostrum forma faciei, & totius corporis pulchra, venustateque illa,quæ tantoperè gratum ipsum omnibus efficeret, à natura oportere esse præditum. Venustatem certè, & pulchritudinem faciei,eamque summam credo ego habere me, quo fit, vt tot fœminæ, quot scis, amore ardeant mei, sed, an figuram corporis habeam talem, qualem tu vis habere aulicum, equidem aliquantùm dubito maximè hæc mea intuens crura, quæ mediusfidius non mihi videntur perinde esse apta,ac vellem,in corporis trunco,& reliquis,non sanè habeo,quod desiderem. Magis incisè itaque, magísq; membratim nobis explica, cuiusmodi corporis formam in aulico esse cupias,vt hæsitatione hac omni leuatus in iudicio acquiescam tuo. Hic risum paulisper cùm esset,certè,inquit Comes, faciei venustatem, quam quæro, habere Bibiena te,verè dici potest, nec ad declarandū,

quæres ea ſit, exemplo nunc vtar alio, niſi ipſa facie tua, gratiſſimã enim eam eſſe videmus, & placere omnino omnibus, quamuis lineamenta habeat nõ admodùm delicata, & tenera quippe virilis. atque hęc venuſtas in multis reperitur, & diuerſis faciebus. Eiuſmodi ergo aulici noſtri volo eſſe faciem, cuiuſmodi eſt tua, minimè ita mollem, & fœmineam, vt habere ſtudent multi non ſolùm calamiſtris ſibi intorquentes comam, è ſuperciliíſque euellentes pilos, ſed etiam omnibus illis, qui laſciuiſſimis, turpiſſimíſque mulierculis vſitati ſunt, ſe fucantes modis, in ſtando item, in eũdo, in omníq; actu alio adeò teneri eſſe apparentes, & languidi, vt parum abeſſe videatur, quin iam, iámque ſolu ta eorũ dilabantur membra, in loquendo etiam verba efferentes ſono ita debili, & imbecillo, vt inter fandum ſpiritus ipſos defecturus putetur, eóq; hæc facientes magis, quo altiori in dignitatis gradu collocati ſunt homines, qui adſunt præſentes. Quos, cùm fœminæ, quas videri ſe velle oſtendunt, atque eſ

ſe, non

ſe, non facti ſint à natura, par erat non perinde; vt fœminas honeſtas haberi; ſed vt vulgaria ſcorta nõ modò ex principum domibus eijci, ſed etiam à ſocietate hominum nobilium, & communitate omni ſegregari. Verùm, vt veniam ad id, quod Bibiena quæris, iudico figuram corporis nec nimis paruã eſſe debere, nec nimis magnam, quoniã, quę horum quaſi finium excedit alterutro, incertam quandam vidẽtes traducit cum deſpicientia coniunctam admiratione, etenim, qui ea ſunt præditi, hi perinde ſpectantur, ac res monſtroſæ, quanquã, ſi in alterutram partem hic peccauit natura, minus mali ſit, extra conſtitutum à nobis terminũ paruitatis ipſam egreſſam peccaſſe, quàm magnitudinis, qui enim corpore ſunt ita vaſto, nõ ſolùm ingenium ſæpe habent hebes, ac tardũ, ſed etiam habilitate deſtituũtur ad omnem agilitatis exercitationem neceſſaria, quam ego admodùm ſanè ab aulico noſtro flagito. Proptereáque volo firma corporis conſtitutione, membriſq; aptè conformatis ipſum eſſe prẹditum,

vt & robore, viribúsq; valeat, & prompta agilitate ad exercitationes corporis, quæ propriæ militum sunt, cunctas habilis sit, atque aptus, in cunctísq; his versatus. Ac earum mea opinione debet esse prima, vt tam humi, quàm in equo probè tractet omne genus arma, hísque alteram vincendi rationem calleat, atque artem, in primis verò mihi vti norit armis, quæ plerunq; homines nobiles vsurpant, nam & in bello hæc sunt vsui, vbi non tam delectus habetur armorum subtiliter, quàm cum hoste pugnatur fortiter, & sæpe inter duos ex illis rixa orta, ac dissidio res venit ad pugnam nullis alijs armis, nisi, quæ eo ipso in temporis articulo habentur ad manus, vt vti his scire pro certissima custodia salutis sit, & tuitione putandum. Neque enim cum illis facio, qui artem tunc, cùm est necessaria, dicunt excidere, nam, qui memoriam eius amittunt in periculo, significationem dant certè, se lapsos animis sensum omnẽ mentis antè amisisse metu. Magni porro mea opinione refert, aulicum scire lu-

ctari, nam multum ab hoc adiuuabitur in vsu armorum omnium pedestrium. Cui illud quoque est necessarium, vt, quoniam inter duos, quibus de vita, & honore dimicent, incidere possunt certamina, ad suam, amicorumq; vtilitatem controuersiarum, ob quas ad ea certamina venitur, ipsorumq; adeò certaminum peritus sit, ac gnarus, cunctasq; capitalem inimicum ijs vincendi cognitas habeat opportunitates, &, si ipsi talis dimicatio sit cum aliquo, obseruet has attentus vbique semper & animosum se præbens, & prudentem. Nec verò, nisi honorem suum agi videat, & dignitatem, in huiusmodi vitæ, & existimationis discrimen facilè ipse deueniat, vt enim taceam, cum magno periculo incertum pugnæ, & ancipitē coniunctum esse exitum, qui præceps ad illud fertur, nullaque coactus necessitate, quantumuis fortunæ concessu vincat, discedatq; superior, maxima est dignus, & summa vituperatione. Sed, qui dimicationem hanc alicui iam denunciet, vel ab aliquo sibi denunciatā acceperit,

cepit, ad eamq; progressus est tam longè, vt regredi sine macula, referreq; nequeat pedem, is, & in rebus decertationem antecedentibus, & in ipsa decertatione quid agere debeat, statutum cum animo, deliberatissimumq; habeat, alacremque semper se esse ostendat, & animosum, nec imitetur eos, qui disputationibus, atque argutijs decernunt, &, cùm potestatem habeant arma eligendi, quæ velint, ea sumunt, quæ nec scindunt, nec pungunt, tum, quasi expectãdæ ipsis sint globorũ coniectiones maioribus ex tormentis, ita se armant, ac muniunt, cunque esse arbitrentur satis, non superari se, ac vinci, ad vnicam defensionem incumbunt, & tuitionẽ sui, nec, vt vulnera infligant, afferantq; necem laborant hosti, sed ictus huius duntaxat declinantes vsque cedunt, euntq; retro summæ dantes signa timiditatis adeò, vt ludibrio sint ipsis pueris, quale certamen non ita pridẽ inter duos Anconitanos fuit Perusij cachinnos tollẽtibus cunctis, qui id spectabant. Et, quinam erant illi, inquit Gaspar Pala

nus. Duo, inquit Cæſar, fratres conſobrini. In dimicando, inquit Comes, videbantur eſſe fratres germani, & pergens, ſæpe item, inquit, dant locum armis pax, atque otium in exercitationibus varijs, inque ſpectaculis ante populi, fœminarum, & procerum ora homines nobiles illis vtentes apparent in equis. Quarè aulicum noſtrum volo eſſe perfectum in omni genere equitandi, volo eum non ſolùm equorum, eorumque, quæ ad equitandum pertinẽt, habere noticiam, ſed etiã acri eniti ſtudio, vt omni in re paulùm alijs antecedere, interq; cunctos vnus ſemper emi nere videatur. Etenim, quemadmodũ Alcibiades omnibus nationibus, quibuſcum vixit, in eo præſtitit, quod ſingularum maximè propriũ fuit, & præcipuum, ita noſter hic antecellat alijs vni cuique ea in re, cuius potiſſimùm peritum ſe eſſe profiteatur, & gnarum. Ac, quoniam laus eſt peculiaris Italorum, fræno vti ad voluntatem equitandi benè accommodatè, ratione regere, & tractare equos maximè feroces, & indomi

tos,

tos, per annulum pertingere hasta, eademque alicui cōcurrere, in his vincat Italos, in certando conflictu ludicro, in seruando passum, in pugnando intersistente repagulo superet Gallos, in ludēdo canna, in ferro aggrediēdo irritatos tauros, in iaciendo pila, & iacula anteeat Hispanos. In primis verò ad cunctū omnino motum corporis iudiciū adhibens bonum seruiat venustati, si mereri vult fauorem illum, qui tanti æstimatur, hominum omnium. Sunt prȩterea non paucæ exercitationes aliæ minimè illæ quidem directò pendētes ab armis, sed quibus tamen cum his multa sit cōuenientia, quibusque satis se quis præstet virum, inter quas vna ex primis mihi videtur esse venatio, cùm certā quandam similitudinē hæc habeat belli, oblectetque reuera proceres, & conueniat aulico, in vsu crebro quoque eam accepimus fuisse antiquis. Quin idem etiam mihi sciat natare, salire, currere, saxa iacere, non solùm enim à talibus exercitationibus multùm iuuari poterit in bello, sed sæpe etiam incidet, vt extra

bellum

bellum ſpecimen in his dans ſui ad exiſtimationem dimanet bonam maximè vulgi, & multitudinis, cui neceſſe eſt vtique hominem ſe accommodare. Nobilis item eſt exercitatio, & conuenientiſſima aulico ludus pilæ, in quo multùm videtur conſtitutio corporis, ſolutaque illa agilitas membrorum omnium, & totum id, quod cernitur in exercitationibus quaſi cunctis cæteris. Nec minore laude dignam puto in equo deſultorio ligneo, quæ in volutationibus, & ſaltibus varijs conſiſtit, corporis exercitationem laborioſam quidem illam, & difficilem, ſed agilitatis ſummæ in humanis artubus, & habilitatis effectricẽ ante cæteras, q̃ exercitatio, ſi venuſtatem ſibi habet adiunctam, ſuper vtilitatem hanc ſpectaculum præbet mea opinione omnium pulcherrimum. Atque in his exercitationibus cùm plus, quàm mediocriter aulicus erit noſter verſatus, contemnendas ei, & omittendas eſſe cenſeo alias illas volutationibus, ſaltibusque ijſdem vtendi in terra, ambulandi in fune, & rerum ſimilium iocu-

larium

larium quaſi, parumque homini conue nientium nobili. Sed, cùm actus hi pleni tanto labore, & contentione virium neutiquam poſſint eſſe continui, vt ſileam, ſatietatem parere vſum nimis aſſiduum rei eiuſdem, háncq; priuare admiratione illa, quam res habent omnes vſurpatæ rarius, relaxare ſe aliquando ex ijs, aliisque, atque alijs exercitationibus temperare ipſos, & variare aulicũ oportet. Quarè volo interdum ad paulò remiſſiores hunc deſcendere, & quie tiores, vtque inuidiam cunctam euitet, & placidiſſimè viuat, amantiſſiméque cum omnibus, faciat, quæ alij faciunt, omnia, attamẽ de curriculo nunquam deflectat longius laudabilium actionũ, optimóque iudicio ſe tanquam nauem gubernans, quod ad ſcopulos ipſum nõ ſinat, quaſiqúe ſaxa appellere ineptiæ, ri deat, iocetur, cauilletur, ſaltet, ſed ita, vt ſemper ingenioſum ſe eſſe oſtendat, & prudentem, omníque eo, quod dicat, vel faciat, gratus cunctis ſit, atque amabilis. Non iam herculè, inquit Cæſar Gonzaga, retardare te quaſi in via debe

rem

rem hũc verborum curſum Comes tenentem, ſed, ſi ego ſileã, poteſtate, quã habeo, non vtar loquendi, cumq́ue rei cuiuſdam diſcendæ ſim cupidus, expectationem non expleam deſiderij mei, ac veniã mihi dari peto, quòd, cùm contra te dicere deberem, rem illam ex te percontabor, ac quæram, quoniam factu mihi credo fore fas, quod antè Bernardo noſtro non fuit nefas, qui plus nimio cupiens haberi homo bellus, interrogando te, non tibi aduerſando legem ludi perfregit noſtri. Videte, inqt Dux, erroris fęcunditatem, cùm ex vno naſcantur plures. Quarè, qui errat, & perinde, vt Bernardus fecit, nocet exẽplo, ei non ſolùm pœna peccati proprij debetur, ſed etiam alieni. Mihi ergo, inquit Cæſar, pœna debetur nulla, & ſuã enim Bernardus ſuſtinebit, & meam. Imò, inquit Dux, vterque veſtrum pœnam ſuſtinebit duplicem, Bernardus, quia peccauit ipſe, & te, vt peccares, induxit, tu, quia peccaſti, & imitatꝰ es, qui peccauit, alterum. A` me, inquit Cæſar, peccatum adhuc eſt nihil, quarè, vt pœ-

nam hanc omnem Bernardus sustineat solus, tacebo, iamque verbum amplius faciebat nullum, cùm Aemilia arridẽs, dic sanè, inquit, quę vis, ignoscam enim (quod pace tamen fecerim Ducis) & ei, qui commisit, & ei, qui cõmissurus est deinceps culpam tam leuẽ. Facias hoc sanè, inquit Dux, bona mea cum venia, sed vide, ne te fallat in maioris meriti laude clementiam, quàm iusticiam, po nens opinio, si enim nimiùm ignoscitur nocenti, iniuria fit innocenti. Sed nolim ego indulgentiam accusans nũc tuam seueritate mea efficere, vt, quod scire cupit, omittat Cæsar sciscitari, con festimque hic signo loquendi à Duce, & Aemilia accepto, si benè, inquit, memoria teneo, inculcasti Comes hoc vespere sanè sæpius, aulicum oportere actus, gestus, habitus, motus deniq; suos omnes grata aspergere venustate, hanc quasi condimentum quoddam vis esse rerum, quas in illo requiris, aliarũ omnium, vt, si eo careant, funditus perire in ipso has statuas. Et mehercule crediderim, facilè vnumquenquè passurum

hoc ſibi perſuaderi, cùm vi, & poteſtate verbi poſſit dici, eum eſſe gratũ, in quo venuſtas inſit grata, ſed, quoniam aſſeueraſti, ſæpe naturę hanc, ſtellarumq́ue beneficio, ac munere homini contingere, &, ſi contingat nõ vſqueadeò perfecta, mirificè eam ſtudio poſſe, & labore expoliri, qui tam ſunt fortunati, vt ipſa aucti edantur in lucem, quemadmodùm editos eſſe nonnullos cernimus, alia eiuſdẽ ipſius magiſtra non magnoperè indigent, niſi, à qua proficiſcitur, benignitate illa cœli, quippe cuius ductu etiam quodammodò inuiti euolẽt, quàm cupiant, altius, quaq́ue nõ ſolùm grati exiſtant, ſed etiam admirabiles omnibus omnino mortalibus. Quarè de huius generis venuſtate, cùm, vt eã nobis cõparemus, in poteſtate noſtra non ſit, verba nunc nulla facio. Qui verò natura tantũmodò ſunt idonei, vt, ſiquidem laborem, diligentiam, & ſtudium adhibeant, poſſint eſſe venuſti, hi, ſcire aueo, qua arte, qua diſciplina, &, quo modo queant aſſequi, vt ſint tales non modò in exercitationibus illis corpo-

ris, de quibus ſermo tibi fuit hactenus, in quibusq; tantoperè tu neceſſarium id eſſe putas, ſed etiam in omnibus ijs, quæ vel dicant, vel faciant. Quarè, cùm hanc, quæ induſtria acquiritur noſtra, tantis laudibus extuleris venuſtatem, vt eius adipiſcendæ in nobis omnibus ardentiſſimam mihi videaris accendiſſe ſitim, aſſignati ab Aemilia tibi muneris etiã aſtringeris neceſſitate, quomodò adipiſci ipſam poſſimus, nos docendi, cupiditatiſque incendiũ reſtinguendi, quo nos inflammaſti. Docere vos, quomodò venuſtatem, reſque, quas ab aulico flagito, cæteras aſſequamini, nõ meæ, inqt Comes, ſunt partes, tantùm onus ſuſtineo oſtendendi, cuiuſmodi, vt perfectus ſit, eſſe ille debeat. Neque me vobis nũc dabo ad docendum, qua ratione eiuſmodi efficiamini, cùm paulò antè dixerim, eundem illum ſcire oportere luctari, in equo illo ligneo volutationibus, & ſaltibus ſe probare, & tot porro res alias, quas qui ego poſſem docere vos, cùm, quod omnes ſcitis, nunquã eas didicerim ipſe? ſed, quemadmod

admodùm miles peritus poteſt dicere fabro, qua forma, qua elegantia, qua bonitate debeant eſſe arma, neque tamen faciendi ea, aut cudendi, aut temperandi arte illũ inſtruere poteſt propterea, ita ego fortè vobis potero dicere, qualẽ oporteat eſſe omni perfectionis laude cumulatum aulicum, qua verò tales euadatis, viam vobis commonſtrare, & rationem potero non item. Sed, vt morem tamen geram ſtudio, & cupiditati veſtræ, ſatisfaciamque etiam hac in re vobis, quantùm poſſim, etſi quodammodò in prouerbio eſt, venuſtatem nõ inſeri, & donari ab arte, tamen, qui in actibus corporis illa olim debet eſſe prçditus, ei, ſiquidem natura ſit idoneus, in quem hoc poſſit cadere, rudimenta ipſius, & incunabula maturè percipienda eſſe dico, & à magiſtris optimis. Ac, quãti hoc referat, intelligi poteſt ex eo, quòd Philippus Rex Macedonũ ab Ariſtotele philoſopho tam claro, & fortè omnium, qui vnquam vixerunt, principe Alexandrum filium ſuum voluerit clementis primis imbui literarum. Et

considerate obsecro, quàm Galeacius Seuerinas princeps in Gallia præfectus equilis Regij mortalium omnium, qui quidem hac nobis ętate sunt cogniti, optimè, & venustissimè cunctis exercitationibus corporis vtatur propterea, quod non modò omnes artus habeat natura ad hoc aptos, atque habiles, sed etiam vnicè studuerit exquisitissimis magistris se dare instituendum, hominesq; secum habere semper præstantes, &, quod in singulis fuit optimum, eius ex illis imitatione ducere similitudinem. Nam, quemadmodùm luctādi, in equo illo ligneo se exercendi, multaq; armorum genera tractandi ducem habuit, & magistrum Petrum nostrum Montanum, qui, vt scitis, vnus est omnis extrinsecus accedentis roboris, atque agilitatis verus, germanusque artifex, ita in equitando, in concurrendo alicui hasta, inque omne genus rebus alijs obeundis semper intuitus est in eos, qui in professione harum longè cæteris præstiterūt. Iam, qui discipulus volet esse bonus, is nō solùm in hanc curam incum-

bet, vt faciat, quod docetur, benè, verùm etiam omni euigilabit ſtudio, vt ſimilis euadat magiſtro, quin vellem, ſi fieri poſſet, in hunc totum vt ſe conuerteret. Ac, vbi iam ſentit, aliquid ſe profeciſſe progreſſione diſcendi, iuuerit multùm, homines, qui venuſtatis laude floreant, videre diuerſos, prudentique illo, quod ſemper ducis ei volo eſſe loco, adhibito iudicio iam in vno, iam in alio obſeruatas ſeligere ad imitandũ, & coaceruare res varias. Et, quemadmodùm in viridi prato apis ſemper inter herbas delibat floſculos, ita aulicus noſter, dum venuſtatem quaſi furabitur ab his, qui ipſa videbuntur affluere, ex vnoquoque excerpet, quod laudabiliſſimum in eo erit, & optimum, nec faciet, quemadmodùm amicus quidã fecit noſter notus vobis omnibus, q Ferrando minori Arragonũ Regi multùm ſe credebat eſſe ſimilem, cùm nihil, niſi ſæpe extollendi caput, ſimulque ad aurem vnam intorquendi os imitatus in illo conſuetudinem eſſet profectam à morbo. Et verò id genus homines re-

periuntur multi, qui facere ſe putãt magnũ, ſi viro alicui magno ſimiles ſe præbent re aliqua, cùm ſæpe imitẽtur eam, quæ vna in illo eſt vitioſa. Verùm, vt venuſtatem, quæ à ſtellis defluit ad homines, nunc omittam, vnde altera illa naſceretur, quam ſuo Marte hos dixi poſſe acquirere, dum ſæpe, diuque cogitaui, regulam quandam ipſius inueni generaliſſimam, inque omnia, quæ vel fiant, vel dicantur, latè patentem plus, quàm cunctas cæteras, vt nimirũ, quantùm omnino fieri poſſit, tanquã aſperrimus, periculoſiſſimusque ſcopulus fugiatur affectatio, inque omni re vſurpetur certa quædam veluti contemptio, quæ occultet, & abſcondat artem, indiciumque det, quicquid fiat, vel dicatur, nullo labore, negotioque id fieri, vel dici, quaſique non poſita in ipſo cogitatione. Ex hoc fonte exiſtimo ego venuſtatem fluere affatim, quoniam ſi præclaræ res, & raræ, quarũ omnes ſcimus difficultatem, paulò facilius fiunt, & ꝓcliuius, maximam in illis efficit admirationem confectio facilis, ſin difficulter

fiunt, & operosè, summam eisdem illis adiungit deformitatem ipsum hoc facere laboriosè, quod semper est in causa, vt res etiam alia omnis, quantacunque sit, parui ducatur. Propterea que potest dici, eam demum veram, & germanam esse artem, quæ ars esse non appareat, estque nulla in re plus studij, atque operæ ponendū, quàm in tegenda hac, atque abstrudenda, quoniam, si patet, estque aperta, fidem cunctam derogat homini, à quo adhibetur, facitq;, vt existimatio eius sit non magna. Ac legisse me nunc recordor, antiquos quosdam præcellētissimos extitisse oratores, qui inter cætera, quæ fecerunt industriè, operæ fuerint, & opera omni conuisi adducere cunctos, vt crederent, omnis omnino eruditionis expertes se esse, atque ignaros, hacque dissimulata prę se tulerint, orationes suas ad vnius naturæ potius, & veritatis simplicem ductum se scripsisse, quàm studio, arteque elaborasse, quæ si animaduersa fuisset, & notata, tanquam machinatio quædam ad fallendum instructa, metum sui populo

attulisset. Quarè considerate, quàm res cunctas deformet ars se ostendens, studiumque nimium. Quis vestrum est, cui risum non moueat Petrus noster Paulus saltibus illis paruulis, cruribusque in pedum digitos extensis tripudians more suo, totus quasi lignum sit, nihil moto capite, tantaque cum attentione, certo vt videatur cunctos dinumerare passus? Ecquis est tam cæcus, vt in hoc non videat affectationis deformitatem, & econtrariò illius ad motus corporis adiunctæ contemptionis pulchritudinem nõ cernat, & venustatem in multis viris, & fœminis hic præsentibus tum loquendo, tum ridiculè, facete que iocando, tum ad aliquid se applicando ostendentibus, parum se attendere, quod dicunt, aut faciunt, potiusq; aliud quodcunq;, quàm id, agitare animo, vt hanc opinionem scilicet afferãt spectantibus, nec scire se, nec posse labi, atque errare? Ibi derepente Bernardus Bibiena, ecce, inquit, etiam Robertus noster inuenit, à quo laudabitur more saltans suo, cùm, quando id facit, vobis

alijs omnibus,vt apparet, ſit nō magni. Nam, ſi excellens hæc decentia, de qua tu Comes diſſeris,in contemptione eſt poſita, conſiſtitque in ſignificatione data,parum nos attēdere, quod facimus, potiusque aliud quodcunque,quàm id cogitare,Robertus certè in ſaltando parem omnino habet neminem,qui,vt affatim prorſus oſtendat, à iactatione ea corporis abſtractas alio ferri cogitationes ſuas, ſæpe ab humeris ſibi patitur defluere pannos, crepidasque excidere de pedibus,& neque has, neq; illos tollere curans vſque pergit ſaltare. Quoniam ſanè,inquit Comes,omnino hoc velle Bernarde te video, de vitijs noſtris dicam etiam plura. Quod in Roberto contemptionem tu vocas, id videſne illam ipſam, quā tantoperè damno,eſſe affectationem? Nam penitus ꝑſpicitur, toto animo, ac ſtudio omni huc eum incumbere, vt non attendere ſe oſtendat,quod agit, & hoc eſt, quod agit,attendere nimiùm.Imo,quoniam certos fines, terminosque mediocritatis tranſit illa contemptio, affectata eſt,

atque

atque dedecet, cumque hoc vnicum ſibi habeat propoſitum, vt occultet, atq; abdat artem, planè eius, quod efficere nititur, efficit contrarium. Quo fit, vt exiſtimem, in contemptione, quæ per ſe eſt laudabilis, non minus peccare affectando de corpore in terrã labi ſinentem amictus, quàm in cura illa apparen di habitu, & veſtitu eleganti, quæ & ipſa per ſe digna laude eſt, caput tenentem ita firmum, vt metuere videatur, ne, ſi id moueat, compoſitus ipſa motione turbetur capillus, in fundoue tegminis circunferentem ſpeculum ſuper vertice, & pectinem in manica, habentemq; ſemper in plateis puerum cum ſpõgia, & ſcopula à tergo. Nam huiuſmodi & cõtemptio, & accuratio ad duo illa, inter quæ quaſi ſedem ſuam, & domiciliũ res omnis habet laudabilis, plus nimio accedunt extrema ſemper vitioſa, puræque illi ſimplicitati inimica, quæ vſque adeò grata eſt, atq; accepta animis humanis. Quis non videt, quàm deforme ſit, ſiquis laboret, vt, quaſi ad perpẽdiculum, lineamque directus, & quaſi

flecti nequeat, equitet, moreq; , vt nos sum' loqui soliti, Veneto, si alicui comparetur, qui, cùm in equo sedeat, quomodò in eo sedeat, animo nihil anxio videatur, & solicito, sed perinde securo, & soluto esse, ac si incedat pedibus? Quantò magis arridet omnibus, quantò magis ab omnib. laudatur arma portans homo nobilis, qui modestus est, q parum loquitur, parumq; se iactat, atq; ostentat, quàm is, qui assiduè se extollit gloriando, semperque execrãdo superbè cuncto videtur minari, quasique bellum indicere terrarum orbi? id, quod nihil est aliud, nisi affectatio quędam, qua videri cupit animosus. Ad eundemque modum in cunctis exercitationibus, ac potius in omnibus ijs, quæ vel fieri, vel dici possunt, affectatio dedecet, in ijsdẽ decet contemptio. Hoc ita se habet, inquit Iulianus, etiam in concentibus, in quibus duas nullo interuallo facere voces perfectè consonantes, maximo ponitur in vitio ita, vt eiusdem generis sonum statim repetitum fastidientes respuant, abhorreantque aures, sæpe verò

cædem

eædem vocem ſecundam ament, aut ſeptimam, quæ numerum efficiunt aſperè diſcordantem, & intoleranter. In cauſaque eſt illa perfectè cõſonantium continua iteratio ſatietatem afferens, dansque ſignificationem harmoniæ oppidò nimiùm affectatæ, quod imperfectè, & perfectè concordantium temperatione quadam quaſi earum collatione facta vitatur. Idque cùm fit, magis ſuſpenſæ tenentur aures, auidiusque expectant, atque hauriunt conſonantes perfectè, & interdum illo ex ſecunda, ſeptimaue quaſi per contemptionem, de qua verba Comes habes, naſcẽte ſono delectantur diſcordi. En ergo, inqt Comes, etiam cantibus affectatio officit, vt rebus cæteris. Quid? quòd quorundam quoque præſtantiſſimorum pictorum veterum ſermone tritum fertur fuiſſe prouerbium, nimiam diligentiam nocere, reprehenſumque ab Apelle eſſe Protogenem quòd nunquã manum ſciuerit tollere de tabula. Tũ Cæſar, idem, inquit, non ſcire mihi videtur Seraphinus noſter, monachus ſaltem,
cùm

cùm epulas videt nondum eſſe penitus ſublatas. Riſit Comes, &, volebat, inq̀t, Apelles dicere, in pictura Protogenem neſcire, quod eſſet ſatis, idque carpere eum erat rerum imagines pingentem affectatè. Atque hæc virtus, quam contemptionem nunc ſanè vſurpamus, cõtraria affectationi ſuper venuſtatem, cuius verus, vberq; fons eſt, affert, quod hominem, in quo ineſt, ornet, præterea aliud, idque cum actionibus huius quibuſcunque eſt etiam minimis coniunctum. Non ſolùm enim ſtatim indicio eſt, ipſum, ſiquid faciat, eius, quod faciat, eſſe peritum, verùm ſępe etiam eſt in cauſa, vt multò, quàm reuera ſit, idem ipſe habeatur peritior. Opinionem enim illa inſerit circunſtantium animis, ſiqua nullo labore quis facit benè, longè plura ipſum ſcire facere, quàm faciat, ſique in his, quæ facit, curam poneret, & induſtriam, longè ea facere poſſe meliora. Ac vt iiſdem vtar exemplis, ſiquis, qui tractat arma, quaſi ad miſſile aliquod iaciendum, aut pugno tenẽs enſem, armorumue genus aliud quaſi ad pugnan-

pugnandum ſe accommodat nulla in eo poſita cogitatione tam ſolutè, tam prompta cum habilitate, tamque facilè, vt quaſi ipſa à natura toto corpore, artubusque cunctis ſic accommodari videatur nullo labore, ac negotio, etſi, niſi quòd ſic ſe accommodat, aliud agit nihil, tamen id, ad quod quaſi faciendũ ſic ſe accommodat, perfectiſſimè indicat, cumulatiſſimeque ſe poſſe præſtare. Similiter paſſu vnico, vnico motu corporis concinno, non laborioſo, & coacto ſubitò peritum ſe eſſe oſtendit ſaltandi, qui ſaltat. Muſicus item voce vnica, quam in cantando nunc elatam, nunc depreſſam, variatisque modis coloratam terminat ſuauiter cum tanta facilitate, planè vt fortuitò hoc ei ita ſuccedere videatur, ſignificationẽ dat, multò, quàm facit, plus ſe ſcire facere. Ad eundem modum pictor quoque linea vna, vna alia re vel minima, quã penicillo ponit in tabula neutiquam operosè adeò, vt, quo ire debeat, eo non ſtudio, arteue vlla videatur, ſed vnius naturæ ductu ferri manus ad voluntatem ar

tificis accommodatè, excellentiam in pingendo ſuam patefacit, de qua vnuſquiſque dein ſtatuit pro intelligentia, iudicioque ſuo. Eademque contemptionis vis eſt in rebus quaſi cunctis cæteris. Habebitur ergo aulicus noſter excellens, affluétque venuſtate in re omni, & maximè in loquēdo, ſiquidem fugerit affectationem. Qua vt peccent, faciunt multi, interdúmque quidam Inſubres noſtri plus cæteris, qui, cùm annum vnum domo abfuere, reuerſi ſubitò ſonare (ſi dijs placet) incipiunt quiddam Romanum, nonnunquam quiddam Hiſpanienſe, aut Gallicum, ídque faciunt nimia cupiditate oſtendendi, ꝙ ſapiant affatim, ſic ſtudium, curámque homo ponit in vitij odioſiſſimi conſectatione. Ac ego ſanè laborem ſuſtinerem non paruum, ſi in ſermonibus his noſtris vſurpare vellem verba illa Thuſcorum veterū, quæ apud poſteros eorū de cōſuetudine hodiè ſunt ſublata, deriderer q; credo id faciens à cunctis. Tum Federicus, certè, inquit, ſi inter nos colloqueremur, quemadmodùm nunc fa-

facimus. fortè nostra erraret oratio antiquis Thuscorũ vtens vocabulis, quoniam non solùm, quod tu dicis, loquentibus, verùm etiam audientibus illa exhiberent negotium, esséntq; multis sanè difficilia intellectu. Sed, qui componeret aliquid, ac scriberet, eum ego crederem facere rectè, si vetusta potius, quam recentia, verba vsurparet, afferũt enim certè multum venustatis illa scriptis, atque authoritatis, suáq; adeò linguam quancunque vocabula antiqua longè, quam his opposita, reddunt grauiorem, quasiqúe maiestate eam cumulant, atque adaugent. Equidem non video, inquit Comes, quam venustatem possint, vel authoritatem scriptis accersere vocabula, quæ fugienda sunt, & vitanda non solùm in sermonis genere hoc nostro, in quo quidem fugienda tu ipse ea fateris, verùm etiam in genere quocunq;. Si enim aliquis iudicio præditus bono in senatu ipsius Florentiæ, quæ princeps Thusciæ est ciuitas, de rebus grauibus haberet orationem, vel de negotijs magni momenti loquere-

tur ciui, qui cum dignitate esset, vni in ea vrbe priuatim, vel etiam cum familiarissimis lepidos conferret, & iucundos sermones cum fœminis, virisue no bilibus de amore garriẽs, venustéue ludificans, aut iocans in lætis conuentibus, in ludis, in quibuscunque oblectamentis alijs, in quocunque tempore, in quocunque loco, in quacunque re proposita, minimè (certò enim hoc scio) committeret, vt illa à Thuscis antiquis mutuaretur vocabula, sin mutuaretur ipsa, & sumeret, non solùm faceret, om nium vt risu luderetur, verùm etiam fa stidij non parum afferret cunctis, qui au scultarent. Ponere itaque scribẽdo pro bonis verba illa, quæ vitiosa in omni pu tantur, & declinãtur genere sermonis, statuereque, ac velle, sensa mentis expli candi modum, qui nunquam deceat in locutione, multò maximè decere in scriptione, alienum admodùm, abhorrensque ab eo, quod ratio postulat, esse puto. Est enim, vt mea fert opinio, scriptura nihil aliud, nisi forma quædam lo quendi permanens, quasique imago, ac

potius vita verborum. Proptereaque in locutione, quæ ſubitò, cùm vox eſt emiſſa, diſperit, fortè res aliquę ſunt tolerabiles, quę non item ſunt in ſcriptione, quia hæc conſeruat, & cuſtodit verba, vt iudicium ſubeant legentis; diutiusque conſiderandi ea, & ponderandi ſecum affert ſpatium. Qua de cauſa meritò etiam plus ſtudij in eadē hac emendanda collocandum eſt, & perpoliēdā, non tamen vt è calamo verba hauriat charta ſimilitudinem nullam habentia exeuntium ex ore, ſed, vt ex illis, quæ vſurpamus, cùm loquimur aliquid, elegantiora deligamus, & venuſtiora, cùm aliquid ſcribimus. Sanè, ſi, quando hoc facimus, fieri fas eſſet, quod, quando facimus illud, fieri eſt nefas, res exiſteret mea opinione multò abſurdiſſima, haberent enim laxiores licentiæ habenas homines ea in re, in qua arctioribus ſtudij vinculis ſunt aſtringendi, quæque in ſcribendo ponitur, vt conducat, noceret induſtria. Quicquid itaque in ſcribendo eſt aptum, idem aptum eſſe in loquendo, certum eſt etenim ille demū

ſermo eſt elegãtiſſimus, qui ſcriptis eſt elegantibus quàm ſimilimus. Exiſtimo porro multò magis eſſe neceſſariũ, quæ manus chartis, literisq; mandat, quàm, quæ os, linguaq; effert, percipere, quoniam ſcriptores nõ ſemper præſto ſunt legentibus, quemadmodùm audientibus ſunt loquentes. Ego itaque laudarem non ſolùm fugientem multa vocabula Thuſcorum veterum propria, verùm etiã tam ſcribendo, quàm loquendo audacter vſurpantem vſitata hodiè in Thuſcia, partibusque Italiæ reliquis, quæ quidem venuſtatem haberent, voluptateque perfunderent pronunciata aures. Videturq; mihi, qui aliam legem ſibi imponat, eũ difficulter cauere poſſe, & declinare affectationem vitium illud, de quo anteà dicebamus, tantoperè vituperatum. Ibi Federicus, non poſſum Comes inficiari, inquit, ſcripturam modum quendam eſſe loquendi, attamen locutionem, ſi in vocibus, quæ ea vſurpantur, nonnihil in[illegible]t obſcuritatis, fugere dico, & præteruolare intelligentiam audientis [illegible]ique preteruectam

cognitionem eius, & perceptionem vanum fieri, inutilemq; sonum, id, quod non item vsu venit scriptis. Quoniam, si verba, quæ in his vsurpantur, aliquid habent significationis, & potestatis reconditæ, minimeque tam apertæ, ac notæ, quàm vsitata habent, & trita in loquendo, certa quadam illa donant, maioreque, quàm hæc, orationem authoritate, & faciunt, vt magis suspensus teneatur lector, magisque attentus in rerum, quæ ipsis significantur, contemplatione, vtque ingenio delectetur, & doctrina scriptoris, iudicioq; bono ad considerandi laborē paulùm adhibito sentire incipiat, & gustare voluptatem illā, quæ cum difficilium est, & abstrusarum rerum comprehensione coniuncta.
Quòd si inscientia eius, qui legit, ignorantiaque est tanta, vt vincere hanc difficultatem ingenij nequeat lumine, atque acie, in culpa non est scriptor, nec inelegans, qua hic vsus est, haberi idcirco debet lingua. Ego itaque credo, in scribendo ponenda esse verba propria Thusciæ, eaque [illegible] iquis duntaxat

hui⁹ vſurpata habitatoribus. Ipſe enim vſus verborum vetus magnū teſtimonium dat approbatum tempore, bona illa eſſe, quodque ipſis ſubijcitur, id ritè exprimere. Quin eadem venuſtatem etiam, & veneratione͂ illam habent, quæ ab antiquitate proficiſcitur non ſolùm ad vocabula, verùm etiam ad ædificia, ad ſtatuas, ad picturas, ad rem que omnino cunctam, quæ quidem nō ipſa intercidens tueri ad ſe profectam, & conſeruare poteſt. Sæpe item hoc ſolo antiquitatis ſplendore, & dignitate elocutionem reddunt bellam, cuius vi, ac poteſtate res omnis quantumuis humilis ornari poteſt, & illuſtrari, vt ſummam laudem, ampliſſimamq; mereatur. Tua verò iſta conſuetudo, quam tanti facis, ac æſtimas, admodùm periculoſa mihi eſſe videtur, ſæpenumerò fieri etiā poteſt, vt ſit praua, nec, ſi apud multos imperitos increbuit mos vitioſus loquendi, idcirco hunc vt regulam puto habēdum, ad quam alioru[m] componatur, & formetur ratio. Præt[e]rea conſuetudines multùm vari[æ sunt], ac diſpares, nec

eſt ſanè ciuitas vlla Italiæ nobilis, quæ non propriam habeat, & peculiarem rationem loquendi, diſcrepantemque à rationibus reliquarum omnium. Quarè non ſuſcipiente te onus aperiēdi nobis, & declarādi, quæ ex his anteponenda ſit, & anteferenda cęteris, poſſet quis tam ei, quæ Bergomi vſitata eſt, quàm ei, quæ vſitata eſt Florentiæ, adhæreſcere, & neutiquam erraret iudicio tuo. Ergo itaque puto, qui, an ſcribat rectè, vacare omni dubitatione voluerit, & ſcrupulo, ei neceſſe eſſe, vt vnum è multis ſibi proponat ad imitandum, qui conſenſione omnium bonus ſit, ac potius princeps cæterorum, huncque tanquā ducem ſequatur, & inſtar ſcuti habeat aduerſus cunctos, ſiqui exiſtant, reprehenſorum impetus, atque eum in lingua noſtra vernacula, niſi Petrarcham, & Boccacium, ſtatuo debere eſſe neminem, vt, qui ab horum duorum deflexerit veſtigijs, illum tanquam in tenebris vagantem abſque lumine pedetentim ingre[illegible]rum pu[illegible]ē, & tardè ſemper metuentem, ne vſp[illegible] [illegible]currat, nec rarò

à via recta arbitrer aberraturum. Sed nos præfractiores ſumus, & obſtinatiores, quàm, vt in imitationem, quod antiqui illi ſcriptores fecerunt boni, omni ſtudio dignemur, induſtriaque incumbere, ſine cuius adminiculo ſtatuo benè ſcribere poſſe neminem, eiuſque rei teſtis locuples mihi videtur eſſe Maro, qui, etſi ingenio illo ſuo, iudicióq; tam diuino poſteris omnibus ſpem cunctã feliciter imitãdi ſui præcidit, imitari tamen, & effingere ipſe Homerum, eiúſque ſimilis poemate condendo haberi voluit. Tum Palauicinus, hæc diſputatio, inquit, quid, vt ſcribat benè, facere debeat aulicus, reuera perdigna eſt auditu, ſed magis ad propoſitum noſtrum tua Federice, Comitíſque quadraret oratio, ſi, quomodò loqui ille deberet, nobis oſtenderet, exiſtimo enim opus ipſi eſſe, lingua, quàm calamo, vti ſæpi⁹. Imo dubium non eſt, inquit Iulianus, quin aulicum tam præcellentē, & perfectum vtrunque ſcire oportcat neceſſariò, ... ; ſi harum ... cultatum careat la- terutra, reliqua ... nia in eo pręclara pa

rum futura ſint digna laude. Quarè, ſi officio ſuo Comes, ac munere nobis volet ſatisfacere, viam benè non modò loquendi, verùm etiam ſcribendi aulico monſtrabit. Tum Comes, has partes, inquit, ego Iuliane mihi non ſumā, valde enim eſſem ineptus, ſi docere vellē alios, quod neſcirem ipſe, vel, vt maximè ſcirem, paucis me poſſe verbis confiderē aſſequi, quod tanto ſtudio, támque multa opera vix homines eruditiſſimi effecerunt, ad quorum monumenta reijcerem aulicum noſtrum, ſi deuinctus ſanè eſſem neceſſitate docēdi eum ſcribere, ac loqui. De vernacula, inquit Cæſar, non de Latina locutione, & ſcriptione Iulianus, quod dixit, ſenſit, quarè monumenta illa hominum eruditiſſimorum nihil ſanè pertinent ad inſtitutum præſens, ſed neceſſe eſt, vt, quomodò loqui, & ſcribere debeat, ipſe aulicū Comes erudias, ſin huius te fugerit aliquid, ac præterierit, dabimus veniā tuæ de re ignota conticeſcenti orationi. Quin id iam fe [illegible] Comes, ſe[illegible] quoniam de lingua Th[illegible] inter Federicū,

& me eſt controuerſia, fortè ad Iulianū magis ſpectet, quàm ad alium neminē, iudicis ſuſtinere partes. Ego, inquit Iulianus, nec poſſum, nec debeo, qui linguam Thuſcam elegantia dicat anteire linguis reliquis, ei meritò, ac iure reclamare, quanquam eſt ſanè verum, multa vocabula in Petrarcha, Boccacioq́ue reperiri, quæ ab vſu noſtro tēpore ſunt intermiſſa. Eaq́ue ego nunquam committerem vt vel ex ore meo exirēt, vel fluerent è calamo, crederemq́ue, hos ipſos etiam duos, ſi in vita adhuc manerent, eadem neutiquam amplius eſſe vſurpaturos. Quinimò ea vſurparent, inquit Federicus, vosq́ue Thuſci alij incumbere debebatis ad linguæ veſtrę inſtaurādas reliquias, nec ſufferre, ac perpeti, quod facitis, hanc ita concidere, quoniam dici poteſt, minorem eius in ipſa vrbe Florentina, quàm in multis locis Italiæ alijs, hodiè exiſtere noticiam. Voces, inquit Bernardus, quas Florentia deſijt vſurpare, apud ruſticos reſidēt in pagis, quaſiq́ [illegible] corruptæ ſenio ab hominib[illegible] pride[illegible] bilibus ſpretæ ſunt,

ac

ac reiectæ. Tum Dux, non egrediamur, inquit, declinemuſquè à propoſito, ſed faciamus, vt loqui Comes doceat aulicũ, & ſcribere benè, ſiue id lingua Thuſca fiat, ſiue alia ſanè quacunque. Ego, inquit Comes, iam Dux expoſui, quæ ſapio, ſtatuoq́ue, regulas eaſdem, quomodò ille loquatur, valere ad docendum, quibus, quomodò ſcribat, doceri poſſit, ſed, quia iuſſu hoc factur⁹ ſum, mandatoq́ue tuo, reſpondebo ſanè id, quod in mentem mihi veniet, Federico, cuius opinionem diſſidere video, ac diſcrepare à mea, & fortè paulò, quàm cõueniat, diſperſius verba faciam, & diffuſius neceſſariò, ſed hoc erit, quicquid afferre potero, ac dicere. Principiò itaq; ſic iudico, linguam hanc noſtram vernaculam, quam vulgarem vſurpamus, primùm nuper velut natam eſſe, ac nouam, quantumuis Italia diu ea ſit locuta, quoniam cùm nòn ſolùm vexarent hanc quondam, & depopularentur, ſed etiam longo tem pore habitarent gentes barbaræ, infuſæ ir[illegible] m peregrinitatis commercio lin[illegible] atina c[illegible]rrum-

pi cœpit, & inquinari, ex qua corruptione ortæ ſunt linguæ aliæ, &, quemadmodùm flumina in Apēnini iugo diuortium faciunt, inque duo maria influunt ſuperum, atque inferum, ita hæ ipſæ etiam ſeparatę fuerunt, & ſeiunctę linguæ, quædamque Latinitate tinctæ diuerſis vijs in varias terrarum partes quaſi decurrerunt, vna barbarie turbida curſum ſuum Italię finibus terminauit. Hæc diu incondita fuit, vocumque, & elocutionum vndique arreptarum vſurpatione ſui diſpar, & anceps, cùm nemo in ea ad conſtantem loquendi, & ſcribendi rationem traducenda elaboraret, nemo quicquam ea ſcriberet, nemo ſplendorem ei vllum afferre euigilaret, aut leporem accerſere, ſed excoluit ipſam dein, & expoliuit aliquātùm [illegible]huſcia præ prouincijs Italiæ alijs, vi[illegible]ue propterea flos eiuſdem ipſius [illegible] primis temporibus ad noſtram memoriam ſemper apud Thuſ[illegible]os [illegible]manſiſſe, [illegible]ùm venuſtos quoſdā, ſuaueſque in pr[illegible]nuntiando ſonos, inque oratione [illegible] loquendo, tum ſcribendo

bendo aptè ſtruenda, & decenter leges, regulasq́; Grammaticas hi ſeruauerint præter cæteros, habuerintq́ue tres eximios ſcriptores, qui ingenioſè, & vocabulis ſuo ſæculo tritis cogitata mentiũ expreſſerunt, quod in verſibus ſcriptis amatoriè multò felicius, quàm alijs, Petrarchæ arbitror ſucceſſiſſe. Naſcente dein non ſolùm in Thuſcia, ſed in omni planè Italia, creſcenteque cum tempore ipſo inter homines nobiles & in aulis, & in caſtris, & in literis verſatos ſtudio quodam loquendi, & ſcribendi elegantius, quàm prima illa ætas fecerat rudis, atque horrida, cùm calamitatum quaſi incendium à barbaris excitatum nondum etiam tunc eſſet reſtinctum, plurima verba reiecit tam Florentia ipſa, & tota Thuſcia, quàm Italia reliqua, eorumq́ue in locum aſciuit alia, & facta eſt eadem mutatio ve[illegible] quæ fieri ſolet rerum humanaru[illegible] nium, eaq́ue non noſtræ fuit ling[illegible] propria, ſed communis huic cum re[illegible] quis omnibus cuncto tempore. Si e[illegible] nium priſco ſermone [illegible] tinc ſcriptos li-

bros

bros à vetuſtis temporib. quaſi per manus traditos noſtra memoria accepiſſet, cerneremus profectò aliter locutos fuiſſe Euandrum, & Turnum, cæteroſque Latinos illorum æquales, ac dein locuti ſunt reges Romanorum vltimi, & primi conſules. En verſus, quos olim cecinerant Salij, vix intellexerunt poſteri, ſed, quia à primis Martis flaminibus, vt ſic facti canerentur, fuerat inſtitutum, reuerentia, & veneratione religionis à mutatione eorū homines abſtinuerunt. Subſecutis pòſt temporib. nō minus, quàm reges illi vltimi, & primi conſules, oratores quoque, & poetę plurimis vocabulis vti omiſerunt, quæ ſuperioribus ætatibus fuerant vſurpata, multa Catonis vitarunt Antonius, Craſſus, Hortenſius, Cicero, non pauca Ennij Maro, feceruntque idem alij, qui c[illegible] rerentur antiquitatē, & digna- r[illegible] nore, neutiquam tamen æſti- r[illegible] m tanti, ita vt ipſi deuinctos ſ[illegible] lent neceſſitate imitandi, q[illegible] nos tu Federice vis eſ- ſe[illegible] unque illi[illegible] videbatur,

batur,reprehendebant eandem ipſam, & redarguebant, vt Horatius dicit veteres ſtultè laudauiſſe Plautum, comparari que vult vocabula rerum poſſe noua. Cicero etiam multos, qui ante ipſum floruerunt, paſſim increpat oratores, & Seruium vellicans Galbam eius orationes affirmat redolere antiquitatem, teſtaturque item Ennium nõnullis in rebus deſpicatui duxiſſe ſuperiorum temporum poetas, vt, ſi imitari vellem⁹ antiquos, illorum ſaltem imitatione ſuperſederemus. Quid? quòd Maro Homerum, quem, vt tu Federice vis, imitatus eſt, nõ in eadem imitatus eſt, adumbrauitque lingua. Ego itaque verbis antiquis nunquam vterer, niſi certis omnino in locis, in ijſdemque rarò, & inſolenter, videturque mihi, qui aliter illis vtatur, in errore verſari non minore, quàm, qui, vt imitetur antiquo[illegible]-de veſcatur in vbertate hac, c[illegible]-uentarum frugum. Ac, quo[illegible] ſeueras, verba antiqua ſple[illegible]-taxat vetuſtati, adeò [illegible] illuminare poſſe [illegible]

ta eas reddant dignas laude, ego illa nõ puto, sed ne ipsa quidem bona magni facienda esse meritò, si succum habeāt, & sanguinem nullum elegantium sententiarum, nam has ab eis seiungere, & separare, animam diuellere est, & distrahere à corpore, quorum nec hoc, quin homo extinguatur, nec illud, quin inanis, inutilisque sonus existat oratio, fieri herculè potest. Illud igitur, quod in primis ad rem pertinere, aulicoque ad benè loquendum, & scribendum potissimùm necessarium esse puto, est sapere res dignas cognitu, quoniam, nisi perceptas has antè, & comprehensas habeat animus, nec lingua eas loquēdo, nec manus scribendo potest exprimere. Dein, quæ dicenda sunt, aut scribenda, ea concinno dispensare oportet, & disponere ordine, tum verò benè eloqui verbis, quæ, nisi me fallo, debent esse ꝓpria, lecta, splendida, probè composita, & coagmentata, in primis verò popularia, atque vsitata, quia hæc ipsa gignūt in oratione speciem, & pompam, si, qui loquitur, iudicio valet, adhibetque dili

gentiam, & pollet ſcientia ſumendi ea, quæ ad hoc, quod inſtituit dicere, ſignificandum maximè appoſita ſunt, atque idonea, quaſique ceram ad arbitrium ſuum formans, & fingens orationem alte quodammodo ipſa extollere, collocareque tam illuſtri loco, & tam decenti ſerie nouit, vt, quemadmodum pictæ tabulæ in ſuo poſitæ bono, & naturali lumine, primo ſtatim aſpectu dignitatem ſuam oſtendāt, & ſplendorē. Confirmoque hoc tam de ſcriptione, quàm de ſermone, in quo tamen res quædam requiruntur, quę in illa non ſunt neceſſariæ, quod genus primùm eſt vox bona nec nimium attenuata, aut mollis, vt muliebris, nec ita auſtera, & horrida, vt ruſtica, ſed canora, clara, ſuauis, ſcitéque compoſita, dein pronuntiatio cum expedita, & profluente coniuncta celeritate, geſtúſque aptus, & decorus, qui, vt mihi videtur, in certis quibuſdam totius corporis poſitus eſt motibus neq; affectatis illis, neque coactis, ſed temperatis tum vultu, qui ipſis ſit accommodatus, tum oculorum coniectu, qui ve-

nustatem afferat, concordétque, ac congruat cum verbis, simúlque cum gestu ipso, quantùm maximè possit, sensa significet, affectionésq; animi in eo, qui loquatur. Sed hæc omnia inania erunt, nulliusque momenti, & ponderis, nisi sententiæ elatæ verbis fuerint bellę, fuerint ingeniosæ, fuerint acutæ, fuerint elegantes, fuerint graues pro eo, ac tempus, necessitasque postulet. Hic Federicus, vereor, inquit, ne, si vsque adeò eleganter aulicus loquatur, & grauiter, aliqui nostrum sint, qui, quod dicat, nequeant percipere. Imò, inquit Comes, percipiet hoc vnusquisque, non enim est necesse, vt, qui sit elegans, idem difficilis sit, sermo. Neque ego volo, semper de rebus grauibus eum loqui, & seueris, sed nonnunquam in iucundis, lepidisque versabitur in iocis, in salibus, in venustis, ridiculisque ludificationibus tempori seruiens, & (vt dicitur) scenæ, ad quas res omnes tamen orationem afferet tinctam sensu, huiusque facultatē expeditam, tum copiam nō confusam, & perturbatam, cauebitque omnino,

ne vlla eius in parte vanus videatur esse, aut pueriliter ineptus. Quòd si de rebus obscuris ei, aut difficilibus erit sermo, & verbis, & sententijs probè distinctis, quod vult dicere, explicabit subtiliter, atque argutè, ambiguitatemq; omnem oratione plana vitabit, & dilucida diligentiam adhibens vacuam à molestia. Similiter, quoties opus erit, vehemens, acrisque esse, & vibrare eius sciat oratio, concitareque, & perturbare auditores cunctis motibus, quos animis humanis quędam innata vis inseruit, & inflammare illos, incendereque his tanquam quibusdam facibus, adeoque impellere ipsos, quo velit, vnde autem velit, deducere, & reflectere, sin tempus, resque poscet, sciat remissa eadem esse, ac placida, quasique loquatur ipsa natura, simplici candore eosdem illos auditores delinire, & facere, vt velut ebrij redditi dulcedine à mente, atque à se quodãmodo videantur discedere, hæcque omnia adeò calleat præstare facilè, vt, qui adsit, atque auscultet, nullo negotio se confidat similem dicendi pos-

ſe aſſequi facultatem, cùm verò experiatur rem, ac tentet, procul ab illa ſe videat abeſſe, quaſique longiſſimo interuallo ipſam, ſpatioque ſequi. Vellem ego Federice aulicum noſtrum loqui, & ſcribere hoc modo, nec ſolùm probarem, ſi verba ſplendida, & elegantia ex omni aſſumeret Italia, verùm etiam laudarem, ſi dictiones illas Gallicas interdum vſurparet, & Hiſpanas, quæ in conſuetudinem nunc noſtram venerunt, ſiquidem intelligi poſſe ſperaret, & percipi res, quas ipſis ſubijceret. Nonnunquam placeret mihi, ſi tanquam ab arboribus ſurculos verba à rebus, quarũ ſunt propria, transferret, quaſique melioribus truncis rebus inſereret alijs, vt maiori cum pulchritudine florerent, & venuſtate, ijſque hæ res ita ſtatuerẽtur ob oculos, penè vt tangi poſſent manibus cum delectatione, & voluptate eius, ꝗ vel audiret ipſa, vel legeret. Quin vellem, vt idem non refugeret interdũ, & reformidaret vocabula, & orationis ornamenta fingere noua, eleganterq; hæc ad nos traducere accepta à Latinis,

quemadmodùm Latini ipsi olim ad se transfuderunt hausta à Græcis. Statuoque, si inter homines literatos, ingenioque, & iudicio bono præditos, qui nunc sunt nobiscum, aliqui contendere vellēt neruos, vt nostra in lingua hoc genere scriptionis, & styli res lectu dignas mandarent literis, breui cultā eam nos visuros, & abundantem tum vocibus, tum exornationibus bellis, nec vlli alij facultate concedentem rem quancunque dictione explicandi, quòd si ipsa lingua Thusca antiqua non esset, esset tamen Itala, esset communis, esset copiosa, & varia, quasique hortus quidam amænus florum, fructuumque varietate refertus existeret. Neque hoc fieret nouo more, atq; inusitato, quoniam ipsi quondam scriptores Græci è quatuor linguis suis, quibus vsi fuerūt, singulis nunc voces, atq; elocutiones, nunc illa verborum, & sententiarū insignia, prout commodè hoc illis cecidit, tanquam riuos quosdam ducentes fecerunt quasi flumen nouum linguam aliam, eamque communem, & has lin-

guas quinque vnius nominis complexu, & societate coniunctas linguā Græcam vsurparunt, ac etsi Attica fuit elegans, fuit pura, fuit ad dicendum copiosa plus, quàm ceteræ, non propterea tamen scriptores boni, qui ortu Athenienses non fuere, hanc ita affectarunt, vt ex ipso scribēdi modo, ex eoque, quod sermonis, quo domi matre magistra loqui didicerant, esset proprium, & naturale, quodam quasi ex odore nō cognoscerentur, &, quanquam id facere omiserunt, non despecti tamen idcirco fuerunt, nulloque loco habiti, quinimò illi, qui nimiùm scitè videri voluerūt, nimiumq; Atticè loqui, in reprehensionē omnium incurrerunt. In scriptoribus similiter Latinis magnum nomen habuerunt multi, quibus Roma non fuit patria, quanuis in eorum oratione minimè eluxerit munditia illa Romanæ linguæ propria, quam rarò admodùm externi, alibíque nati assequuntur. In mentem tibi veniat Liuij, & Maronis, quorū etsi ille lingua Patauina, hic non Romana loqui est dictus, haud tamen,

quæ eos carpsit, eadem de manibus hominum excutere potuit, iudicij seueritas. Etenim non paucos prætereà scriptores Romæ scis lectos fuisse, magníque ęstimatos natione barbaros Et nos multò seueriores scilicet antiquis certas quasdam nobisipsi imponimus leges nouas, quæ nihil ad rem pertinent, quasiqúe via recta, quæ ante oculos est, ac trita relicta p diuerticula, flexionésq; incedentes in lingua nostra propria, cuius est, quemadmodùm cæterarum omnium, officium, ac munus probè, perspicuéque exprimere, quæ animo cōcipimus, obscuritate delectamur, & caligine, dúmque eam nominamus vulgarē, vocabulis in ipsa vtimur, quorum non solùm vulgus, verùm etiam ipsi homines nobiles, & literati nullam habēt intelligentiam, quæqúe ab vsu quotidiani sermonis vbicunque terrarum iam diu sunt intermissa, nec nobiscum reputamus, atque attendimus, cunctos veteres scriptores bonos reprehendere, ac improbare verba spreta, & repudiata à consuetudine. Quæ quid esset, parum

tu Federice mihi es visus intelligere bene, dum, si apud multos imperitos increbuisset mos vitiosus loquendi, hunc dixisti non esse appellandum consuetudinem, nec vt regulam habendum loquendi, vísque, vt aliàs me memini ex te audire, voces quasdam mutatis literis corruptas nos vsurpare propterea, quòd ab antiquo aliquo homine Thusco licet ignorante ita scriptæ reperiantur, hodiéque in Thuscia sic illis vtãtur rusticani. Ego enim consuetudinem loquendi bonam ab hominibus credo ꝓficisci ingeniosis, qui vsu cum doctrina coniuncto iudicium rectum sint, & prudens consecuti, quo consentiant, quasiqúe conspirent in deligẽdis verbis idoneis, eáque lumine quodam, sensúque naturæ dispiciuntur, nõ arte vlla, regulaue iudicantur. Exornationesne illas vides verborum, quæ tantam venustatem, & splendorem accersunt orationi, vniuersas quasi abusionem esse legum Grammaticarum, sed inductas, & probatas à consuetudine, cum alia ratio, quare id factum sit, reddi nulla queat,

tantũmodò propterea, quòd ipſo peccato placeant, & ſuauitate moueant, pfundantque ſenſum aurium? Hæc eſt mea opinione conſuetudo loquendi proba, eamque tam apud Romanos, & Neapolitanos, & Inſubres, & alios, q̃ apud Thuſcos, exiſtere poſſe arbitror. Sunt quidem omni in lingua res quædam ſemper bonæ, oratio perſpicua, & perceptu facilis, ordo in hac, & ſeries rerum venuſta, abundantia, & copia affluens, elegantes, & concinnæ ſententię, numeroſè, iucundéq; cadentes clauſulæ, ſuperſtitioſius verò, ſolicitiusque ſtudium, & cura, cunctæque res his rebus contrariæ perpetuò ſunt malæ. Id, quod aliter ſe habet in verbis, quorum alia ad tempus aliquod ſunt bona, habenturque in delitijs, pòſt velut ſeneſcentia bona eſſe deſinunt, penituſque diſplicent, & deſpiciuntur, alia ecõtrariò quaſi ætatis progreſſu vigere, placereque, & in rebus numerari incipiunt pretioſis. Nam; quemadmodùm aliud anni tempus floribus, fructibusque ſpoliat terram, aliud eandem induit; ac ve-

ſtit nouis;ita illa verba tempus ſecũ aufert;hæc affert, efficitque vſus, vt venuſtatem ea habeant, & dignitatem tantiſper,dum perinde, ac nos cum rebus noſtris cunctis caduci ad extremum,mortalesque eſſe cernimur, ipſa etiam ſenſim ætate quodammodò decurſa mortem obeant ſuam. En lingua Oſca, cuius nullam amplius habemus noticiã, en illa Galliæ Narbonenſis à nobilibus (dici enim hoc ſanè poteſt)illuſtribusq́; celebrata ſcriptoribus, quæ ab habitatoribus eius prouinciæ hodiè non intelligitur. Exiſtimo igitur pro eo, ac rectè dixit Iulianus, Petrarcham, & Boccacium, ſi in hoc tempore ætatem agerent, verba multa non poſituros, quæ in eorum ſcriptis vſurpata cernimus, proptereáque erraturos nos putarem, & facturos malè,niſi ab horum vſu calamus ſe noſter abſtineret. Laudo quidẽ ſummè,ſiqui rationem,viamq́; callent imitatione effingendi eum, qui effingi debeat, non tamen in hac nunc ſum ſententia, vt ſine ea ipſa imitatione ſcribi negem poſſe benè, in primisque in lin-

gua

gua hac nostra, in qua adiuuari à cõsuetudine possumus, quod non idem dicere audere, & affirmare in Latina. Tum Federicus, obsecro te, inquit, cur in hac minus vis, quàm in illa, cõsuetudinem valere ad scribendum? Equidem, inquit Comes, vtriusque magistram hanc esse reor, ac ducem, sed, quoniam, quibus lingua Latina olim æquè propria fuit, ac nobis hodiè vernacula est, ex orbe terrarum excesserunt, quæ illi à consuetudine didicerunt, ea nos ex ipsorũ scriptis oportet, librisque haurire, neq; est sanè aliud, antiquo sermone loqui, quàm ad consuetudinem loqui veterẽ; essetque ineptus, qui orationem vellet suam ad similitudinem vetustatis accedere, vt potius, quo loqui Latini soliti fuissent, quàm, quo solerent, modo loqueretur. Quid? inquit Federicus, neminem ergo imitabantur antiqui? Multi, vt credo, aliquos, inquit Comes, sed non in omnibus. Etenim, si res planè cunctas imitatione illi ex alijs expressissent, nec Hesiodum Maro, nec Crassum Cicero, nec superioris ætatis poetas En

nius superauisset. En Homerus vsque-adeò antiquus, vt opinione multorum non minus ortus vetustate, quàm carminis præstantia Epicis anteeat poetis, & cuiusnam imitatorē eum, æmulumque vis fuisse? Cuiuspiam alterius, inquit Federicus, antiquioris, quàm ipse fuerit, poetę, cuius memoriam temporis deleuerit longinquitas. Quemnam ergo, inquit Comes, imitatos esse ais Petrarcham, & Boccacium, quos quasi ante triduum possumus de vita migrasse dicere? Equidem, inquit Federicus, sum nescius, sed credibile est, hos quoque authorem adumbrasse aliquem, tametsi, quem adumbrarint, ignoremus. Credibile est, inquit Comes, scriptores, qui alios imitandi sui incenderint studio, his, qui ipsos sint imitati, fuisse meliores, essetque res multò mirabilissima, si boni fuissent, nomen eorū, memoriamq; omnem obliuione tam citò fuisse extinctam, sed existimo ego, veram, germanamque magistram ipsos habuisse naturam, secumque esse locutos, & ingenium suum, cùm quid scripserint,

pſerint, adhibuiſſe in conſilium, propriúmq; iudicium iuuatum, id, quod nulli mirum videri debet, poteſt enim ferè ſemper vijs diuerſis ad ſummum omnis excellentiæ tendi gradum. Etenim natura nulla eſt, quæ non res in ſuo genere plurimas habeat inter ſe diſſimiles conſimili dignas laude. Animum enim mihi refer ad muſicam, cuius harmoniæ quanquam aliæ ſunt graues, & tardæ, aliæ feſtinantiſſimæ, alijsque, atque alijs modis variatæ, cum delectatione tamen in aures influunt cunctæ, ſed cauſa, rationéque diſpari. Cui rei teſtimonio eſt, quo Bido vtitur, canēdi modus, nihil enim hoc eſt artificioſius, nihil expeditius, nihil vehementius, nihil concitatius, nihil varietate diſtincti⁹ adeò, vt, qui ad eum admoueat aures, illius ſubitò permoueri videantur, atque inflammari cuncti ſenſus, ſublatusq; quaſi in cœlum rapi animus. Non minus auditores mouet Marchettus noſter Cara, ſed harmonijs lenioribus, quæ modo placido, flebilisque pleno dulcedinis penetrent animos, &

uiterque afficiant iucundo quodã mœrore. Multæ etiam res oculis arridẽt nostris ita æquabiliter, vt, quæ plus placeãt cæteris, difficile sit iudicatu. Planum id facere nobilissimorum artificum possumus picturis, & statuis Leonardi Vincij, Mantengæ, Raphaelis, Michaelis Angeli, Georgij Castrofranci, qui præcellentissimi arte, dissimilimi sunt opere, vt in nullo quicquã desiderari, sed quisque perfectissimus in suo genere, absolutissimusque esse videatur. Similiter multi & Greci, & Latini poetæ dispares inter se carmine, pares existunt laude. Quinetiam singulæ propemodùm ætates peculiare quoddam protulerũt, plurimique fecerunt genus oratorum, qui nõ tantùm ab oratoribus superiorum, inferiorumque temporũ discreparunt, verùm etiã dissimiles inter semetipsos fuerunt, quod de Isocrate scribenti credimus Grecię, de Lysia, de Aeschine, de multísque alijs, qui cuncti excellentes quidem, sed nullorum, nisi sui, fuere similes. Quid? Latini illi Carbo, Lælius, Scipio Africanus, Galba, Sulpitius, Cotta,

ta, Gracchus, Marcus Antonius, Craſſus, & tot alij, quos longum eſſet commemorare, nonne omnes boni, ijdemque inter ſe diuerſiſſimi extiterunt, vt, qui legere poſſet, & iudicio expendere omnes oratores omnium temporum, is tot dicēdi figuras, ac ſpecies, quot eorum nomina, inueniret? Memini præterea Ciceronem quodam loco inducere Marcum Antonium dicentem Sulpitio, multos eſſe, qui neminem vnum conſectentur imitando, ad ſummam tamen excellentiæ perueniant laudē, eorúmq; recordor nominare quoſdam, qui nouam introduxerant figurā dicendi bellam quidem illam, & venuſtā, ſed tamen ſibi propriam, non communem cum oratorib. æqualibus, ad quam exprimendam neminem imitabantur, niſi ipſos ſe, proptereáque idem etiam aſfirmat, magiſtros debere ad ingenia reſpectum habere diſcipulorum, ſingulíſque authores eſſe, & adiutores, vt horū ductu eam viam ineant, ad quam ſuapte natura in[t]endant, ac ferantur. Quæ res efficit Federice, vt cr[...]

cogi benè ſcriptorem aliquem imitari, niſi naturam habeat eius, quem imitari debeat, naturæ conſimilem, frangitur enim, debilitatúrque ingenij vis, & , ne aliquid proficiat, impeditur, ſi de via, ac ſemita commonſtrata à natura contrà naturam cogitur deflectere, ſin ingreditur ea, nec huc, aut illuc de ipſa declinat, progreſſus facit admirabiles. Non itaque video, quàm fiat rectè, quòd linguam hanc noſtram, quæ locupletari p nos, & ditari omni copia, augerique ſpiritu, & quaſi grandeſcere poſſet, incredibilique ſplendeſcere lumine, perennibus inopię, exilitatis, humilitatis, obſcuritatis nitimur aſtringere vinculis, adducereque in tantas anguſtias, & compellere quaſi in dumeta vnius Petrarchianæ, & Boccacianæ imitationis, nec permittimus, vt Policiani etiam in ea, & Laurentij Medicis, & Franciſci Diaceti, & quorundam aliorum valeat authoritas, quantumuis ſint Thuſci, & fortè Petrarchæ ipſi, & Boccacio doctrina ſe, iudicio [illegible] æquarint. Ac mediusfidius [illegible] [illegible]tò miſerrima, ſi non proue

heremur longius inueniendi induſtria, quàm ſcriptores proceſſerũt primi, ſed certos nobis fines, terminosque conſtituerem⁹, quoſdamque circũdaremus velut cancellos, extra quos egredi eſſet nefas, & quaſi in vetuſta tempora vim ſuam omnem effudiſſet, ita effætam hodiè, ſterilemque crederemus naturam, vt tanta, tamque illuſtria ingenia noſtri ſeculi diffideremus in lingua ſua vernacula, & propria poſſe formas dicendi elegantes plures progignere. Sed reperiuntur in hoc tempore ſcrupuloſi quidam homines, qui linguæ illi⁹ ſuæ Thuſcæ quadam quaſi religione, quibuſdã, quæ effari nemo poſſit, velut myſterijs terrent audientes, vt multis etiam nobilibus, multis doctis viris ſubita oboriatur timiditas; ne verbum vllum audeant facere, ſed neſcire ſe fateantur ea lingua loqui, qua fari ipſis in cunis magiſtris nutricibus didicerunt. Verùm de his ſatis, & fortè nimis etiã multa, iamque ſermonem de aulico inſtitutũ perſequamur. Tum Federicus, e[illegible] inquit, dicam adhuc hoc paululum

cior Comes, opiniones, atque ingenia hominum diuersa inter se esse, ac varia, neque is sum, qui natura vehementes, & concitatos benè credam ad res placidas, ac lenes scribendas se dare, minus seueros puto, ac graues, vt iucundas, lepidasque elucubrent, rectè sumere calamum, eaten⁹ enim arbitror cunctis tanquam ducem instinctum sequendũ esse naturalem, & proprium, credóq; de eo loquentem Ciceronem magistros velle discipulorum considerare naturas, nec insipiẽtes imitari agricolas grana interdum, & semina mandantes telluri, quæ ad ferendum tantummodò vinum est apta, cogentésq; eam quasi inuitam suppeditare cibos, quam ad potum præbendum opifex ipse mundi, ædificatórq; destinauit. Sed adduci neutiquam possum, vt credam, in lingua vni nationi pręcipua, non communi omnibus, cuiusque vniuersum genus mortalium non existat tam compos, & particeps, quàm commentationum, & consultarumque actionum
... certis finibus sit, ter-

miniſque circunſcripta, non magis eſſe
conſentaneum, vt ſibi proponat quis
potius ad imitandum eos, qui omnium
rectiſſimè ſint, optimeq; locuti, quàm,
vt fortuitu loquatur, & caſu, nec facien
dum, vt, quemadmodùm in lingua La-
tina omni conatu, & ſtudio Maroni po-
tius, & Ciceroni, quàm Silio, & Tacito
ſimiles ſcribendo euadere velle debe-
mus, ita in lingua noſtra vernacula ad
Petrarcham, & Boccacium, quàm ad a-
lium, proximè accedere malimus, ho-
rumque quaſi ſtylo formata oratione
ſenſa velimus eloqui propria, & in eo,
quod Cicero docet, inſtinctui naturali
parere, & noſtro. Ex quo conficitur, dif
ferentiam iſtam Comes, qua inter ora-
tores tu bonos dijudicas, non in dictio-
ne, ſed in rebus huic ſubiectis contine-
ri. Ibi Comes, vereor, inquit, ne ab auli-
ci fingendi propoſito egrediens longiꝰ
tanquam ratis in vaſtum mare hęc pro-
uehatur diſputatio, ſed dic ſanè, qua re
metiaris linguæ noſtræ bonitatem. Cu-
ſtodita, inquit Federicus
tate, ad idemque ſignif

in ipſa,elocutionibusque vſurpatis, ad quod ſignificandum principes hęc vſurparunt ſcriptores,tum eodem ſtylo,ijſdemque numeris oratione facta, quib. velut verſibus ſcripta ſonant horũ. Scire auerem, inquit Comes, vtrum hunc ſtylum,hos numeros, quos ais, res gignerent, an verba. Gignunt eos, inquit Federicus, verba. Tibi ergo,inquit Comes, Silij, ac Taciti verba alia videntur eſſe, atque ſunt illa, quibus vtitur Maro,& Cicero? nec ijſdem res eaſdem ſignaſſe putas vtroſque? Arbitror,hos, inquit Federicus, verbis ijſdem res notaſſe diuerſas. Et, ſi è Silio,inquit Comes, & Tacito verba omnia eximerentur,quæ alijs rebus ipſi,alijs item Maro, & Cicero impoſuerunt, quæ perpauca eſſent, tumne diceres, Silium Maroni, Tacitum Ciceroni eſſe parem, rectéq; facturum eum, qui horum ſcriptis ſimile quaſi nere ſtuderet orationis filum? Ibi Aemilia,mihi,inquit,videtur veſtra h[illegible]utatio eſſe nimis oppidò lon-[illegible]eſta,quarè præ[illegible]titerit,in tem-[illegible]ijcere aliud. Ordiebatur ni-

hilominus Comiti reſpondere Federicus ſæpius, ſed ſemper eum Aemilia interpellabat. Tandem Comes, multi, inquit, volunt iudicare ſtylos, & garriunt de numeris, atque imitatione, ſed docere me Federice non poſſunt, quid omnino ſit ſtylus, & numerus, aut in quo imitatio ipſa cōſiſtat, quidne ſit, quamobrem res multæ ab Homero, alijsque poetis ſumptæ ita deceant in Marone, vt potius hic eas illuſtraſſe, quàm imitatus eſſe videatur, niſi fortè in culpa ſum ipſe, &, quod illi afferūt, ego nequeo aſſequi. Sed, quoniam magno argumento eſt, atque indicio, ſcire te rem, ſi eloqui eam poſſis, & docere alios, vereor, vt, quod ex illis cupiui cognoſcere, ſatis cognitum habeant ipſi, videnturq; mihi Maronis, & Ciceronis laudes celebrare propterea, quòd id facere videāt multos, non, quòd differentiam, qua ab alijs hi tanquam colore diſtinguuntur, intelligant, quod mediusfidius non eſt, obſeruaſſe duo, triaue, aut dece[illegible] ter ab alijs, atque ab ijs, quos lau[illegible] pata eſſe vocabula. Signarunt

Cæſar, Varro, cæteríque authores idonei verbis quibuſdam aliud, aliud item Cicero, in vtrorumque tamen apta illa ſunt ſcriptis, quoniam in eiuſmodi rebus friuolis non eſt bonitas alicuius, viſque ſita linguæ. Rectè Demoſthenes, cùm ex ore eius verba quædã exiiſſent, & quanuis non eſſent antiqua, mordẽs ipſum Aeſchines interrogaret, mõſtrane illa eſſent, an portẽta, in hoc nõ conſiſtere fortunas Græciæ, dixit ridens. Ac ego ſanè parũ turbarer, ſi Thuſcus quiſpiam me pungeret, quòd verba pleraq; vſurparem litera, ſyllabaue alia, ac vſurparet ipſe. Hic repente Federicus de ſella ſurgens, conuertensq; ſe ad cunctos, audite obſecro hæc paucula adhuc, inquit, verba. Riſit Aemilia, &, loco pœnę iram, inquit, ſubibit meam, vtercunq; veſtrum plus de hac re verborum nunc fecerit, volo enim eam alio tẽpore materiam nobis eſſe veſpertini ſermonis. Sed tu Comes informare aulicum perſtende nobis bonitatem memoriæ, ſi enim, vbi quaſi ab illo diſceſſi- & vel ex aula in Rhetorum intra-

ſti officinas, eo referre potueris pedem, erit, quod feceris, mehercule non parũ. De propoſito, inquit Comes, tanquam de via Aemilia videmur declinaſſe, niſi tamen me fallo, ante, quàm hanc diſputationem ingrederemur, ſummam deformitatem dicebamus, & fœditatem afferri rebus cunctis à peſtifero illo vitio affectationis, eaſdemque incredibili venuſtate augeri, & pulchritudine à ſimplici cura imitatrice naturæ, ab eaque, de qua ſupra nobis ſermo fuit, contemptione, poſſemq; ego, quæ ad illius vituperationem, ad huius laudem pertinerent, multò, quàm feci, ꝓferre plura, ſed hoc vnum porro commemorare habebo ſatis. Cunctæ mulieres incredibili ardent cupiditate, vt ſint formoſæ, aut, ſi eſſe nequeant, videantur ſaltem eſſe, atque appareant. Proptereaque, ſi in parte aliqua corporis erratum emineat, mendumq; naturæ, corrigere hoc ſtudent arte, ex eo tantum fucandæ faciei naſcitur ſtudium, ex eo, dum percilijs, & fronte extrahũt pilos, in dum doloris ſenſus, ex eode totum

lud vti omnibus ornandi, & comendi modis, totũ illud perpeti eas molestias, quas vos, quæ præsentes adestis, fœminæ, multùm admodùm creditis clam esse viros, cùm tanquam nomina hi sua cognitas habeant omnes. Tum Constantia Fregosia arridẽs, faceres, inquit, Comes humanius, si cursum instituti tui teneres, intendereq́; quasi digitum ad fontes pergeres, è quibus amabilem illam venustatem putas aulico haurien dam, deque officio, & morib. huic conuenientibus verba haberes, quàm, si errata inciperes muliebria aperire à proposito aliena oratione. Imò ad propositum, inquit Comes, peraccommodata, quoniam errata ista, quæ aio, omnẽ vobis mulieribus tanquam amictũ detrahunt venustatis, cùm aliunde nõ ma nent, quàm ex affectatione, qua tanquã indicio se patefacit omnibus nimia in vobis, & inexplebilis pulchritudinis quasi sitis. Nonne videtis, quantò venu stior sit fœmina, ac gratior, quæ, si pigmenta faciei sanè aspersit, ita id fecit par è, atque restrictè, vt, qui aspiciat eam,

& contempletur, pendeat animi; nec satis queat constituere, à naturane diffusum, an ab arte illitum cernat colorem, quàm alia aliqua, quæ vsqueadeò obducta est quasi minio, vt personam ori apposuisse videatur, metuque, ne faciat, vt hæc crepet, fugiat ridere, nunquam etiã, nisi mane, dum vestitur, faciei mutet colorem, reliquo diei spatio tanquã statua aliqua lignea stet immobilis, nec, nisi ad lucem tedarum, vidẽdi sui faciat copiam, quemadmodùm astuti, callidique mercatores pannos ostendunt suos tenebricoso, obscuroque loco. Quantò magis etiã arridet præter cunctas cæteras aliqua non deformis, cuius facies cernitur infucata prorsus nihil, quanuis nec candore suffusa sit ita eximio, nec tincta rubore, sed colore quodam natiuo pallidior, cuiq; tum pudor, tum alia euenta interdum colorent ingenuè erubescenti genas, cuius capillus etiam inornatus sit, & malè compositus casu, gestusque simplex, & naturalis, quæ denique nullius industriæ, & curæ det significationem, qua foris acce-

ſire ſtuduerit, & adhibere pulchritudinem? Hæc eſt contemptio illa, quam diximus, hæc illa ſimplicitas ab omni affectatione vacua, ac pura gratiſſima oculis, atque animis humanis, qui ſemper ab arte imponi ſibi putant, quaſiq; tendi plagas. Placent mirificè in mulierib. pulchri, & candiduli dentes, quoniam, cùm non ſemper, vt facies, hi ſint aperti, ſed crebrius labris tanquam foribus clauſis abdantur, credibile eſt, minori etiam cura eos, vt belli reddantur, poliri, quàm malas, osque pingi, ſiqua tamē rideret re nulla mota ridicula, ſed ſtudio duntaxat oſtendendorum dentiū, daret indicium ad hos adhibitę artis, &, quemadmodùm Egnatius ille Catullianus, quanuis formoſiſſimis eſſet prędita, ipſa formoſitate haberetur deformis. Quid? quòd delicatæ quoque, bellæque manus, ſi nudantur, & oſtenduntur tempore, quo earum vſus eſt neceſſarius, non, vt ipſarum cernatur, & ſpectetur pulchritudo, incredibile ſui deſiderium relinquunt oculis maximè indutæ iterum thecis, quoniam occultās

eas,

eas,& remouens ab aſpectu,cernanturne,an ſecus,parũ videtur laborare, creditúrq; ipſas habere potius natas,quàm ſtudio,induſtriaq́; factas formoſas. Sæpe fœmina aliqua,cùm ad templa, alioue it per plateas,aut relaxãdi animi gratia inambulat, aut aliquid, cuius occaſione id facere neceſſe habeat, agit aliud, veſtem tollit altius incogitans ita, vt pes vnus, ſimulq́ue non rarò cruris pars videatur à ſpectãtibus, quod quoniam interdum animaduertiſſe credo vos viros, maxima ne vobis videtur venuſtate affluere id faciens, ſi cum certa quadam decentia muliebri in crepidis ſuis ſericis,caligiſq́ue politis agilis, concinnáque apparet? mihi certè placet affatim, placetq́ue credo vobis alijs omnibus, ab vnoquoque enim noſtrũ exiſtimatur elegãtia in parte corporis tam abſcondita, raroq́ue patente oculis ab innata potius illi fœminæ cura proficiſci, & facili, quàm ab aſſumpta foris, & coacta, eaq́ue eadem illa laudem putatur velle nullam venari. Hoc modo fugitur,occultatur'que affectatio, & com

prehendere omnes iam poteſtis intelligentia, quantoperè ea pugnet cum venuſtate, hacque omni ſpoliet cunctas tum corporis actiones, tum animi, de quo pauca diximus hactenus, plura deinceps omnino ſunt dicenda. Quemadmodùm enim dignitate hic longè anteſtat illi, ſic meretur, vt cultus ipſi adhibeatur, ornatusque maior. Et, vt breuiter pro eo, ac propoſito conuenit noſtro, perſtringam, quomodò in aulico fieri hoc debeat, tot ſapientiſſimorum philoſophorum ſcriptis libris id perſequentium, virtutesque animi definientium, & de harum dignitate ſubtiliter differentium omiſſis præceptis ſatis eſſe dico, in hanc cogitationem illum, curámque incumbere, vt vir bonus ſit, atque integer. Nam, qui talis eſt, is & prudentiam habet, & bonitatem, & fortitudinem, & temperantiã, & cunctas, quæ tam honorati in ipſum quadrant ratione nominis, virtutes reliquas, exiſtimoque ego hunc vnum eſſe philoſophum verè moralem, q i velit eſſe bo- ad hoc autem vt talis fiat, nulla re

magno-

magnoperè indigere eum arbitror, nisi hac ipsa voluntate. Proptereaque præclarè dicebat Socrates, præcepta sua fructum iam tulisse vberē, siquis satis concitatus ijs esset ad studium cognoscendæ virtutis, quoniam, qui nihil magis cupiunt, quam se esse bonos, illi facilè scientiam cōsequuntur eorum omniū, quæ ad id, vt tales euadant, sunt necessaria, quamobrèm in his diutius non morabitur oratio. Secundum virtutem autem verum, & facilè primum animi cultum in vnoquoq; reor esse literas, quanuis Galli in rebus, quę hominem ornēt, nihil nisi arma ponant, & militiam, cætera cuncta contemnant, atque despiciant ita, vt non solùm literas pendant parui, verùm abhorreant has etiam, ac fugiant, ijsque eruditos, & perpolitos tanquam vilissimos, abiectissimosque homines nullo loco numerent, magnumque probrum inferre se credant, magnam imponere contumeliam omnibus, quos appellent doctos. Tum Iulianus, est ita, inquit, vt dicis, longo iam tempore in Gallis hic dominatur e-

ror,ſed,ſi fortuna,quod in bona ſpe homines habēt, principi Angolemo cum diademate nomē imponet regium,exiſtimo fore, vt, quemadmodùm apud eos magna gloria nunc florent arma, ita breui etiam apud eoſdem floreànt literæ,ſummoq́ue in honore habeantur, & omnibus ornentur, afficianturq́; beneficijs. Non ita pridem enim in regia illum vidi, & non ſolùm conſtitutione corporis firma,& decora, facieiq́ue pulchritudine,& dignitate præſtanti eſſe vidi, verum etiam cernere me ſum ratus in ore ipſius, ac vultu tantam elationē elucere animi cum certa tamen humanitate ſociatam amabili, vt regnum Galliæ licet florentiſſimum ſemper infra ſe ducere, minusq́ue ijs fortunis, quibus dignus eſſet, putare deberet. Accipiebā poſteà ex quamplurimis tum Gallis, tū Italis nobili loco natis multa de eximijs eius moribus,de magnitudine,& robore animi,de liberalitate, de ingenio, & inter cætera ad me afferebatur, incredibili ipſum, & planè ſummo amore flagrare literarum,hasq́ue plurimi facere,

vnic

vnicéque obſeruare, & colere ipſos literatos, tum damnare ſuos populares, ꝙ à ſtudijs humanitatis ita valdè eſſent alieni, cùm domi haberent nobiliſſimũ gymnaſium Lutecianum, ad quod foris ex omni terrarũ orbe homines tanquam ad mercatum literarum, emporiumqúe confluerent. Tum Comes, permirum eſt, inquit, in tam tenera, atque imbecilla ętate inſtinctu duntaxat, & admonitu naturę per ſe, & ſuapte ſpõte contra conſuetudinem patriæ ad veram, ſolidámque gloriam illum viam tam rectam eſſe ingreſſum, &, quoniã ex principibus mores ſemper ſuos quaſi imaginem imitatione exprimit populus, fieri poterit Iuliane, quod ais, vt Galli etiam literas dignitate metiantur ſua, quod vt facerent, ſi erigere aures vellẽt, attenderéq; animum, facile ipſis eſſet, & procliue perſuaſu. Omni enim homini ingeneratum eſt, & inſitum à natura, nullius vt rei cupiditate magis ducatur, quàm ſcientiæ, hæc ei eſt propria, miniméque cõmunis cum reliquis animantibus, hanc dicere, aut putare rem bon-

esse non semper, magnæ est amentiæ. Quod si ijsdem nunc loquerer Gallis, aut alijs quibuscunque, quorum quidẽ opinio dissideret à mea, cunctis eniterer viribus, vt ostenderem, quantoperè literæ, quæ reuera summum sunt munus à dijs immortalibus datum generi humano, ad vitam essent, dignitatemque nostrã vtiles, ac necessariæ, nec me deficerent tot præstantissimorum ducum veterum exempla, qui cuncti ornamentum illarum ad virtutem bellicam adiunxerunt. Alexander enim (vt te minimè fugit) Magnus vsqueadeò coluit, & veneratus est Homerum, vt Iliadem eius illa lecti parte, qua capite cubuit, positam semper habuerit secum, nec solùm poeticis studijs operam dedit, verùm Aristotele magistro diligentissim⁹ speculator etiam fuit, venatórque naturæ. Alcibiades bona animi magna literis, præceptisqúe Socratis fecit maiora. Quanta cura in studia incubuerit Cæsar, ab eo testãtur diuinitus scripti com- [illegible] Quid? quòd Scipionem ferũt [illegible]num nanquam de manibus esse

deponere solitum libros Xenophõtis, quibus in Cyri persona regem perfectũ is instruxit. Possem dicere de Lucullo, de Sylla, de Pompeio, de Bruto, de multisque alijs tam Romanis, quàm Græcis, sed Annibalem tantùm commemorabo tam perfectum ducem, licet natura fuerit ferox, ab omníque humanitate alienus, & infidus, contempseritque homines, ac deos, peritum literarũ fuisse, linguæque Græcæ. Etenim, nisi erro, legisse me arbitror, librũ illum reliquisse Græcè à se conscriptum. Sed apud te Iuliane, vósque alios hæc dicere nihil attinet, quos omnes scio cognoscere, quanto in errore versentur Galli literas putantes nocere armis. Scitis, verum stimulum, quo optimus quisq; ad res magnas in bello, & periculosas suscipiendas concitatur, esse gloriam, nam, qui spe lucri inductus eas suscipit, aliáue mercedem desiderans, præter hanc laudis, is nihil vnquam facit præclarè, honorificóq; indignus nomine hominis nobilis meretur, vt vilis[illegible] tur mercator, veram autẽ gern[illegible]

que gloriam esse eam, cuius memoria monumentis consecretur literarum, exceptis infelicibus illis, & miseris, qui has non gustarunt, cunctis mortalibus facile est intellectu. Ecquis animo est tam demisso, tam timido, atque humili, vt à Cæsare, Alexãdro, Scipione, Annibale, tótque alijs res gestas legens, eorumque in omni genere summam amplitudinem considerans, & dignitatem non vehementissimè, ardentissiméque cupiat, se ipsorum esse similem, huícq; caducæ duorum dierum vitæ illustrem illam, quasiqúe perennem non antepo nat, qua possit consequi, vt, cùm morte inter homines viuere desierit, inuita morte inter homines viuat multò, q̃ ante, clarior? Verùm, qui dulcedinem non sentit literarum, is nec, quam ab obliuione, & silentio vindicatam tam diu hæ conseruarunt, intelligere potest glo riæ magnitudinem, quin imo, cùm longioris non re[illegible]ordetur temporis, hominis vnius, duorumue duntaxat eam me titur ætate, propterea[illegible] m breui cir cunscripta[illegible] spatio n[illegible] [illegible]est putare

tanti, quanti putaret alteram quasi æter nam, nisi tam infelix esset, vt hanc non cognosceret, cúmque incognitam minoris æstimet, quàm debeat, meritò etiam potest credi, vt eam adipiscatur, minus, quàm ille, qui cognitam habeat, faceret, in discrimina vitæ ipsum, periculaque se esse obiecturum. Neque nunc vellem aduersarium aliquem, vt dicta mea refelleret, res proferre, quarũ literæ fuerint efficientes, his, quas aio, rebus contrarias, obijceréque mihi, atque exprobrare, quòd Itali nostri illis eruditi inde à quodam tempore ad hanc nostram vsque memoriam exiguæ in bello dederint documenta virtutis, id, quod, si verum fateri volumus, est sanè nimiùm verum, quanquam iure posset dici, culpam quorundam paucorũ cum magno malo sempiternam infamiam intulisse cunctis, veramq; vastitatis Italicæ, inque animis nostris si non prorsus extinctæ, ac mortuæ, debilitatæ saltem, & prostratæ virtutis ex illis pendere causam. Se[d] multò magis nos puderet, hanc pa[...] [...]re, quàm Gallos, ne-

[...]ire

ſcire literas, quarè ſatius eſt, vt ſilentio prætereat, quod ſine acerbiſſimo non poſſum recordari ſenſu doloris, relinquensque rem iniucundam, ad quam me inuito acceſſit, ad aulicum noſtrum reuertatur oratio. Volo itaque hunc plus, quàm mediocriter, ſtudia coluiſſe literarum, ſaltem politioris humanitatis, & non modò linguæ Latinæ, ſed etiam Græcæ habere noticiam propter multas illas res, & varias, quæ diuinitus hac ſcriptæ reperiuntur. Multum temporis mihi triuerit in lectione poetarũ, non parum in oratorum euolutione, & hiſtoricorum, aſſuefecerit ſe ſcribere orationem tum ſolutam, tum aſtrictã numeris in primisque in lingua hac noſtra vernacula, talis enim exercitatio ſuper magnam voluptatem, quam inde capiet, ſemper aliquid ei ſuppeditabit opuſculorum, quibus ad fœminas, quæ plerunque incredibiliter his, mirificeq; delectantur ſibi muniat aditum, vt colloqui cum illis poſſit, ſuauiterque traducere tempus. Quòd ſi, quia vel occu-
[illegible]um gr[illegible]ore preſſ[illegible]s fuerit one-

re, vel ſtudia attigerit leuius, tam perfecta non erunt, atque abſoluta, quæ elucubrarit, vt multa digna ſint laude, ſupprimat hæc cautè, ne irridendi ſui cuiq; offerat anſam, tantumque legenda ea, quem fidum habeat, det amico, neque tamen, ſi laudem ipſa mereantur nõ magnam, fructum etiam inde putet ſe nullum penitus percepturum, exercendo enim ſeipſe exiſtimare de exercitationibus diſcet, & operibus aliorum, reuera enim rarò fit, vt, qui ipſe ſcribere non aſſueuerit, quantacunque etiam præditus ſit doctrina, is laborem, atque induſtriam, qua ſcripſerunt alij, perfectè poſſit cognoſcere, guſtaréq; dulcedinem, & intelligere excellentiam ſtyli, reconditaque illa, atque abdita ſenſa aſſequi in ſcriptoribus antiquis, quibus ſæpe hi aliud, atque id, quod dicunt, alludendo inueniuntur deſignare. Tum copiam quoque ipſi eadem illa exercitatio gignet dicendi, præſtabitque vt, quemadmodùm Ariſtippus tyranno illi reſpondit, vnicuique loqui audeat expers curæ, ac metus. Vnum tamen præce

volo penitus in eius insidere memoria, vt nimirũ in hac re, & in omni alia semper cautus sit, timidúsque potius, quàm audax, nec falsò habeat persuasum, scire se, quod nesciat, quoniã natura cuncti oppidò nimiùm extra modum prodimus auiditate laudis, multoq; libentius, multò maiori cum voluptate verborum de nobis aliquid prædicantium audimus quasi musicam, quàm quenuis alium suauissimum cantum, aut sonum, proptereaque sæpe illis tanquam Sirenũ vocibus illecti merguntur, quorum tam fallaci harmonia nõ benè obstructæ personant aures. Ac fuit antiquis temporibus inter homines sapientes, qui periculum hoc cognoscẽs compositis libris verum amicum docuerit ab assentatore internoscere. Sed quid ille his profecit? si multi sunt, vel potius innumerabiles ij, qui apertè sentientes, aliquem se adulari, in id faciẽtem amorem habe[illegible]t, in verum dicentem habẽt odiũ, imò sæpenumerò, quasi nimiùm parcum putent esse adulatorem, nimique restrictum in tri[illegible]dis sibi præ-

conijs, adiutores ei in laudatione ſui exiſtunt, & ſocij, deque ſeipſi gloriãtur res, quas audire eundem impudentiſſimum pudet adulatorem? Verùm hos cæcos in errore relinquamus ſuo, faciamusq́; , vt aulicus noſter iudicij ſit tam recti, ne perſuaderi ſibi ſinat, quod atrũ ſit, id eſſe album, neue quicquam ſibi ſumat, quod non certò ſciat, ſe ſumere ſibi meritò maximè illis in rebus, quarũ Cæſar Gonzaga, ſi memoria tenetis, in ludo meminit ſuo, quibusque nos ſæpe tanquam inſtrumentis quibuſdam vſi ſumus ad inducendos, vt deſipere inciperent, multos. Imo, ne errore idem capiatur, etſi laudes ſibi conceſſas minimè vanas eſſe ſentit, & falſas, non tamẽ vel apertè agnoſcat has, vel tacitè approbet, ſed verecundè potius, pudenterq́; eas repudiet, & ſibi neget eſſe debitas ſemper præ ſe ferens, & reipſa ſtatuens, præcipuam ſcientiam, quam profiteatur, eſſe armorum, reliqua animi bona cuncta armorum ornamentum maximè inter milites, vt ne faciat, quemad m[illegible]ìum ill[illegible] qui apud literatos [illegible]

volunt esse milites, apud milites literati. Ad hunc modum rationib. illis, quas diximus, fugiet affectationem, quodq; faciet, licet erit non magnum, apparebit esse multò maximum. Ibi tum Bembus, ego, inquit, Comes nescio, qua ratione tu nostrum statuere velis aulicũ, literas, quæ in eo sint, & tot res laudabiles alias ornamentum esse armorum, &, non hæc potius, quæque in ipso requiris, cætera ornamentum, decusque literarum, quæ per se solæ nullarum indigentes rerum externarum arma vincunt dignitate, quantùm animus corpus, cùm horum vsus huic, illarum illi sit sanè proprius. Imò, inquit Comes, ad arma vtenda vtriusque coniunctim est & corporis, & animi necessaria functio. Sed nollem ego apud te Bembe iudicem hanc causam dicere, quoniam nimiùm suspicarer in alteram te partem fore propensum, ac, cùm multum, diuque hæc ia[...] olim sit ab hominibus sapientissimis disceptata cõtrouersia, renouari eam per[...] [...]on sinè est necesse, statu[...] [...]pridẽ per

dita in laudis maioris quaſi poſſeſſionẽ miſſa eſſe arma, voloque, quoniam fingere hunc poſſum meo arbitratu, idem planè iudiciũ eſſe aulici noſtri. A' quo ſiquidem tu diſſentis Bembe, hancque controuerſiam putas inſtaurandã, expectato ſanè diſputationem, ſed, in qua tam ſit licitum patrono armorũ armis, quàm defenſori literarũ literis de cauſa decernere. nam ſi vtrique horum id facere erit fas, illi certè hic vict⁹ dabit manus. Ah, inquit Bembus, antè damnabas Gallos, quòd literas parui ducerẽt, dicebasque, quantum quaſi lumen eæ præferrent hominibus ad cernendam gloriæ magnitudinem, quamque æternitatem his, & immortalitatem donarent, & nunc mutata ſententia videris tecum ipſe pugnare. Alexandrum es oblitus, cùm ad Achillis tumulum aſtaret, ò fortunate, dixiſſe, adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inueneris? Quòd ſi Alexand[illegible]r Achilli inuidit non quidem res geſt[illegible]s, ſed, quo celebrari eas, & illu[illegible] voluit fortuna, Homeri [illegible] [illegible]t, plur[illegible]

huius literas, quàm illius facta, ipsum æstimasse. Quam sententiam ergo expectas, vt literis des palmam, super hanc ipsam ab vno latam de ducibus maximis, quos vnquam terrarum habuit orbis? Ego, inquit Comes, damno Gallos, quòd obstare, atque officere literas putent professioni armorum, quasique omnes fortitudinis neruos hæ elidant, eundem negent & doctum esse posse, & militem, cùm ego contrà statuam, cui, vt literatus sit, magis conueniat, quàm militi, esse omnino neminem, volóque idcirco, aulicum nostrum & armorum, & literarum scientiam habere coniunctè, vt, quod vtrorumque congruentissimum est naturæ, mutuò se hæc adiuuent, nec, quòd id velim, de sententia mea mihi videor discedere propterea, sed (vt dixi) differere mihi nunc non libet, vtra eorum laudem mereantur maiorem. Illud satis habeo dicere, literatos ferè se[m]per non nisi viros magnos sibi sumere [l]audandos, & facta gloriosa, quæ prop[t] [illegible] vnde rectà p[ro]ficiscuntur [illegible] [illegible]e, argu[illegible]

tumq; exiſtunt multò nobiliſſimũ ſcribendi, ipſorumque ſcriptorum magnũ ornamentum, tum quadã ex parte calcar etiam illud, quo, qui hæc inchoarũt, ad abſoluenda ea concitantur. Quæ forte ita nec tererentur manibus, nec haberentur eximia, niſi ſubiecta ijs materia ipſa eximia eſſet, ſed inanis exiſterent, inutilisque cumulus, atq; aceruus verborum. Et, ſi Alexander Achilli inuidit Homeri præconia, non per id conficitur, quòd pluris literas æſtimauerit, quã árma, quibus ſi tantò inferiorem ſe eſſe intellexiſſet laudato, quantò diuinitate ſcribendi putabat inferiores laudatore futuros omnes, qui facta eſſent ſua mãdaturi literis, multò magis certè, ſe præclarè facere, quàm alium de ſe præclarè ſcribere, concupiuiſſet. Credo itaq; eo, quòd Achillis mærere ſe oſtenderit felicitate, tacitè illum laudauiſſe ſeipſum, optaſſeque, vt haberet, quo carere adhuc ſe putabat, ſummum, r[illegible] busque omnibus excellentiſſimum ſcriptorem, non virtutem [illegible] uippe quam [illegible]utum ſ[illegible] [illegible]uaque an-
teire

teire neutiquam ſibi Achillem rebatur. Quem idcirco etiam nominauit fortunatum, vt, ſi dein tanta fama, tantoque omnium ſermone apud poſteros non celebraretur nomen ſuum, quanto nomen eius diuiniſſimo illuſtratum carmine, id minimè propterea, quòd virtus, meritáque ſua minora, & minori digna laude, quám ipſius, eſſent, ſed fortuna accidere ſignificaret, quæ miraculũ illud naturæ Homerũ tanto heroi præconem rerum ab eo geſtarum antè deſtinaſſet. Quinetiam hominem fortè aliquem literatum nobili præditum ingenio ad facta ſua memoriæ prodenda voluit excitare, oſtendereque, gratum hunc erga ſe eſſe debere, quòd vſqueadeò ſacra monumenta amaret, & veneraretur literarum, de quibus nunc verborum fecimus ſatis. Imò, inquit Ludouicus Pius, plus etiam, quàm ſatis eſt, credo enim nuſquam gentium reperiri poſſe vas ta[illegible] capax, quod non his impletum reb[illegible] [illegible]undaret, quas tu in noſtro inceſſ[illegible] [illegible]m Comes, ex-
[illegible] [illegible]unt enim, quæ

eo debent inesse, etiam plures. Erit igitur ad has capiendas, inquit Petrus Neapolitanus, Crassus Medices aptior, quã Petrus Bembus. Riserunt hic omnes, & iterum ordiens loqui Comes, scitote, inquit, minimè mihi videri, aulicũ perfectum esse, nisi porro sit music⁹, & tum de libro voce, tum memoriter fidibus varijs canendi certam; expeditamque habeat scientiam, quoniam, si accuratè perpendimus, nulla laborum leuatio, nulla animorum ægrorũ medicina honestior potest, laudabiliorque inueniri in otio, quàm vocum, chordarumque cantus, maximeque in aulis, vbi non solùm in omnium molestiarum quasi æstu vnicuique hic affert refrigerationẽ, sed inter alia oblectamẽta multa etiam eo satisfieri solet fœminis, quarum animos teneros, & molles facilè penetrat harmonia, afficitque dulcitudo. Proptereaque non est mirandũ quòd temporibus tam antiquis, quà nostris illæ semper deditæ fuere ca s, hosque tanquam cibu gratissimum appeti

ſicam,inquit,cum multis alijs rebus vanis conuenire arbitror mulieribus,quibuſdamque fortè, qui ſimilitudinē potius,& ſpeciem virorum gerunt, quàm viri ſunt, ijs verò, qui reuera viri ſunt, conuenire reor non item, neque enim delitijs hi debent effœminare animos, ſimulque metu imbuere mortis. Amabo te, ne id dicas, inquit Comes, in ingenti enim,immenſoque muſicam prædicans excurram campo, repetamque memoria, incredibili eam apud antiquos ſemper celebratam eſſe laude,habitamque pro re ſacra,fuiſſe etiam ſapientiſſimos recordabor philoſophos, q opinati ſint,compoſitum ipſa eſſe mundum,orbeſque,& circulos cæleſtes motibus ſuis efficere harmonias, tum animam etiam noſtrā eadem ipſa formatā extitiſſe,ob idque moueri,& virtutes eius quaſi torpentes excitari cantibus. Quocirca [illegible] itum eſt literis, Alexandrum [illegible] to animi ardore incenſum [illegible] flammatumque fuiſſe [illegible] uiuis ſurgen

musico sonos mitigatum eundem,& lenitum fuisse adeò, vt armis positis reuerterit ad pocula.Non possum facere, quin Socratem dicam illum seuerum acta iam, & decursa ætate didicisse canere cithara. Et accepisse me recordor, quòd Plato, atq; Aristoteles velint hominem benè institutum numerari musicum, ostenduntque illi rationibus infinitis,vim in nobis, & potestatem musicæ esse longè maximam,multisque de causis, quas longum esset recitare, statim à pueritia eius inchoandã esse perceptionem necessariò non tam, q̃ harmonijs foris feriat aures, quàm, quòd ad nouum etiam habitum bonum,consuetudinemque, quæ ad virtutem tendat,&, quemadmodùm exercitatio robore auget,& viribus corpus,ad felicitatem capiendam aptiorem animum reddat,in nobis gignendã satis vna valeat. Iidem illi philosophi musicam assueuerant rebus vrbanis, & belli[illegible] modò nihil officere, ver[illegible]nè [illegible]nducere,ac[illegible]

quoque eandem probare, Lacedæmoniosq́ue illos bellicoſiſſimos, & Cretenſes in prælijs canere ſolitos eſſe citharis, alijsq́ue fidibus mollibus, multos item præſtantiſſimos duces veteres, è quibus Epaminondas fuit, operam muſicæ dediſſe, eosq́ue, qui huius periti fuerint, illis, qui fuerint rudes, inter quos Themiſtocles nominatur, fuiſſe antelatos. Inter primaſne diſciplinas legiſti, quibus tenerum adhuc Achillem, cùm penè ab vberibus eum abſtractum, ſublatumq́; è cunis ipſe nutriret, Chiron ſenex imbuit, numerari muſicam? voluiſſeq́; doctorem hunc cordatum manꝰ, quæ tot olim Troianis illaturæ eſſent necẽ, eaſdem in chordis ſæpe tangendis citharæ teneri occupatas? Quem militem ergo pudebit imitari Achillem multis alijs, quos proferre poſſem, ſilentio præteritis ducib [illegible] Quarè à rebus auli-
cum [illegible] s excludere no
[illegible] ùm ad lenitatẽ
[illegible] ſæpe ad man
[illegible] cit feras, [illegible]
[illegible] on affici

tur harmonia, concordantibusq́úe so-nis, is habere poſſit pro certo, quaſi harmonia ſe, & cōcordia vacare ſenſuum. En vis eius maxima, cùm piſcem iam olim attraxerit, vt tanquam equus tergo acceperit hominem, ê fluctibusq́úe euectum maris reddiderit terræ. Hac in templis mundi opifici agimus gratias, hac eius celebramus laudes, hanc credibile eſt & gratam ipſi eſſe, & ab eodem ipſo nobis eſſe datam, vt dulciſſimum laborum eſſet, moleſtiarúmq; noſtrarũ leuamen. Aratores neſcis duros ardentiſſimum ſolis calorem rudi temperare, agreſtíque cantu? Hoc horrida in pagis puella citius ad nendi, aut texendi operam, quàm lux ad terram, reuerſa ſomnum arcet ab oculis, iucundúmq; ſibi reddit laborem, hoc è pluuijs, è ventis, è tempeſtatibus cum incredibili ſenſu ſuauitatis miſer[illegible] [illegible]ficiũt-q́úe nautæ, ho[illegible] [illegible]mq; itineris ſolant[illegible] [illegible]grinatores, ho[illegible] [illegible]e comped[illegible] [illegible] omni o[illegible]

summum alleuamentum homini esse cantum quanuis incultum, & inornatũ argumento est maiori, quòd natura nutricibus eum monstrarit tanquã remedium præcipuum contra continuos fletus comparatum tenerorum infantiũ, qui sono ipsius pellecti placidissimum somnum capere, à ploratúque sibi temperare incipiũt vsqueadeò eis proprio, vt tanquam præsagitio quædam futurarum in vita miseriarum concessus ipsis esse videatur. Hic cùm Comes paulùm institisset, ego, inquit Iulianus, non iam facio cum Gaspare, existimo potius rationes ponderans tuas, multasqúe alias mecum reputãs, oportere aulicum non solùm, quia ea ornetur, sed etiam, quia sine ea esse non possit, scire musicam. Ac vellem, vt nobis nunc exponeres, ad quem modum hac, rebúsq;, quas in eo inesse vis, alijs vti ipsum cuperes, ...pore, & qua ratione, multas ...er se merentur laudem, ine- ...ntempest...

dit ipsa vsurpatio decora. Tum Comes, antè, quàm hoc facere, inquit, ingrediamur, rem vnam non transiliet oratio mea opinione momenti multi, quam, dum omnia consectatur, quæ conducere sibi credit ad hoc, vt perfect⁹ euadat, aulicus minimè quasi à tergo debet relinquere, artem pingendi. Neque nunc quisquam vestrum miretur, quòd hac etiam instructum eum esse velim illiberali forsan, & sordida hodiè habita, parumqúe homine digna nobili, quoniã legere me memini, prisca tẽpora in omni maximè Græcia pueros loco nobili natos in scholis ei voluisse operam dare vt rei honestæ, ac necessariæ, collocasseqúe ipsam in primo illarum, quæ liberales dicuntur, gradu, & edicto vetuisse publico eadem ipsa erudiri seruos. Dein à Romanis maximus ei honos est habitus, traxitqúe ex ipsa cognomen nobi[lis]sima gens Fabiorum, qui [illegible] appellatus est F[illegible]us, ei[illegible] [P]ictor, [illegible]
[illegible]

ſet in æde Salutis, huic nomen inſcriberet ſuum, putarétque, quamuis in familia tam clara, totqúe titulis conſulatuũ, triumphorum, cæterorumqúe honorũ decorata natus eſſet, literas etiam noſſet, calleretqúe iura, & haberetur in oratoribus, collectam tamen ex talibus rebus famam augere ſe poſſe, illuſtrioréqúe reddere eo relicto monumento, ex quo pictorem ſe fuiſſe, poſteri intelligerent. Non pauci præterea alij ſtirpe clara profecti nomen celebre hac adepti fuerũt arte, quæ cùm ſit nobiliſſima, habeátque dignitatem, multas etiam vtilitates affert potiſſimùm in bello ad regiones, ad ſitus, ad flumina, ad pontes, ad rupes, ad caſtella, ad résq; ſimiles penicillo adumbrandas, quæ etſi (quod ipſum ægrè fit) cuſtodirentur memoria, tamen ſubiici aliorum oculis non poſſent, ni [illegible] ficio eiuſdem huius artis effict[illegible] . imaginibus. Quam qui [illegible] gni, næ ille mihi videtur [illegible] atione

iusque media in sede terram cinctã mari, montibusque, & vallibus, & fluminibus distinctam, tam varijs etiam arboribus, floribusque amœnis, & herbis ornatam conspicimus, nobilis quædam dici potest, ac magna ipsius naturæ, & Dei esse pictura? quam quicunq; potest imitari, hunc magna dignum puto laude, idque facere tantùm posse eum, qui plurimarum rerum noticia cõpleuerit pectus, illi, qui rem experiuntur ipsi, ac tentant, minimè sunt ignari. Quamobrèm & pingendi artem, & pictores in rebus maximis habuerunt antiqui, eoque est factum, vt numeris omnibus perfecta illa fuerit, ad summumque perducta, id, quod ita esse, satis certo argumẽto marmoreæ sunt, æneæque, quæ etiam nunc videntur, statuæ antiquæ, nam, quanquam pingendi ars à fingendi est diuersa, tamen vtraq; ex eodem q[illegible] nte fluit figurationis. Eaque de[illegible] statuæ sunt diuinæ, ita credi[illegible]
ra[illegible]cr[illegible]

Chriſtophorum intuens Romanũ, qui aſſidebat cum cæteris, tibi, inquit, hæcne placet ſententia? in picturas aſſentiris Comiti, quàm in ſtatuas, maiorẽ cadere artem? Ego, inquit Chriſtophorꝰ, & operoſiores, & artificioſiores, & digniores picturis eſſe ſtatuo ſtatuas. Quoniam ſigna, inquit Comes, ad longius durant tempus, dici fortè poſſet, dignitate ea pręſtare, cùm enim, vt hominum, quorum ſimulachra ſunt, memoriam conſeruent, ſint facta, illorũ, quorum ſunt facta voluntate, magis, quàm eandem ob cauſam pictæ imagines, explent deſiderium, verùm nõ ſolùm memoriæ, ſed etiam ornatꝰ gratia tam pingendi, quàm fingendi extitit ars, qui ab illa multò, quàm ab hac, naſcitur maior, neque, ſi picturę (vt ita nunc dicam) tam diu durant, quàm diu durant ...irco non durant perdiu, dũq; ...has, & plurimùm vin... ...è, inquit Chriſto... dicere mihi vide... haeli ...

tibi huius in pingendo excellentiam eſ-
ſe tantam, quantam in fingẽdo aſſequi
nemo poſſit, ſed cogita, artificis hanc,
non artis, eſſe laudem. Videtur quidem
mihi vtraque harum artium diuina eſſe
imitatio naturæ, ſed non iam intelligo,
quomodò poſſes, ad verũ, & ad id, quod
ipſa natura gignat, in marmoreo quo-
piam, æneoue ſigno, cuius membra om
nia ſint rotunda, formataque, & dimen
ſa ita, vt ab eadem ipſa natura ficti artꝰ,
propius inficiari acceſſum imitando, q̃
in tabula aliqua, in qua nihil niſi plani-
ties quædam cernatur, ijq́; colores, qui
fallunt oculos, nec mihi nunc dices, ve-
ro nõ eſſe, quod ſit, quàm, quod eſſe ap-
pareat, vicinius. Exiſtimo quoque, lon-
gè difficilius eſſe, fingere imaginem ali-
quam, quàm pingere, quoniam, ſi pec-
cat fictor in aliqua inchoati operis
te, corrigi nequit mendum
conglutinari ſibi pati
aliud eſt inchoan
non idem accidit
nere

perpetuò. Risit Comes,&,non sanè,inquit,gratificari nunc volebam Raphaeli, neq; putare Christophore me debes esse tam plumbeum, vt nō cognoscam & Michaelis, & tuam, & aliorum in fingendo præstantiam, sed ego de artibus, non de artificibus verba habeo, quas tu quidem benè ambas in imitatione ponis naturæ, verùm illud non item dicis rectè, statuas esse, picturas esse videri, quanquam enim membra in illis vndique existunt rotunda,cuiusmodi viuentium sunt hominum artus,in his, quippe quæ superficies sunt plana tabulæ, solùm talia esse apparent,tamen illis multa desunt,quæ nō etiam desunt his,maximeque lumina,atque vmbræ,aliud enim lumen efficit caro, aliud marmor, idque illustri, & obscuro pro eo, ac ne-
...stulat,aucto, minutoue colo
...tor ad naturam accom-
...n item facultate asse-
...git, ac etsi pictor non
...das, musculoru...
...tunda...

cas tanquam cum exiſtentibus ipſis ſe coniunctur æ ferantur, queatque comprehendi intelligentia, eum, qui penicillo illos poſuit ante oculos, etiã has, quæ non videntur, ponẽdi habere ſcientiam. Quin huic alia quoque eſt multò maior neceſſaria facultas membrorum ad proportionem viſus breuiantium ſe, & minuentium quadam effectrix arte, quæ vi linearum dimenſarum, colorum, luminum, vmbrarum in pariete etiam aliquo directo facit, vt tum planũ aliquid eſſe appareat, tum appareat aliquid eſſe procul ſitum plus, minuſue ꝑ eo, ac artifici libet. Parui præterea momenti eſſe putas, imitari colorem poſſe naturalem in adumbrãda carne, ac pannis, cæterisque rebus coloratis omnibus? At id facere iam nequit fictor, minus poteſt exprimere gratum
nigrorum, cæſiorumue
centesque in his amo
non poteſt ante oculo
illi flaui, nõ ſplen
...oſam ne

pressum ardorem, eiusque iactus, nō ali cuius incendium vrbis, non in aere nascentem colorem illum rosarū, aureosque, & purpureos radios nūcios orituri solis, non denique cœlum, mare, terram, montes, nemora, prata, hortos, flumina, oppida, domos, quorū nihil denegatum est pictori. His ego rationibus adducor, vt credam, nobiliores esse, & artificiosiores picturas, quàm statuas, credoque ipsam pingendi artem priscis temporibus, vt res alias, ad summū excellentiæ peruenisse gradum, quod ex reliquijs quibusdam picturarum paruulis, quæ ad nostram vsq; memoriam remanserunt maximè in cauernis Romanis, multoque magis ex tot libris comperimus scriptorum veterum, in quib. [illegible]rifica fit, & crebra tum de pictu[illegible]ictoribus mentio, intelligi[illegible]anto in honore hi a[illegible]s vi[illegible]s, resq; publicas sem[illegible]andrum enim Magnū

nudæ ſimulachrum pingere hominem iuſſiſſet,& admiranda niſi corporis muliebris pulchritudine eum captum, ardentiſſimoque amore inflammatũ eſſe cognouiſſet. Ac digna profectò Alexandro fuit liberalitas, quòd non ſolùm pecunijs,& bonis auxit Apellem,ſed amores etiam,& delicias ſuas, deſideriumq; ipſum ei conceſſit. Idque ſignum eſt,& indicium amoris ab illo in hunc habiti longè maximi, cùm, vt ei faceret gratũ, parum curarit, mulieri, quam ſummè caram haberet,facere ægrè, credibile enim eſt, iniquiſſimo hãc tuliſſe animo, quòd tanti regis amplexus cùm connubio pictoris cogeretur,nuptijsque commutare. Narrantur inſuper multa documenta alia ab eodem Alexandro in Apellem nauatæ beneuolentiæ,ſed ti hunc ille fecerit,edictum cat,quo ſanxit,ne vlla,niſi ret pingere manus.Poſſen cum l...

qui imperatores triumphos decorarint suos picturis, dedicarintque has in locis publicis, &, quàm carè eas emerint, possem dicere quosdam antiquis temporibus inuentos esse artifices, qui à se picta simulachra omnem pretij magnitudinem credentes superare ea non vendiderint, sed, quibus voluerint, donarint, possem loq de pictura Protogenis tanti putata, vt, cùm Demetrius obsideret Rhodum, possetque potiri oppido, si id inflammaret parte, qua illam sciebat positam, vnius tabulæ conseruandę cupiditas ab expugnatione totam vrbem liberaret, possem commemorare Metrodorum philosophum, eundemque pictorem præcellentissimum ab Atheniensibus missum L: Paulo, vt liberos e-
stitueret, triumphumque ornaret
ossem multos celebres o-
ores hac de arte scriptos
, e quo est perspicuum,
tiquos, sed no-
m diffu[illegible]
st sa[illegible]

rem honeſtam, & vtilem, pretioſámq; habitam illis temporibus, quibus multò maior fuit, quàm nūc eſt, hominum virtus, &, vt alium vel vtilitatis, vel voluptatis non præberet fructum, ad iudicandam eam valere antiquarum, & recentium ſtatuarum, vaſorum, ædificiorum, omne genus, ex omnique materia ſcalptarum, & in ea inciſarum imaginū, rerumq́; ſimilium excellentiam, ad pulchritudinem item intelligendam tum delicatarum facierum, tum aptè, & concinnè coagmentatorum membrorum omnium in corporibus non hominum ſolùm, verùm etiā cæterorum animantium viuentiū. Conſidera igitur, quantæ voluptatis effectrix ſit facultas pingendi, conſiderentque idem illi, qui pulchritudinis muliebris ita gaudent
ctu, vt eſſe ſibi videantur in
tumuis neſciant pingere,
ſcirent, gaudio profecto
fruerentur mai
t hac, afficitq
ius ir

dens, non iam ſum pictor, attamen ſcio certò, cum fœminam quandam video, voluptate me perfundi multò maiore, quàm diuinus ille, ſi à morte excitatus eandem videret, perfunderetur Apelles, quē tu paulò antè nominabas. Tua, inquit Comes, voluptas nō tota ex mulieris, quam ais, manat pulchritudine, ſed quiddam ex illa inclinatio animi ſibi vendicat, qua fortè in hanc propendes, cùm enim in eam primùm conieciſti oculos, milleſimam partem, ſi verū fateri vis, nō ſenſiſti voluptatis, qua poſtea tibi viſus es frui, quanuis eadē, qua nunc eſt, pulchritudine tunc fuerit prædita, quarè comprehendere potes cogitatione, quantò plus animi tui inclinationi, quàm ipſius formoſitati, acceptū ...uptas debeat tua. Verum eſſe, ...r, quod ais, non ſanè nego, voluptas ex amore, ita a... ...dine naſcitur, poteſt... ...dinis velut ag... ...s vtique dem... ...

efficientes sæpe sunt plures mores, prudentia, sermo, gestus, milleque (quibus ipsis tamen etiam pulchritudinis fortè posset quodammodò imponi nomen) aliæ, in primis verò, qua nos cōplectuntur alij, caritatis sensus ita, vt sine formositate ea, de qua tu Cæsar loqueris, existere possit quidā amoris ardor, sed ille huius quasi feruor, quem tanquam radijs quibusdam porrectis pulchritudo duntaxat efficit corporis, sine omni dubitatione longè iucundior est hanc intelligenti magis, quàm intelligēti minus. Quarè, vt, vnde huc deflexi, eo reuertar, multò magis Apelles, quàm Alexāder, gauisus mihi fuisse videtur Campaspes contemplans pulchritudinem, facile enim est creditu, ex hac vna illius amorem natum fuisse in vtroc
téq; idcirco eadem hac fru
perfectius ipsam, pleniú
se putaret, Alexandru
ac illas virgines
Crotoniatis

pulchritudinis muliebris pingendum ſimulachrũ, à multis poetis celebratas eſſe laudibus propterea, quòd ab eo eſſent probatæ, qui intelligentiſſimũ pulchritudinis iudicium, veriſſimumq; habere debuiſſet? Ibi Cęſar oſtendẽs, nondum ſibi factum eſſe ſatis, pertinaciusq; negans, quenq̃ vllo modo ex contemplatione, quam dixerat, fœminæ tantã poſſe voluptatem capere, quãta ad ſenſus ſuos cum ſuauitate afflueret, iterũ Comiti ordiebatur aduerſari, cùm ecce ingens pedum crepitus, hominumq́ue clarè loquentium ſtrepitus audiebatur. Ad quem ſe conuertens cuncti flãmis viderunt tedarũ colluſtrari fores, agnoueruntq; has inſequentẽ aulæ præfectũ choro comitatum multorum hominũ nobilium, cum quibus is pontificẽ quadam deduxerat itineris parte, reuerſuſq́ue in limine ſciſcitat' erat domus, ecquonam ludo Dux traduceret tempus, acceperatq;, onus impoſitũ eſſe Comiti informandi aulicum pe

nis præclari. Ac repente Duce ſalutata, cœtuq́; toto, qui venienti ei aſſurrexerat, iterum cõſidere iuſſo aſſedit, quemadmodùm cæteri, ipſe etiam in circulo, atq; ambitu, nõnulliq́; ſimul eius comites, inter quos erant Phœbus, & Gerardinus Marchiones Ceuani fratres; Hector Romanus, Vincentius Calmetta, Horatius Floridus, & cõplures alij, cũq́; fortè ſilentiũ eſſet cunctis, plus nimiò ſanè, inqt ipſe, aduentus noceret meus, ſi finem afferret pulcherrimo ſermoni, cuiuſmodi exiſtimo inter vos hactenus habitum, quarè conficite hunc quæſo, nec in me eſtote tam iniurioſi, vt me, ſimulq́ue vos ipſos velitis fructu carere ſuauiſſimæ voluptatis. Imò, inquit Comes, omnibus iam puto multò debere eſſe gratius ipſum tacere, q̃ loqui, quoniam, cùm dicere meũ ſanè hoc veſpere magis fuerit, q̃ aliorum, defeſſus equidem ſum fando, credoq́; item alios oẽs eſſe audiendo, ſiquidem nihil ediderim conuentu & corona

attulerim orationem,qua cum parũ satisfecerim mihiipsi, minus ea me arbitror satisfecisse aliis,debesq; in felicitatis numerare præfecte loco tu, ꝙ adueneris huic sermonis parti imposito quasi fastigio,& fiet perbenè,si aliquis nunc vicari⁹ succedet muneri meo, vt partes eius exequatur cæteras, scio.n. neminẽ esse in consessu hoc nostro,qui nõ multò id facere possit præclarius, q̃ possem facere ego,quantumuis iter quasi cuperem cõficere instituti sermonis,cùm de via(vt dixi)iam langueam. Minimè gentium,inquit Iulianus,feram, vt me fraudes debito. Et quonam,inquit Comes, debito? Ostensurum te,inquit Iulianus, mihi recepisti, quomodò aulic⁹ rebus, quas ipsi dixisti conuenire, deberet vti, quod si feceris,certò scio,& præfecto te facturum gratum. Erat hic iuuenis,sed intelligentia præditus,& iudicio tanto, quantum in iuuenilem videretur non posse cadere ętatem,elucebatq; in cunctis eius morib. cum magnitudine ani-
...entis cõ

prædictione facilè cognoſceretur ſummæ, excellentiſſimæq; virtutis diuinit⁹ ipſi deſpōſa, & deſtinata laus, itaq;, ſi reſtat, inquit, vt totum hoc, quod Iulian⁹ ait, dicatur, equidē ſatis mihi videor veniſſe in tēpore, ſi audiero enim, ad quē modum aulicus rebus ſe decentib. debeat vti, ipſas etiam res audiā decentes, vnoq; tempore & quæ hactenus dixiſti Comes, &, quæ deinceps es dicturus, cognoſcam coniunctè, quarè, ne refugias oro à debito hoc ſoluendo toto, cuius te iam liberaſti parte. Debitum, inquit Comes, ſoluendum mihi eſſet nō ſanè tantum, ſi hoc aulicum formandi ęqualiter in nos diſtributum eſſet mun⁹, ſed erratum à Duce eſt, ꝙ imperium in nos ſuum dedit fœminæ, quæ laborem hūc vni imponens totum nimiùm herculè ei fuit grauis, ſimulq; Aemiliam aſpexit ridens. At hæc, vni me fuiſſe grauem, inquit, non deberes Comes queri, quia tamen id facis licet iniuria, ex hoc tibi aſſignati muneris honore, quem laborē tu
[illegible]llas, qui[illegible]

ſe conuertens Fregoſiũ, tu, inquit, princeps nobis extitiſti de aulico inſtituẽdi ſermonis, quarè par eſt, huius à te quoque proficiſci partem, eaq; in deſiderio explendo cõſumetur Iuliani. Fac ergo, vt, ad quem modũ, qua ratione, & quo tempore rebus illis laudabilibus, quas doctore Comite conuenire ſibi hactenus didicit, vti aulicus debeat, te nunc diſcat magiſtro. Si volueris Aemilia à rebus, inquit Federicus, earumq́ue vſu laudabili in aulico modum, rationem, tempusq́ue ſegregare, ea, quę natura copulauit, fruſtra conaberis diuellere, quoniam hæc ipſa res, & rerũ vſum laudabilem efficiũt. Quarè, cùm tanto orationis flumine hactenus Comes excurrerit, ſteteritq; pulchrè hoc ipſum etiã, quod modò dixi, attingens, ſitq́ue iam diu ſecum meditat⁹, quomodò aulicũ, quẽ inchoauit, perficiat, par meherculè eſſet, quod inſtituit, illũ abſoluere, quaſiq́ue in ſtadiũ ingreſſum decurrere ad calcem. Fingas, inquit Aemilia, te Fede‑ ce eſſe Comitem, dicaſq́ue, quod

derabitur. Tum Calmetta, quoniã, inquit, ad multam noctem vestra sunt ꝑducta colloquia, ne cælare Federic⁹ nos possit, quæ sapit, excusationemqúe, si id faciat, à breuitate mutuari tẽporis, differendam puto hanc partem sermonis in crastinum, exiguumqúe, quod reliquũ habemus, spatium in oblectamentũ aliquod insumendum aliud sine ambitione. Cui póstq̃ omnes essent assensi, Margaretæ, & Cónstantiæ Fregosiæ, vt saltarent, Dux mandauit. Cõfestimque Barletta suauissimus musicus, idemque prę stantissimus saltator, q, vt tota aula lætitia semper personaret, faciebat, admotione digitorum ex neruis sonos musicos cœpit elicere, illæque se prehendentes manibus cùm semel, atque iterũ venustissimè tripudiassent, singularíque voluptate affecissent spectantes, & pars magna esset iam noctis consumpta, Dux surrexit, eáque honoratè salutata cubitum cuncti discesserunt.

DE DIVO MAXIMILIANO II. LAVDATISSIMO CAESARE
IDEM RICIVS.

MOre patrum regem legerunt Maxmilianum
Sarmatici proceres,ſed ab his ſeceſſio facta
Paucorum fuit,heu odium, & quos liuor adegit,
Vt ſibi neſcio quem mallent dominum eſſe Batorum.
Multa reluctantis patriæ cui tradere habenas
Dum poſſent,alteq; ipſo regnante volare,
Haud veriti auxilium ſunt Chriſti accerſere ab hoſte,
Semen & exorituri iterumq;,iterumq; tumultus
(Dij faciant,errem) Europam diſpergere in omnem,
O` audacia perpetuo execrabilis æuo,
Eſſe diu ſuperi quam non patientur inultam.
Illum igitur contra maiorum ſcita creatum,
Regio & impoſitum ſolio,ſceptriq; potitum
Cùm reſciuiſſet,voluebat plurima ſecum
Cæſar,& imperij ordinibus de more vocatis
Pandebat,quæ rerum eſſet fortuna ſuarum,
Conſilium poſcens,quid facto opus eſſe putarent.
Ardua vt in re ſit,ſtudia in contraria primùm
His ſciſſis,vno at tandem perhibentibus ore,
Quòd pro tempore præſtaret componere litem,
Viſus turbari eſt haud cordatiſſimus heros,
Pauca ſed hæc nato.Tibi mente repoſta ſit alta
Prauis artibus intercepti iniuria regni,
Vlciſci dum tempus eam ſinet,interea ipſe,
Vt nobis illud,qui præbuit,afferat idem,
Flectere quando homines nequij,flexum ibo
Dixit,& è terr[illegible]